

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

СУС Леся Валеріївна

УДК 338.24:636

**ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
професор
Дема Дмитро Іванович

Житомир – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади механізму державного регулювання галузі тваринництва.....	11
1.1. Основні детермінанти державного регулювання галузі тваринництва.....	11
1.2. Методологічні засади формування механізму державного регулювання галузі тваринництва.....	28
1.3. Особливості інструментарію механізму державного регулювання галузі тваринництва на основі світового досвіду.....	46
Висновки до Розділу 1.....	62
Розділ 2. Сучасний стан державного регулювання галузі тваринництва.....	65
2.1. Загальні тенденції розвитку галузі тваринництва в Україні.....	65
2.2. Особливості реалізації державної підтримки галузі тваринництва.....	85
2.3. Оцінка рівня державного регулювання галузі тваринництва.....	106
Висновки до Розділу 2.....	117
Розділ 3. Удосконалення механізму державного регулювання галузі тваринництва.....	120
3.1. Активізація основних важелів впливу державного регулювання на розвиток галузі тваринництва.....	120
3.2. Забезпечення системного підходу у здійсненні державного регулювання галузі тваринництва.....	134
3.3. Державне регулювання інноваційного розвитку галузі тваринництва.....	144
3.4. Функціонування механізму державного регулювання галузі тваринництва в системі вимог євроінтеграції на перспективу.....	152
Висновки до Розділу 3.....	164
ВИСНОВКИ.....	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	172
ДОДАТКИ.....	195

ВСТУП

Актуальність теми. Нині стан вітчизняної галузі тваринництва, як однієї із життєво необхідної та найбільш пріоритетної сфери сільського господарства, залишається складним з огляду на невідповідність сучасного рівня її розвитку стратегічним можливостям. Гострота ситуації підтверджується циклічністю виробничого процесу, а також посиленням соціальних та екологічних вимог щодо виробництва продукції тваринництва, що певною мірою обмежує регулюючий потенціал ринкового механізму. За таких умов розвиток галузі тваринництва відбувається за активної регулюючої участі держави з метою створення стабільних економічних, правових, соціальних і екологічних передумов формування конкурентоспроможного середовища, задоволення потреб населення в продуктах харчування та гарантування національної продовольчої безпеки країни. Водночас ефективність регуляторного впливу держави на процеси розвитку галузі тваринництва безпосередньо залежить від механізмів його реалізації. Враховуючи зазначене, нагальною стає потреба у запровадженні виваженого та системного підходу до формування механізму державного регулювання галузі тваринництва, який відповідатиме міжнародним принципам та нормам.

Теоретичні основи визначення місця держави й обґрунтування механізмів її впливу на розвиток економічних процесів закладено такими класиками економічної науки, як Дж. Б'юкенен, Дж. Кейнс, А. Маршалл, В. Паретто, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт та ін. Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад удосконалення державного регулювання сільського господарства та розробку його понятійно-категоріального апарату зробили О. Бородіна, С. Майстро, О. Могильний, Г. Мостовий, М. Латинін, М. Корецький, О. Саламін, Г. Черевко та ін. Стан державної підтримки тваринництва в Україні розкрито у працях таких

науковців, як П. Березівський, П. Гайдуцький, А. Діброва, М. Дем'яненко, М. Ільчук, І. Михасюк та ін. Відзначаючи цінність напрацювань названих дослідників, слід зауважити, що існує потреба в поглибленні теоретико-практичних засад формування механізму державного регулювання галузі тваринництва та науковому обґрунтуванні взаємодії його інструментарію. Значимість даного питання зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами планами темами.

Дисертаційне дослідження виконано автором відповідно до плану науково-дослідних робіт Житомирського національного агроекологічного університету за темами: «Розробити та обґрунтувати стратегічні напрями і пріоритети формування конкурентоспроможного аграрного сектора економіки Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0110U002406) та «Фінансова політика в аграрному секторі економіки» (номер державної реєстрації 0111U009726), у межах яких автором науково обґрунтовано теоретичні, методичні положення та практичні рекомендації щодо формування механізму державного регулювання галузі тваринництва.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних засад й розробка практичних рекомендацій щодо формування механізму державного регулювання галузі тваринництва. Відповідно до цього поставлено та вирішено такі завдання:

- узагальнити трактування поняття «механізм державного регулювання галузі тваринництва»;
- з'ясувати теоретичні основи та методичні положення формування складових механізму державного регулювання галузі тваринництва;
- ідентифікувати особливості та деструктивні чинники розвитку галузі тваринництва і обґрунтувати заходи щодо їх локалізації та нейтралізації;

- здійснити моніторинг бюджетної державної підтримки та виокремити напрями регуляторних дій, спрямованих на підвищення рівня інтенсивності виробництва в галузі тваринництва;
- запропонувати методичний інструментарій оцінки державного регулювання галузі тваринництва;
- визначити вагомість впливу основних регуляторних важелів на виробництво м'ясної та молочної продукції;
- спрогнозувати обсяги виробництва основних видів продукції тваринництва для забезпечення продовольчої безпеки країни з урахуванням позитивного впливу державних регуляторних важелів;
- обґрунтувати необхідність системного підходу до формування механізму державного регулювання інноваційного розвитку галузі тваринництва;
- розробити пропозиції щодо державного регулювання галузі тваринництва з позиції адаптації виробників м'ясної та молочної продукції в системі євроінтеграційних вимог.

Об'єктом дослідження є процес формування механізму державного регулювання галузі тваринництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних положень щодо формування механізму державного регулювання галузі тваринництва.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження слугували результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців з питань державного регулювання сільського господарства. За допомогою методів *індукції, термінологічного аналізу й операціоналізації понять* досліджено та уточнено поняття «механізм державного регулювання галузі тваринництва». *Історико-економічний метод* використано для дослідження еволюції теорії і практики державного регулювання. Для оцінки динаміки розвитку галузі тваринництва та результативності державного

регулювання застосовувалися: *статистико-математичний метод*, зокрема такі його прийоми, як *порівняння* (зіставлення даних за окремі роки), *групування* (для ідентифікації груп областей за рівнем отриманих бюджетних дотацій), *кореляційно-регресійний аналіз* (для встановлення тісноти зв'язку між результативною ознакою та основними факторами), *факторний аналіз* (для виявлення резервів підвищення ефективності державного регулювання), *екстраполяції рядів динаміки* (здійснено прогноз фінансування інноваційного розвитку сільського господарства). На основі методів: *моделювання* – розроблено модель збільшення виробництва продукції тваринництва; *генералізації* – абстраговано (виділено) головні фактори (інструменти державного регулювання) впливу на обсяги виробництва продукції тваринництва; *дискримінантного аналізу* – розроблено інтегральний показник оцінки державного регулювання галузі тваринництва. За допомогою *соціологічного методу* та *експертних оцінок* виявлено основні проблеми і напрями державної підтримки виробників продукції тваринництва. У роботі також використовувалися *графічні та табличні прийоми*.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти, державні цільові програми розвитку, офіційні матеріали та статистично-аналітична інформація Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (*FAO*), Державного комітету статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Національного банку України, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених з проблеми дослідження, ресурси всесвітньої комп'ютерної мережі *Internet* та результати особистих досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні та поглибленні теоретико-методичних засад й розробці практичних рекомендацій щодо формування механізму державного регулювання галузі тваринництва, а саме:

вперше:

- розроблено теоретичні та методичні положення щодо формування механізму державного регулювання галузі тваринництва, які передбачають, поряд із комплексним застосуванням методів регуляторного впливу, використання точкового інструментарію державної фінансової підтримки;

удосконалено:

- визначення поняття «механізм державного регулювання галузі тваринництва», яке, на відміну від існуючих, трактується як сукупність регуляторних методів та важелів жорсткого, м'якого та стимулюючого характеру, що взаємопов'язані і діють під впливом динамічних елементів (цілей, напрямів та принципів) з метою створення стабільних економічних, правових, соціальних і екологічних умов розвитку галузі;
- методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва м'яса та молока товаровиробниками України, який відображає залежність виробництва продукції тваринництва від часового фактору, впливу бюджетних дотацій, залучених інвестицій та впроваджених інновацій;
- інтегральний метод визначення рівня результативності державного регулювання галузі тваринництва, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає використання системи кількісних та якісних показників процесу регулювання, а також характеризується оцінюванням регуляторного впливу;

дістали подальшого розвитку:

- методичний інструментарій вибору основних важелів державного регулювання, що впливають на виробництво продукції тваринництва, зокрема це стосується урахування вагомості впливу прямих та непрямих бюджетних дотацій, інвестиційних вкладень у біологічні активи тваринництва, фінансування наукових та науково-технічних робіт у сільському господарстві;

- пропозиції щодо удосконалення системи державної підтримки галузі тваринництва в частині розробки бюджетних програм, спрямованих на підвищення рівня інтенсивності виробництва, а саме: дотації на утримання високопродуктивного поголів'я ВРХ та компенсування витрат з облаштування новостворених ферм;
- обґрунтування першочергових (з позиції адаптації виробників у системі євроінтеграційних вимог) державних регуляторних дій, до яких віднесено прискорення трансформування дрібних селянських господарств у фермерські господарства сімейного типу, посилення мотиваційних засад залучення інвестицій у галузь та розвиток підприємницької активності товаровиробників.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці рекомендацій щодо вдосконалення процесу формування механізму державного регулювання галузі тваринництва. Впровадження розроблених рекомендацій на практиці сприятиме активізації аграрної політики щодо розвитку галузі тваринництва.

Зокрема, пропозиції автора щодо стимулювання нарощування обсягів виробництва продукції тваринництва прийнято до впровадження Департаментом агропромислового розвитку Житомирської обласної державної адміністрації при розробці Програми розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2016–2020 рр. (довідка № 1122/8 від 13.05.2015).

Житомирське відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств розглянуло пропозиції щодо державних регуляторних дій з активізації напрямів консультативно-інформаційної роботи з фермерськими господарствами для підвищення якості продукції з метою збільшення експортного потенціалу Житомирського регіону, а також пропозиції щодо пріоритетних напрямів бюджетної підтримки, які

сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності продукції тваринництва (довідка № 06/73 від 20.05.2015).

Теоретичні та науково-практичні розробки з проблеми формування механізму державного регулювання галузі тваринництва використовуються в навчальному процесі Житомирського національного агроекологічного університету, зокрема при викладанні навчальних дисциплін: «Бюджетна система» та «Бюджетний менеджмент» (довідка № 817 від 04.06.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною роботою автора. Представлені у дисертаційній роботі результати наукових досліджень отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати, викладені в дисертації, доповідалися на: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Соціально-економічні перспективи розвитку України в XXI столітті» (Тернопіль, 2013); V Міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки» (Луцьк, 2013); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Фінансова політика а аграрному секторі економіки» (Житомир, 2014); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кооперативні читання : 2015 рік» (Житомир, 2015); IX–X науково-практичних конференціях молодих вчених «Формування стратегії розвитку аграрного сектора регіону» (Житомир, 2013, 2014).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць (в т. ч. 10 одноосібних) загальним обсягом 3,57 друк. арк., з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України (2,68 друк. арк.), 1 з яких включено до міжнародних наукометричних баз та 6 публікацій в інших виданнях (0,89 друк. арк.).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 206 найменувань, 13 додатків. Основний текст дисертації викладено на 171 сторінці, містить 29 рисунків та 21 таблицю.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

1.1. Основні детермінанти державного регулювання галузі тваринництва

Галузь тваринництва займає провідне місце в економіці багатьох країн світу, не менш важливою вона є і для економіки України. Рівень її розвитку є визначальним у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Показники виробництва і споживання тваринницької продукції є основними при визначенні рівня життя населення. Галузь тваринництва є головним джерелом постачання високоякісних продуктів харчування, а її продукція – сировиною для переробної галузі.

На фоні зазначеного найбільш гостро постає питання відродження тваринництва в Україні. Державне регулювання сільського господарства є одним з основних напрямів державної політики України. Проте відокремлений погляд українських аграріїв від рекомендацій науковців та надмірна політизація економічної проблематики з боку державного апарату не дозволяють сформуванню загальнодержавної стратегії розвитку галузі тваринництва, яка б працювала в довгостроковій перспективі.

Термін «регулювання» походить від лат. *regula* – норма, правило. Регулювання економічних процесів державою спочатку було зумовлене її виникненням і необхідністю вилучення на свою користь певної частини суспільного продукту для утримання державних інститутів. Таке вилучення і перерозподіл вимагали від держави відповідного законодавства, яке б відстоювало державні інтереси і визначало обов'язки членів суспільства. Зазначені суто утриманські інтереси держави обумовили її обмежену,

пасивну роль у регулюванні економіки. За цих умов активну роль відіграв ринковий механізм [189, с. 75]. З часом стало зрозуміло, що в екстрених ситуаціях кризового періоду економіки ринковий механізм вичерпує свої можливості. Проте не можна нехтувати фактом, що ринковий механізм доповнюється державним регулюванням.

Історично вважалося, що сільське господарство, зокрема тваринництво, є тією галуззю, яка регулюється державою, оскільки, по-перше, на ринках сільськогосподарської продукції більшою мірою проявляється «фіаско ринку»; по-друге, діють зовнішні ефекти від економічної діяльності; по-третє, існує суспільна вигода. Остання, характеризується тим, що гарантування безпеки їжі і добре навколишнє середовище високо оцінюються людьми, але забезпечити їх – справа держави [196, с. 6]. З часом кількість чинників, які спричиняють потребу в державному регулюванні сільськогосподарського виробництва, зростає.

З історії відомо, що регулювання галузі тваринництва з боку держави спостерігалось ще за часів існування Київської Русі. На той час уже існувало мито, а торгівля сільськогосподарською продукцією контролювалася державою, виконання приписів було обов'язковим.

Суть у взаємовідносинах держави і економіки збагнув ще видатний шотландець Адам Сміт у XVIII ст. У своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) він обґрунтував необхідність обмеження ролі держави в економіці [155]. На цій основі сформовано класичну теорію саморегулювання, яка посідає особливе місце в еволюції державного регулювання економіки, визначенні місця і ролі держави та функції її інститутів в економіці.

Вплив на розвиток теорії державного регулювання мали ідеї наукового соціалізму, що підтримувалися К. Марксом та Ф. Енгельсом. Вони декларували знищення приватної власності. Джон М. Кейнс (представник кейнсіанської теорії) відстоював позицію активного втручання держави в

економіку. За цією теорією економічні процеси можна контролювати через управління сукупним попитом, використовуючи монетарну політику або за допомогою визначених фіскальних методів.

У провідних капіталістичних країнах значно поширені неокласичні теорії: монетаристська доктрина (М. Фрідмен), що розглядає економіку як саморегульовану систему, в якій має існувати вільне підприємництво та вільна конкуренція; теорія раціональних сподівань (Р. Лукас, Т. Серджент), що базується на принципах пасивного макроекономічного регулювання; теорія пропозиції (Крива Лаффера), яка полягала в наданні пільг (передусім, податкових), що сприяють підвищенню рівня виробництва та зниження рівня інфляції [22, с. 119]; школа лауреатів Нобелівської премії Ф. Хаєка, яка переконує, що кількість грошей в обігу визначають ціни, зайнятість і доходи. Серед основних інструментів державного регулювання запропоновано вплив на емісію, валютний курс національної грошової одиниці, кредитний відсоток, податкові ставки і митні тарифи.

Заслуговує на увагу в теорії державного регулювання «неокласичний синтез», представником якої був А. Маршалл, течія, що поєднала переваги неокейнсіанства й неолібералізму та розглядала державне регулювання з інститутом соціального партнерства як доповнення до ринкового механізму та «новий неокласичний синтез». П. Самуельсон пропонує поєднати неокласичний синтез та кейнсіанство. Теорія соціально-інституціонального напрямку мала назву неінституціоналізм (Р. Коуз) та вивчала соціальні інститути з позиції методологічного індивідуалізму. До цього напрямку належить теорія суспільного вибору (Дж. Б'юкенен) [79, с. 28–30]. Дж. Сорос у 1999 р. визнає хибною теорію «ринкової рівноваги», пропонує нові фінансові інститути, а одним з пріоритетів державної політики має бути стабілізація фінансових ринків [159].

Щодо поглядів українських вчених на роль держави в розвитку аграрної сфери, то потрібно згадати про представника класичної теорії І.

Вернадського, який доводив зворотну тенденцію – залежність економічного піднесення господарства країни від зростання обсягів її зовнішньої торгівлі [144, с. 196]. Ще одним представником даної теорії був М. Бунге, який передбачав свободу торгівлі і невтручання держави у підприємницьку діяльність [51, с. 66]. Наприкінці 19 ст. вільна конкуренція почала витіснятися монополістичними об'єднаннями, представниками яких були М. Цитович, П. Фомін, М. Бернадський, А. Антонович. Протистояли цим поглядам М. Туган-Барановський, В. Яроцький, М. Соболев. Серед форм державного впливу виокремлювалося антимонопольне регулювання, банківська, податкова, митно-тарифна, біржова політика, регулювання земельних відносин, організації народного продовольства та інших питань аграрної сфери [79, с. 37–38].

Програми розвитку сільського господарства, розроблені в 1953, 1965, 1982 рр., передбачали оздоровлення сільського господарства відповідно через вирівнювання диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію (підняття заготівельних цін на худобу і птицю в 5,5 раза, молоко, м'ясо – у 2 рази дало середньорічний приріст валової продукції в галузі 7 %) [90 с. 300–303], через розширення госпрозрахункових відносин та посилення інтеграції сільського господарства з галузями харчової і переробної промисловості. Остання програма дала позитивний результат у тваринництві, проте обсяги виробництва галузі й далі не задовольняли потреб споживачів. У цілому ідеологізація теорії марксизму-ленінізму комуністичною партією призвела до повного застою в науковій творчості майже трьох поколінь українських учених.

Після прийняття державою курсу на ринковий механізм регулювання економіки стан тваринництва був критичним. Дана галузь була молочно-м'ясним та птахівничим цехом колишнього СРСР. В 90-ті рр. екстенсивний шлях ведення тваринництва призвів до скорочення малопродуктивного поголів'я та занепаду тваринницьких приміщень. Стало зрозумілим, що дана

економічна проблема містить соціальний і політичний характер і втручання держави для їх вирішення є обов'язковим.

У всіх розвинутих країнах базовими елементами механізму координації системи господарства є ринок і держава. Важливе практичне значення має проблема їхнього раціонального співвідношення, яке не є сталим і залежить від багатьох умов: рівня економічного розвитку, специфіки виробництва, менталітету нації тощо. Ось чому практично неможливо розробити модель співвідношення між ринковим і державним механізмами координації розвитку галузі тваринництва, яка була б спільною для всіх країн. Держава регулює ті сфери і процеси, які ринок виконує недостатньо або не в змозі координувати взагалі. Ринкова економіка не захищена від таких негативних явищ, як неповна зайнятість населення, циклічність економічного розвитку, монополізм, нестабільність рівня цін, несправедливий розподіл доходів тощо [195, с. 20].

Останнім часом в економічній літературі ведеться дискусія щодо визначення ролі держави в розвитку АПК України. Окремі економісти-аграрники у регулюванні виробничих процесів в аграрному секторі для держави відводять пасивну роль та віддають переваги ринковій теорії управління. Інші, на основі оцінки реального стану, виступають за державне регулювання АПК. На нашу думку, варто погодитися з тими, хто стверджує, що на етапі загострення соціально-економічних проблем пріоритетне значення повинно мати державне регулювання. Більш актуальним постає питання про пошук шляхів оптимального поєднання державного регулювання з ринковими регуляторами, що зможе забезпечити найбільш прискорений вихід аграрного сектора з кризи. Саме тому необхідним вбачається обґрунтування принципів і методів узгодження інтересів держави, агробізнесу і суспільства.

Залежно від впливу тих чи інших факторів в економічну теорію введено поняття нормативної і позитивної ролей держави. Перше визначає

те, що держава повинна робити, щоб сприяти суспільно-економічному прогресу. Другий аспект характеризує те, що держава робить фактично. Як правило, між нормативною і позитивною ролями держави існує великий розрив, деякою мірою спричинений тим, що поточний розвиток найчастіше визначається політикою попередніх років. Це характерно і для України, тому відчувається велика потреба в реформах, які б забезпечили зближення цих ролей [93, с. 295].

Серед науковців, державних представників і топ-менеджерів тривають дискусії з приводу суті поняття «державне регулювання». Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [122] поняття «державне регулювання» визначено як напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських та адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

У більш системному значенні поняття «державне регулювання» передбачає: «створення державних законодавчих актів і ринкових стимулів, що використовуються для контролю за рішеннями підприємств у області ціноутворення, збутової політики або методів і обсягів виробництва» [147, с. 287]; «створення умов для здійснення процесів, які виникають на основі саморегулювання шляхом використання організаційних, економічних, правових та інших нормативів» [41, с. 8]; «забезпечення економічної і соціальної стабільності та зміцнення економічної безпеки держави» [195, с. 24]; «систему взаємовідносин уряду з економічними агентами з метою державного впливу на економічні процеси, що є сукупністю фінансово-

економічних, організаційно-адміністративних, інституційно-правових та соціально-психологічних методів та інструментів, за допомогою яких держава здійснює економічну діяльність на макро-та мікрорівні» [93, с. 296].

У науковій літературі «державне регулювання» розглядається в широкому і вузькому розумінні, за об'єктами регулюючого впливу і спрямованістю [54, с. 29]. Виділяється також загальне і спеціальне регулювання, пряме і опосередковане, короткострокове і довгострокове, нижні і верхні межі регулювання [76, с. 217–222]. За рівнем потужності зусиль – м'яке (інформаційно-роз'яснювальне, консультативне), середнє (фінансове) і сильне (примусове, тобто адміністративне) [152, с. 28].

Щодо сільського господарства, то предметніше категорія «державне регулювання» розглядається П. Саблуком, Д. Каричем і Ю. Коваленком як механізм цілеспрямованого формування раціональної структури сільсько-господарського виробництва, міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків, оптимальних розмірів господарських одиниць, соціальної інфраструктури сільської місцевості, аграрного ринку, доходів фермерів тощо [143, с. 114].

В. Андрійчук вважає, що під «державним регулюванням» слід розуміти систему економічних, фінансових, юридично-правових, організаційних і соціальних заходів, здійснюваних державою з метою забезпечення ефективного і стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами [6, с. 594]. При цьому розвиток галузі тваринництва та усунення дестабілізуючих чинників обов'язково повинен враховувати умови сталого розвитку сільських територій.

О. Могильний, досліджуючи об'єктивну потребу державного регулювання сільськогосподарського виробництва, розглядає загальноекономічні чинники посилення ролі держави в регулюванні сільського господарства, а саме: створення системних передумов для функціонування ринку; нейтралізація негативних наслідків від «провалів

ринку»; урахування особливостей галузі як об'єкта регулювання; регіоналізація та глобалізація агропродовольчої системи [79, с. 60]. Інший підхід у дослідника Н. Шияна, який полягає у тому, що необхідність державного регулювання економіки АПК обумовлює наявність таких факторів: природні умови сільськогосподарського виробництва; специфічність ціноутворення на сільськогосподарську продукцію; чинники, зумовлені суспільними інтересами, незамінністю виробленої сільськогосподарської продукції в життєдіяльності людини і усього суспільства; необхідність екологізації сільськогосподарського виробництва [198, с. 82].

Необхідність посилення ролі державного регулювання зумовлена низкою чинників розвитку галузі тваринництва, а саме внутрішніх, зовнішніх та суспільних (рис. 1.1).

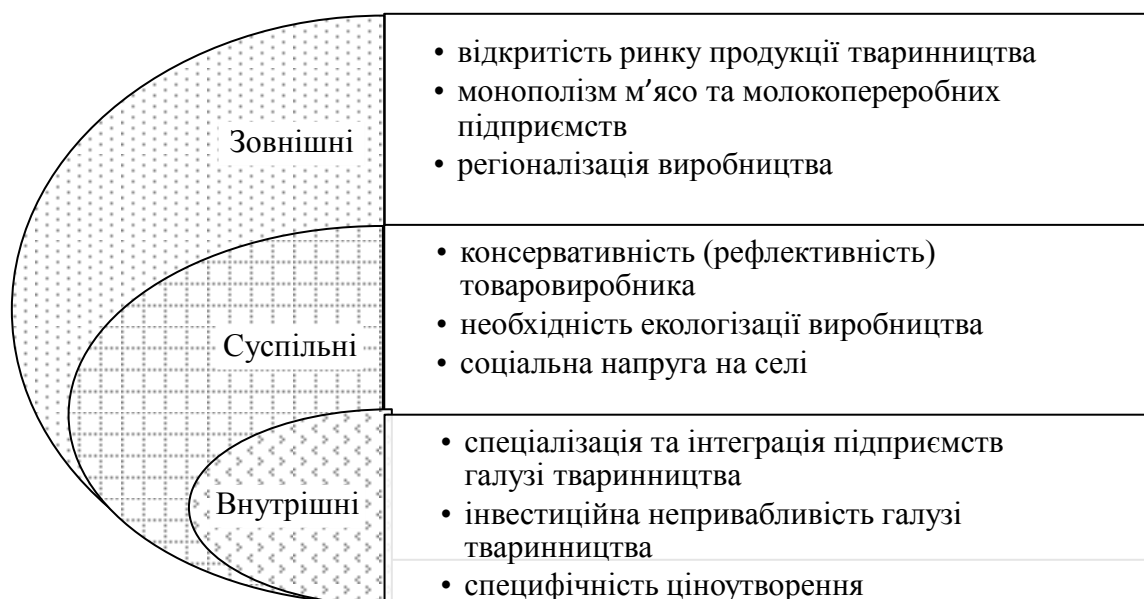

Рис. 1.1. Чинники посилення ролі державного регулювання галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Формування оперативних (поточних) цілей регуляторної політики держави щодо тваринництва залежить, у першу чергу, від внутрішніх специфічних особливостей виробництва продукції тваринництва: а) спеціалізація та інтеграція виробників продукції тваринництва, що

передбачатиме підвищення ефективності функціонування підприємств, особливо особистих селянських та фермерських господарств, та наближення їх до умов досконалої конкуренції; б) інвестиційна непривабливість, Сільськогосподарські товаровиробники з самого початку мають не рівні стартові умови порівняно з іншими виробниками, а саме уповільнений обіг капіталу або відносно тривалі терміни його окупності та недостатня мобільність ресурсів; в) специфічність ціноутворення, яка супроводжується високою диференціацією цін на життєво необхідні продукти харчування.

Інша група зовнішніх чинників характеризує товаровиробників продукції тваринництва як учасників ринкових відносин: а) відкритість аграрного ринку (глобалізація), що передбачає доступ на внутрішній ринок конкурентоспроможної продукції та можливість виходу національного виробника на міжнародні ринки, що викликає ціновий тиск на національного виробника продукції тваринництва з боку іноземних виробників. Тому необхідним є здійснення державою політики «розумного» протекціонізму – захист потенційно конкурентоспроможної продукції тваринництва вітчизняного виробництва. Державне регулювання через експортно-імпорتنу політику має забезпечити збільшення експорту своєї продукції не забуваючи про повноцінне задоволення потреб власного населення у всіх необхідних йому товарах (у тому числі і імпортних).; б) монополізм м'ясо та молокопереробних підприємств, формує несприятливі умови збуту та просування тваринницької продукції і сировини, що зумовлює тенденцію до зниження доходів виробників галузі тваринництва; в) регіоналізація виробництва, яка обумовлена геокліматичним середовищем.

Поряд із внутрішніми та зовнішніми чинниками необхідно виокремити групу чинників, які в більшій мірі носять поза-ринковий характер, а саме суспільні фактори: а) рефлексивність (консервативність) поведінки селян, що разом із недостатністю інформації унеможливорює проведення швидких реформ. Ця вада є джерелом спонтанності прийняття рішень, унаслідок

існування якої проблеми розв'язуються не тоді, коли вони виникають, а тоді, коли вони набувають суспільного розголосу [104, с. 37–38]. У сфері державного регулювання галузі тваринництва разом із запізнілою реакцією на події спостерігається й надмірна активність щодо вирішення перебільшених за значенням проблемних питань розвитку галузі. Зокрема, перебільшена увага приділяється регулюванню цін на молоко, натомість питання розвитку альтернативних каналів реалізації, які могли б радикально змінити всю систему ринкових відносин, а тим самим вплинути і на рівень цін, не знаходять належного відображення в аграрній політиці; б) особливо важливим на даному етапі розвитку тваринництва України є чинник, який останнім часом набуває пріоритетного значення – це завдання охорони та збереження навколишнього середовища, необхідність екологізації виробництва, потреба у фітосанітарному та зооветеринарному контролі за виробниками і дотримання міжнародних стандартів якості. Основною перешкодою для просування агропромислової продукції на міжнародні ринки, є невідповідність українських та міжнародних стандартів якості. Особливо це стосується виробництва продукції скотарства; в) соціальна напруга, що спричинена розшаруванням селян за доходами. скорочення кількості зайнятих у сільському господарстві особливо у тваринництві, недостатній розвиток інфраструктури села.

Суть державного регулювання визначається цілями, які переслідує держава в своїй регуляторній політиці. З цього приводу М. Латинін вказує, що економічні функції держави визначають напрями її діяльності, завдання і цілі. Вважаємо найбільш повною його авторську ідею щодо класифікації базових функцій органів державного регулювання розвитку аграрного сектора: формування правил гри, координування інтересів, стимулювання процесів економічного розвитку, моніторинг і аналіз розвитку, контроль [65, с. 4]. При цьому потрібно уточнити, що функція щодо стимулювання економічних процесів повинна поєднуватися з соціальними та екологічними інтересами

держави.

Наразі маємо особливо гостру проблему взаємодії органів державного регулювання всіх рівнів і аграрних структур. Зокрема, С. Майстро вважає, що функції Міністерства аграрної політики та продовольства України і Головного управління агропромислового розвитку обласної (районної) державної адміністрації звелися до одного – «розподілу бюджетних коштів, спрямованих в аграрну галузь, які часто є об'єктом зловживань і корупції» [68, с. 165].

П. Гайдуцький вважає, що стратегічною метою державного регулювання є забезпечення стабільності продовольчого ринку шляхом нормалізації комерційних відносин між товаровиробниками, продавцями і споживачами на всіх етапах переміщення товарів, підвищення ефективності правового захисту цих відносин з боку держави [1, с. 235]. Зазначимо, що забезпечення рівних прав суб'єктів ринкових відносин (виробників та споживачів) породжує стабільність внутрішнього ринку. Саме таку мету переслідує державне регулювання у короткостроковій перспективі, а у більш віддаленій – забезпечення сталого соціально-економічного зростання.

Згідно з аграрною політикою України державне регулювання спрямоване на досягнення таких стратегічних цілей: гарантування продовольчої безпеки держави; перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави [126]. Крім того, пропонуємо виокремити оперативні цілі на короткострокову перспективу: підвищення ефективності виробництва, структурне збалансування аграрної сфери.

Підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва, передбачає, зокрема, досягнення прибутковості в усіх підгалузях, особливо в м'ясному напрямі виробництва. Збалансування сільського господарства – подолання структурної розбалансованості між рослинництвом та

тваринництвом, що негативно позначається на окремих процесах (забезпечення кормової бази) та на конкурентних позиціях галузей в цілому.

У цьому контексті згідно з цілями державного регулювання можна виділити основні його напрями регулювання подальшого розвитку галузі (рис. 1.2).

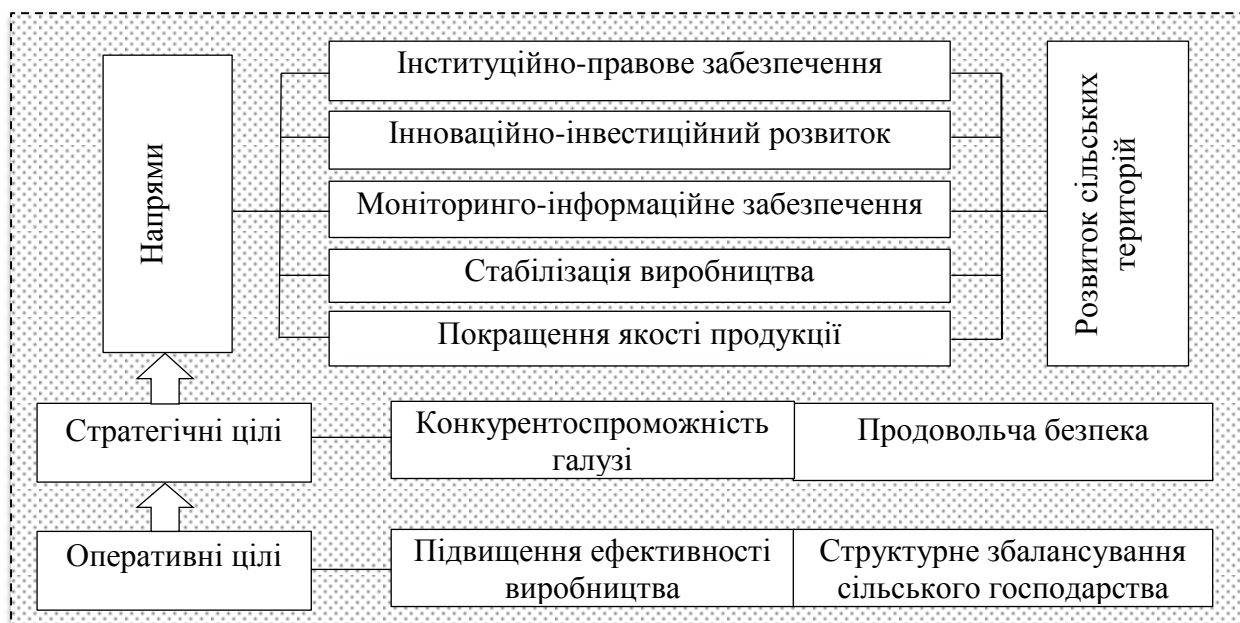

Рис. 1.2. Схема цілей та напрямів державного регулювання галузі тваринництва

Джерело: адаптовано та доповнено [32, 79, 133].

Державне регулювання передбачає напрям інституційно-правового забезпечення розвитку сільського господарства. Даний напрям передбачає проведення інституційних реформ на селі, які допускать структурні перетворення, моніторинг банкрутства, розвиток усіх форм кооперації, створення агропромислових інтегрованих об'єднань вертикального та горизонтального типів [16, с. 21]. Недосконалість та суперечності вітчизняної правової бази, неефективний розподіл регуляторних функцій органів державної влади щодо регулювання діяльності інфраструктурних інститутів не сприяють стрімкому розвитку галузі тваринництва. Усунення дії політичних чинників та визначення чіткої спрямованості державного регулювання повинно визначатися як основний критерій покращення

інституційно-правового середовища. Співпраця України з міжнародними організаціями (СОТ, ЄС) передусім потребує удосконалення інституційно-правової бази та наближення її до рівня економічно розвинених країн.

Враховуючи кризовий стан у тваринництві, є потреба в інноваційно-інвестиційному напрямі державного регулювання. Інвестування агропромислової галузі за рахунок внутрішніх фінансових джерел – пріоритетний напрям. Однак, для виходу з кризового стану товаровиробників продукції тваринництва, внутрішнього інвестиційного потенціалу держави недостатньо [92, с. 26]. Для покращення інвестиційного іміджу державі необхідно зменшити бюрократичні процедури з реєстраційних вимог, забезпечити вільний доступ інвестора до інформації щодо умов підприємницької та інвестиційної діяльності, сприяти досудовому врегулюванню спорів між іноземними інвесторами та державними органами тощо.

Інвестиційний напрям у державному регулюванні повинен забезпечити інноваційний розвиток галузі тваринництва. У цьому контексті вчені зазначають, що радикального удосконалення потребує організаційне забезпечення інноваційного розвитку галузі через побудову інтегрованої ринкової інфраструктури, яка б сприяла функціонуванню науки і агробізнесу в єдиному збалансованому комплексі [47, с. 23]. З боку держави галузь тваринництва, за впровадження інновацій, потребує розширеної науково-технічної інформації щодо самих розробок та їх впровадження на підприємствах; спрощення складної процедури розгляду інноваційних проектів з метою надання їм певних пільг; створення ефективної системи фінансово-кредитної підтримки інноваційної діяльності з урахуванням і збереженням спеціалізації підприємств; створення дієвої системи страхування високого економічного ризику у зв'язку зі значними витратами виробництва на нововведення і невизначеністю ринку збуту тощо.

Моніторинго-інформаційний напрям державного регулювання

передбачає з боку держави постійний моніторинг аграрного ринку, проведення роз'яснювальної та інформаційної роботи серед його учасників. Інформаційно-технологічне забезпечення є обов'язковим, так як аграрії переважно не мають вільного доступу до інформації щодо ринку. В даній ситуації держава гарантує донесення об'єктивної та достовірної інформації через створення оперативних джерел даних.

Стабілізація виробництва як один із напрямів державної структурно-аграрної політики спрямовується на таке: формування реального сектора виробництва продукції тваринництва за участю вертикально інтегрованих структур, зокрема, сільськогосподарських кооперативів, кластерів; децентралізацію управління як радикальну зміну регуляторних функцій органів управління із загальнодержавного на регіональний та місцевий рівні; реформування сектора дрібнотоварних виробників, а саме трансформування особистих селянських господарств у фермерські господарства, з метою налагодження сучасних технологічних процесів, які відповідають вимогам ЄС щодо утримання худоби та якості виробленої продукції.

Не менш важливим для галузі тваринництва є державне регулювання в напрямі забезпечення якості продукції, в тому числі підвищення екологічної чистоти виробництва. Основною перешкодою для просування агропромислової продукції на міжнародні ринки є невідповідність українських та міжнародних стандартів якості. Особливо це стосується виробництва молокопродуктів (молока, вершкового масла, сиру тощо). Для підвищення якісних характеристик продукції тваринництва з боку держави необхідна підтримка в т. ч. фінансова з спрямованістю на утримання високопродуктивних порід тварин і птиці, впровадження енергозберігаючих технологій їх вирощування, розвиток інфраструктури ринку тощо.

Конструктивними є погляди Н. Зіновчук щодо можливості не тільки заявити міжнародній спільноті про наміри налагодити широке виробництво екологічно чистої продукції, а й здійснити це на практиці, створивши

пільгові умови для «ековиробників», побудувавши відповідні структури із сертифікації екопродукції, забезпечивши умови для функціонування вітчизняного ринку екологічно чистих продуктів харчування. Для стабілізації ринку екологічно чистої продукції в Україні важливим завданням є поширення вітчизняного та використання світового досвіду, що дасть змогу визначити тенденції розвитку внутрішнього ринку в плані експортно-імпортних перспектив для України, а також місця нашої країни в світовому виробництві екологічно чистої продукції [46, с. 53].

Наразі ключовим напрямом є розвиток сільських територій, який набуває винятково важливого значення у державному регулюванні галузі тваринництва. Одним із основних завдань державного регулювання є припинення руйнації соціальної інфраструктури на селі, забезпечення зайнятості сільського населення, створення соціального захисту для працівників сільського господарства.

Існує багато варіантів організації державного регулювання аграрного сектора, проте всі вони відповідають загальним принципам реалізації впливу держави: а) пріоритет права над економікою – правове суспільство формує економічний базис ринкових відносин; б) ефективність – передбачає кінцевий економічний ефект; в) справедливість – коригування системи перерозподілу матеріальних благ; г) стабільність – забезпечує підтримку економічного зростання на тривалий період; ґ) системність – передбачає всебічний підхід до розв'язання економічних, соціальних, екологічних, зовнішньоекономічних та інших завдань; д) адекватність – означає, що система державних регуляторів економіки та засоби їх застосування мають відповідати реаліям конкретного етапу соціально-економічного розвитку держави; е) оптимальне поєднання адміністративно-правових і економічних важелів – гарантує на макроекономічному рівні формування раціональної структури виробництва; є) поступовість та етапність – вимагає при переході від адміністративно-командної до нової системи державного регулювання введення економічних

регуляторів у міру того, як будуть створені об'єктивні передумови, насамперед, для завершення процесів роздержавлення, приватизації та макроекономічної стабілізації; ж) єдність стратегічного і поточного державного регулювання – забезпечує можливість дотримання економічного і соціального стратегічного курсу, який передбачається державними, галузевими, науково-технічними та іншими програмами; з) додержання вимоги матеріальної і фінансової збалансованості – забезпечує реальність регуляторних заходів з позицій наявного ресурсного потенціалу суспільства [38, с. 241–254].

Власний підхід до визначення принципів державного регулювання сільського господарства пропонує О. Могильний. Він вважає, що принципи за діапазоном застосування можуть бути класифіковані як загальноекономічні, спеціальні, локальні, адміністративно-процедурні. Крім цього, пропонує авторську ідею спеціальних принципів: а) законність, б) гармонізація економічних інтересів сільського господарства з інтересами суміжних галузей продовольчого комплексу, в) екологічна доцільність або екологічний вимір ефективності державної регуляторної політики, г) принцип послідовності, д) принцип адекватності витрат ресурсів отриманим результатам [79, с. 68–70].

На думку М. Хорунжого, в основу державного регулювання розвитку аграрного сектора “має бути покладений принцип неперервності і комплексності управління процесом аграрних перетворень, за яким єдиним шляхом подолання відсталості і кризових явищ в АПК може бути надання в аграрній політиці статусу першорядного значення уже прийнятим законодавчим актам, розробка інших актів та організація роботи щодо їх виконання”[192, с. 207]. Потрібно підкреслити, що при здійсненні державного регулювання галузі тваринництва кількість принципів та їх поділ на групи не впливає на його ефективність. Важливим є їх безумовне дотримання та застосування в комплексі відповідно до існуючої ситуації в галузі.

Систематизуючи вищевикладене пропонуємо поділ принципів на дві групи – загальні та спеціальні. Державне регулювання повинне формуватися на відомих загальних принципах: законності, послідовності, системності. Враховуючи те, що регуляторні дії держави щодо галузі тваринництва передбачають забезпечення розвитку сільських територій, виникає необхідність у появі спеціальних принципів, а саме екологічної відповідальності та соціальної спрямованості.

Екологічна відповідальність бізнесу з боку держави внаормується певними стандартами та вимогами. Питання надприбутків завжди пов'язане з зменшенням витрат на виробництво, а це буде загрожувати його екологізації, тому виробники продукції тваринництва повинні нести особливу відповідальність за використання природно-ресурсного потенціалу. Принцип соціальної спрямованості дає можливість розвивати галузь тваринництва, враховуючи інтереси та потреби сільського населення, насамперед працівників галузі тваринництва.

Своєрідним підсумковим принципом державного регулювання аграрних реформ можна вважати відмову від одномірності такого регулювання і перехід до багатомірності. Реалізація багатомірності передбачає здійснення одночасного управління як по вертикалі, так і по горизонталі, перехід від схожості регулювання до різноманітності з урахуванням економічних умов і можливостей самого державного апарату на різних етапах розвитку галузі тваринництва [103, с. 5].

Отже, внутрішні, зовнішні та суспільні особливості розвитку галузі тваринництва обумовлюють необхідність регуляторної політики з боку держави. А базові функції органів державного регулювання, стратегічні та оперативні цілі визначають напрями регуляторної політики щодо розвитку галузі тваринництва. Важливо, щоб державне регулювання галузі тваринництва базувалося на системному принципі із врахуванням принципу соціальної спрямованості та екологічної відповідальності, що дасть змогу

враховувати суспільну і наукову думку, будувати економічні прогнози і мати чітку теоретичну базу. Державне регулювання повинне узгодити інтереси держави, виробників галузі тваринництва і суспільства.

1.2. Методологічні засади формування механізму державного регулювання галузі тваринництва

Результатом теоретичних узагальнень сутності державного регулювання виступає методологія впливу держави на процеси розвитку галузі тваринництва. Разом з тим, процес реалізації розроблених методологічних засад гальмується невизначеністю методики формування дієвих механізмів та інструментів регулювання. Вирішення базових проблем, пов'язаних з визначенням ролі держави та ступеня її втручання у розвиток аграрної сфери в цілому та тваринництва як невід'ємної складової, вимагає чіткого методологічного обґрунтування необхідності створення дієвого механізму державного регулювання галузі тваринництва. Сам механізм повинен бути гнучким та швидко реагувати на змінні тенденції розвитку сільського господарства. Саме правильний підбір регуляторних елементів механізму державного регулювання визначає ефективність виробництва галузі тваринництва.

У широкому розумінні слово “механізм” означає систему, пристрій, що визначає порядок певного виду діяльності [76, с. 355]. У нашому випадку, механізм державного регулювання галузі тваринництва розглядатиметься як частина системи регуляторної політики держави щодо галузі тваринництва.

У науковій літературі механізм державного регулювання описується через визначення основних його елементів: суб'єкта, об'єкта, методів і засобів. Суб'єктами державного регулювання, як правило, є спеціально утворені органи влади, державні установи або їх підрозділи, що взаємодіють

між собою, та між якими розподілені певні функції державного управління. Об'єктами державного регулювання можуть бути різні галузі економіки, а також соціально-економічні процеси, що супроводжують її розвиток [183, с 48].

С. Покропивний, досліджуючи проблеми державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, приходять до висновку, що одна з головних функцій держави полягає у формуванні господарського механізму управління економікою, основною метою якого мають стати узгодження та реалізація інтересів усіх суб'єктів власності з орієнтацією на досягнення цілей більшості [111, с. 294]. О. Могильний, досліджуючи механізм державного регулювання аграрної сфери, робить акцент на його організаційно-економічній складовій, проте зазначає, що його ефективне функціонування можливе під впливом цілісної і взаємоузгодженої дії різноманітних методів державного регулювання [79, с. 73].

М. Хорунжий вважає, що для створення нормальних умов функціонування всіх партнерів АПК, необхідно сформулювати відповідний господарський та економічний механізм регулювання їх діяльності. При цьому він зазначає, що господарський механізм відображатиме економічні, юридичні, політичні, морально-етичні та інші відносини управління. Його складовою частиною може стати економічний механізм, який слід розуміти як сукупність форм та методів управління виробництвом на основі використання економічних законів і категорій [193, с. 334]. Професор зазначає, що в основі дослідження механізму регулювання аграрних відносин має бути не ідея, а конкретні вимоги об'єктивних законів економічного життя. Він стверджує, що саме на мікрорівні відбувається матеріалізація глобальних цілей розвитку сільськогосподарського виробництва [193, с. 364].

Дискусійною, на наш погляд, є точка зору Ф. Шамхалова, який вважає що механізм державного регулювання являє собою сукупність органів і установ, що здійснюють управління суспільством, та М. Корецького, який у

це поняття включає лише систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [57, с. 16]. Подібної точки зору притримується О. Комяков та розглядає механізм державного регулювання як сукупність методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки [55, с. 8].

Більш широке визначення поняттю «механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки» дав П. Гайдуцький. Він стверджує, що дане поняття доцільно розглядати як сукупність видів та способів дій суб'єкта регулювання, які ґрунтуються на базових принципах та реалізації функцій (визначення мети, завдань та моделі розвитку; формування правил “три”; координування інтересів; стимулювання економічних процесів; моніторинг та аналіз розвитку; контроль), забезпечуючи за допомогою певних форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч [1, с. 424]. Таке ж трактування пропонують М. Латинін та Т. Лозинська [65, с. 4]. Ми повністю погоджуємося з М. Латиніним у тому, що механізм державного регулювання є частиною його системи, яка включає суб'єкти регулювання (державні органи) та об'єкти регулювання (аграрний сектор, суб'єкти ринку постачальників для аграрного ринку, споживачі сільськогосподарської продукції та суб'єкти інфраструктури аграрної сфери).

Наша позиція при розгляді сутності механізму державного регулювання відштовхувалася від поняття регулювання – підпорядкування певному порядку, що є процесом, тому механізм державного регулювання – це сукупність способів, за допомогою яких цей процес здійснюється.

Певну теоретичну цінність являє собою класифікація методів регулювання економічної діяльності, в основу якої покладено дев'ять

критеріїв: суб'єкти впливу, час дії, характер впливу, масштаби втручання, зміст, спосіб прийняття, характер дії, рівень впливу, об'єкти впливу. Усі названі підходи мають право на життя в залежності від того, на який аспект державного регулювання економіки спрямовано увагу дослідників [183, с. 49]. Під методами державного регулювання галузі тваринництва маємо розуміти способи впливу держави (державних органів) на соціально-економічні та організаційно-правові процеси в галузі тваринництва, з метою створення або забезпечення сприятливих умов діяльності відповідно до аграрної політики держави [195, с 145].

Погоджуючись з думкою О. Могильного, що методи являють собою сукупність конкретних регулюючих засобів впливу на заінтересований об'єкт для вирішення поставлених завдань [79, с 72], стверджуємо, що методи формуються на основі певних, властивих лише для них, важелів впливу на економічних агентів або соціально-економічні процеси. Тому в нашому випадку, важіль – це засіб (інструмент), яким приводять в дію та забезпечують функціонування ефективного механізму державного регулювання галузі тваринництва.

Відповідно до поставлених цілей та напрямів, характеру і засобів реалізації в державному регулюванні виокремлюють такі групи методів: адміністративно-правові, організаційно-інформаційні, фінансово-економічні, соціально-екологічні (рис. 1.3).

Кожен з методів має свої переваги та недоліки: методи жорсткого характеру є найменш затратними для держави, ефект від методів м'якого характеру регулювання проявляється тільки після значного проміжку часу, методи стимулюючого характеру є особливо привабливими для товаровиробників галузі тваринництва, але є найдорожчими для держави [74], а методи концентричного характеру можуть надати запізнілий ефект у випадку неправильного вибору спільного центру уваги. Враховуючи це, пропонуємо будувати механізм державного регулювання з комбінованим

характером впливу на процеси галузі тваринництва.

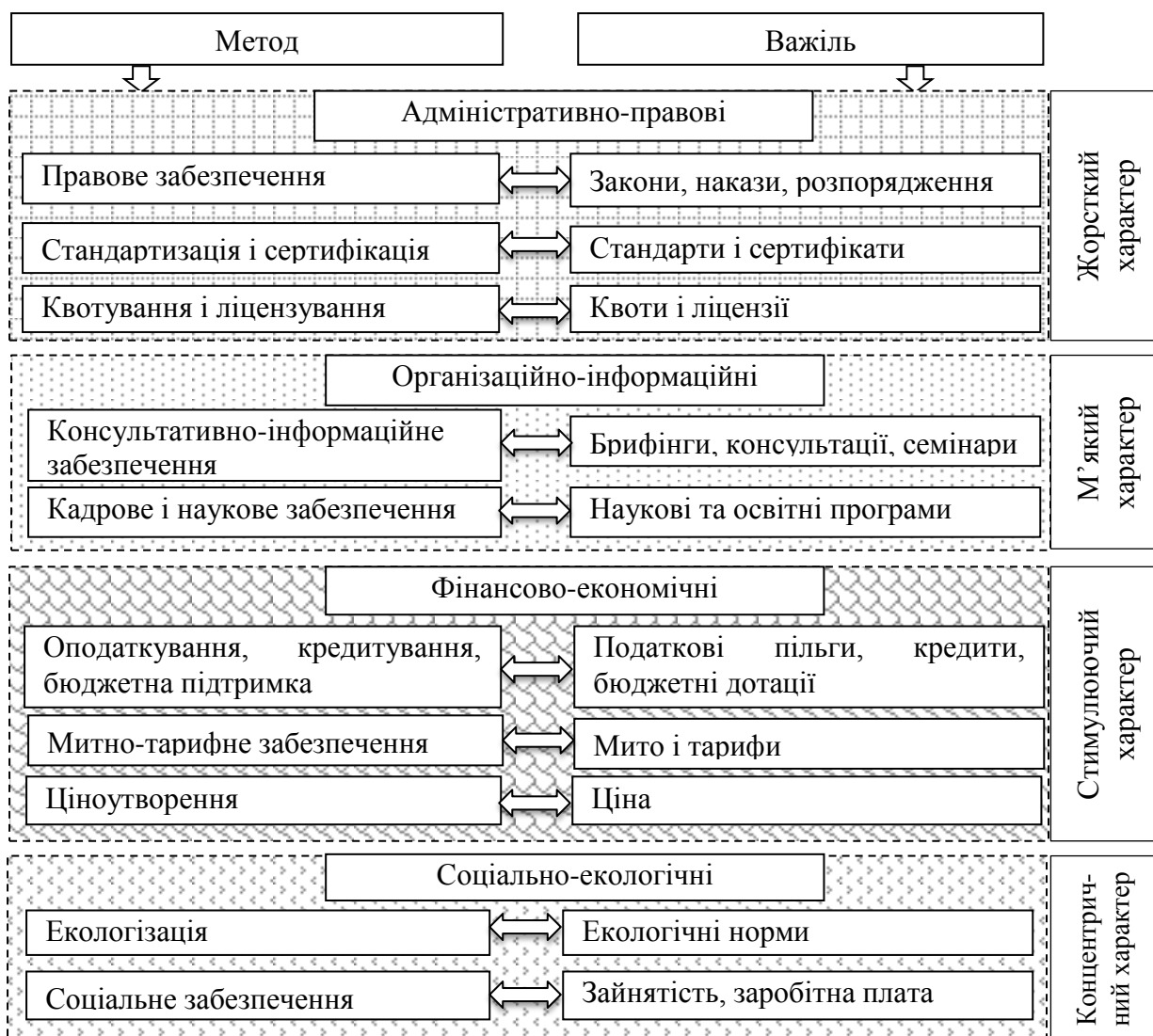

Рис 1.3. Класифікація методів державного регулювання галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Адміністративно-правові методи регулювання розвитку галузі тваринництва – це один із способів державного регулювання, що спрямований на збалансованість інтересів суб'єктів господарювання, що передбачають формування правового поля діяльності аграріїв. Даний метод має жорсткий характер регулювання у вигляді затверджених правил, дій, норм, стандартів, які є обов'язковими для дотримання.

Нормативно-правові акти як важелі адміністративно-правових методів забезпечують інституціалізацію відносин, що передбачає їх правову

формалізацію та стандартизацію. Адміністративно-правове регулювання ефективне і тоді, коли спрямоване на захист національних інтересів у системі зовнішньоекономічної діяльності, наприклад, ліцензування та квотування експорту або державний контроль за імпортом [195, с. 149–150]. Дані методи доречні при гармонізації технічного регулювання і стандартів виробництва продукції тваринництва до європейських норм та при веденні контролю за екологічною безпекою виробництв, шляхом стандартизації та сертифікації продукції.

Основними джерелами (засобами) правового регулювання аграрних відносин в Україні виступають: Конституція України і закони України; укази і розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти центральних органів (міністерств, відомств); нормативні акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування [3, с. 56]. Закони виконують функцію довгострокового правового регулювання, а укази, нормативні акти, як правило, короткострокового, або оперативного [22, с. 161].

Державне регулювання галузі тваринництва повинно відповідати положенням Конституції України [56], Господарському кодексу України [25], Бюджетному кодексу України [18], Податковому кодексу України [110], законам України про Державний бюджет на відповідний рік, спеціальним указам. Основні закони, що визначають пріоритетність розвитку галузі тваринництва, шляхи для ефективної діяльності виробників продукції тваринництва на аграрного ринку, основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, страховій та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва продукції тваринництва та розвитку аграрного ринку є такі: а) Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [130]; б) Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період

до 2015 року» [126]; в) Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [120].

Додатковий законодавчий акт, що регулює розвиток галузі тваринництва: Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва» [124], у якій визначено цілу низку заходів спеціальних державних органів з розвитку тваринництва. Одне із завдань постанови – розроблення державної цільової програми розвитку тваринництва. Як наслідок, Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року [32], що передбачала заходи із зупинення зменшення поголів'я великої рогатої худоби, забезпечення приросту обсягів виробництва м'яса, створення сучасної державної системи селекції у тваринництві і птахівництві тощо. Оновлений вектор державного регулювання, що виведе галузь тваринництва на вищий щабель розвитку, розроблено в Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [133].

Слід також зазначити, що законодавча база регламентує державне регулювання окремих підгалузей тваринництва. Зокрема Постанова Кабінету Міністрів України «Про розвиток і державну підтримку галузі вівчарства» [131], Закон України «Про бджільництво» [114], Проект «Відроджене скотарство» [89], Закон України «Про племінну справу у тваринництві» [129].

Наступними методами державного регулювання є організаційно-інформаційні, яким властивий м'який характер впливу на об'єкт регулювання. Його засоби не несуть заборони, але коректують аграрні відносини в процесі виробництва та продажу продукції тваринництва в напрямі підвищення їх якості.

При здійсненні реформаторських дій щодо розвитку галузі тваринництва в Україні абсолютизувалися фінансово-економічні методи.

Проявилось це в ігноруванні саме організаційно-інформаційних способів впливу, які, не маючи економічної оболонки, все ж впливають на перебіг і кінцеві наслідки реформування галузі тваринництва [204, с. 10]. Світовою науковою спільнотою концепцію такого врахування розробив М. Вебер у відомій праці «Протестантська етика і дух капіталізму» [21]. Він довів, що розвиток підприємництва – проблема не стільки матеріального і фінансового капіталу, скільки налаштованості людини на підприємницьку діяльність. З огляду на це, доцільність застосування організаційно-інформаційних методів державного регулювання галузі тваринництва обумовлена тим, що необхідно отримувати якісно неоднорідні дані про природні, ринкові та поза-ринкові передумови існування аграрних відносин; їх загальноекономічні аспекти.

Організаційно-інформаційні методи державного регулювання галузі тваринництва повинні розвивати кадрово-наукове та моніторинго-інформаційне забезпечення. Останнє ж передбачає систематизацію, актуалізацію інформації та надання її шляхом проведення брифінгів, консультацій, семінарів, які мають замінити традиційні засоби надання інформації. Переважна більшість сільськогосподарських виробників є мало поінформованими, а нерідко і свідомо дезінформованими про поточні зміни в ціновій кон'юнктурі. Як показує досвід, переважна більшість працівників тваринництва не має сільськогосподарської освіти або є слабо підготовленими спеціалістами, тому держава повинна бути зацікавленою у забезпеченні висококваліфікованих кадрів або створенні умов для розвитку дорадництва.

Потрібно зазначити, що органи державного регулювання ще не опанували повною мірою інструментарій організаційно-інформаційного способу впливу на розвиток галузі тваринництва, які б забезпечили, по-перше, створення організованих каналів збуту з ринковими механізмами ціноутворення та стимулювання виробництва, по-друге, інтеграційні зв'язки між товарними біржами та іншими організаційними елементами

інфраструктури аграрного ринку; по-третє, наявність служб, які б вивчали кон'юнктуру аграрного ринку для прогнозування та поширення маркетингової інформації серед товаровиробників [64, с. 23], по-четверте, створення умов для існування та розвитку кооперативно-інтеграційних систем і формувань типу фінансово-промислових груп, агрокомбінатів, комплексних оптових ринків, концернів, споживчих кооперативів, які є необхідною умовою для розвитку галузі тваринництва. З цього приводу В. Зіновчук зазначає, що розвиток кооперативного руху потребує підтримки з боку держави, яка повинна надати свободу в укладанні контрактів, створити справедливі закони оподаткування, особливий порядок застосування антимонопольного законодавства [44, с. 162].

Пропонуємо більш детально розглянути фінансово-економічні методи регулювання галузі тваринництва, що передбачають фінансово-кредитне забезпечення, цінове регулювання та регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У переважній більшості, фінансово-економічні методи несуть стимулюючий характер впливу та створення державою сприятливого економічного середовища, що мотивує суб'єктів господарювання галузі тваринництва здійснювати правильний вибір тактики поведінки, способу виробництва і стратегії розвитку в мінливому ринково-конкурентному середовищі. Фінансово-кредитне забезпечення завжди використовувався державою як дієвий спосіб регулювання виробничо-господарської діяльності в сільському господарстві. З цією метою використовуються такі інструменти впливу, як державні дотації, пільгові кредити, податкові пільги, компенсація витрат на капітальні вкладення, тощо (табл. 1.1).

Ресурсні обмеження держави обумовлюють необхідність обирати пріоритети в розвитку галузі тваринництва, але при цьому завжди виникає небезпека включення до кола проблем, що потребують негайного розв'язання, таких, що не відповідають критеріям пріоритетності, а їх вибір

продиктовано політичною доцільністю, тиском лоббі, індивідуальними уподобаннями тощо [105, с. 2]. Тому, серед науковців, державних службовців та практиків тривають дискусії з приводу застосування інструментарію даного методу.

Таблиця 1.1

Інструментарій фінансово-кредитного забезпечення галузі тваринництва

Податкові важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Спрощена система оподаткування (ФСП) • Загальна система оподаткування • Спеціальний режим оподаткування ПДВ • Відстрочення податкових платежів • Звільнення від сплати податків
Бюджетні важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Фінансування капітальних вкладень • Компенсація процентних ставок • Відшкодування страхового платежу • Дотація програм селекції • Порядок виплат ПДВ за продане молоко, м'ясо
Кредитні важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Іпотечне кредитування • Короткострокові (поточні) кредити • Інвестиційне кредитування • Кредитна кооперація • Лізинг
Страхові важелі	<ul style="list-style-type: none"> • Страхування майна • Страхування тварин • Страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою

Джерело удосконалено, доповнено, адаптовано [16, с. 20].

Одним із впливових фінансово-економічних методів є оподаткування. Податкові важелі через ставку податку, податкову пільгу, спеціальний режим оподаткування впливають на спеціалізацію та регіоналізацію виробництва продукції тваринництва, обсяги виробництва конкретного виду продукції, вибір організаційно-правової форми підприємництва, рівень ефективності використання фінансових ресурсів підприємств галузі.

Сільськогосподарські підприємства на власний розсуд визначають спосіб сплати податків: а) загальна система оподаткування, б) спеціальний податковий режим, який передбачає податкові пільги та привілеї для сільськогосподарських виробників шляхом застосування єдиного податку (до 2015 р. фіксований сільськогосподарський податок) та спеціального режиму

оподаткування податком на додану вартість (ПДВ) який регулюється статтею 209 Податкового кодексу України і буде діяти до 1 січня 2018 р.

Застосування пільгового режиму оподаткування є дискусійним питанням серед науковців та практиків. Пільговий режим оподаткування наданий сільському господарству складає половину сукупної державної підтримки. Обсяги лише пільг з ПДВ майже повністю вичерпують обсяг „жовтої скриньки». Але скасування пільгового режиму оподаткування призведе до суттєвого зниження підтримки аграріїв, погіршенню фінансових результатів їх діяльності, збитковості [5, с. 10]. Механізм впливу податкової системи на підприємництво є тривалим, тому, роблячи у ній зміни, треба пам'ятати, що позитивні результати ми отримаємо не відразу, а в подальшій перспективі. Тому бажано мати таку систему оподаткування, яка б не змінювалася протягом багатьох років [195, с. 156].

С. Дем'яненко вважає, що було б набагато доцільніше встановити однакові податки для всіх, але прибуток, інвестований у розвиток аграрного виробництва та соціальної інфраструктури, взагалі звільнити від оподаткування [30]. З приводу цього О. Могильний має іншу думку, яка підкріплена практикою – фактично в усіх індустріально розвинутих країнах оподаткування підприємств аграрного сектора відрізняється від загальних підходів. Він стверджує, що у результаті незбалансованості і нерозвиненості інфраструктури аграрного ринку, монополізації ринку засобів виробництва та аграрного сервісу сільськогосподарські підприємства постійно не доотримують кошти, обсяги яких значно перевищують так звані податкові пільги та інші преференції. Передчасне застосування однакових правил і ставок може призвести до кризи неплатежів, яка спостерігалася в Україні у період з 1995 по 1999 рр. [79, с. 123–124].

Широко застосованим є ще один дієвий фінансово-економічний метод – бюджетна підтримка. За рахунок фінансування із державного бюджету здійснюється цілеспрямоване регулювання виробничої діяльності

товаровиробників галузі тваринництва, як правило, спрямуванням коштів за відповідними програмами. Державна фінансова підтримка є прямою і непрямую. Бюджетні засоби, що найбільш широко застосовувалися в останні роки, поділяються на дві основні групи. Перша (пряма) – безповоротні субсидії (фінансова допомога, що надається сільськогосподарським підприємствам і організаціям), субвенції (кошти, що виділяються з державного бюджету місцевим бюджетам), дотації (кошти, що спрямовуються на відшкодування різниці в цінах, спричиненої державною політикою регулювання цін) тощо. Друга (непряма) – кошти, що мали надійти до державного бюджету як фіскальні платежі, проте держава свідомо відмовилася від них на користь товаровиробників шляхом надання різноманітних пільг [79, с. 132]. До другої групи віднесемо вищезгаданий порядок нарахування і виплати ПДВ за продане молоко та м'ясо в живій вазі.

Ще одним із вагомих фінансово-економічних методів регулювання галузі тваринництва є кредитування. Достатнє забезпечення виробників галузі тваринництва фінансовими ресурсами породжує інноваційно-технологічний розвиток галузі. На нинішньому етапі існує дефіцит власних фінансових ресурсів у більшості господарств тваринницького напрямку. Банки не готові віддавати свої ресурси на кредитування довгострокових капіталовкладень тваринників. Іпотечні кредити та кредити на інвестиційну діяльність є малодоступними для сільськогосподарських підприємств, у зв'язку із наявністю великого ризику у діяльності аграріїв.

У 2010 р. серед усіх кредитів, залучених в АПК, короткострокові (терміном до 1 р.) склали 81 %, середньострокові – 12 %, довгострокові – 6 %. У наступних роках ситуація є аналогічною. Роль держави у цій ситуації полягає у створенні умов для збільшення зацікавленості комерційних банків у співпраці зі сільськогосподарськими виробниками. Неодноразово уряд звітував про досягнуті домовленості з представниками найбільших іноземних банків в Україні, які заявляли про готовність кредитувати

сільгоспвиробників. Практика покаже дієвість таких угод, але великих зрушень у даному напрямі не слід очікувати [40, с. 26]. Потрібно зауважити, що, за умови стабільного розвитку банківської системи та ринку кредитування, використання коштів державного бюджету для підтримання кредитної привабливості галузі є менш актуальним.

Надзвичайно актуальним у державному регулюванні галузі тваринництва є страхування як один із фінансово-економічних методів. Світова практика свідчить, що найефективнішим методом управління ризиками в АПК є його страхування. Страхування сільськогосподарського виробництва за останні роки фактично знизилося і не перевищує 5–7 %, тоді як у країнах з розвиненим сільським господарством воно охоплює понад 90 відсотків. З цим пов'язана і низька інвестиційна привабливість аграрного сектора [179, с. 53]. Державне регулювання в цій сфері полягає в заохоченні виробників галузі тваринництва страхувати свої ризики. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [128] мусить стати поштовхом для страхування сільськогосподарських тварин, птиці і тваринницької продукції.

Держава, здійснюючи зовнішньоекономічну політику, повинна підтримувати сільськогосподарських виробників і сприяти їх самостійному виходу на світовий ринок. Підприємства повинні мати стабільні ринки збуту аграрної продукції на зовнішніх ринках, закріпитися на них і створити відповідну інфраструктуру для її масштабного експорту [92]. Державні регуляторні дії, спираючись на такі важелі фінансово-економічних методів, як мито та митні тарифи, провадять митне регулювання щодо експорту та імпорту продукції тваринництва.

Регулювання зовнішньої торгівлі в Україні через митно-тарифну політику спрямовується на захист внутрішнього ринку, стимулювання експорту вітчизняної продукції та забезпечення ефективності виробництва. При цьому вона повинна поєднувати функції як наповнення бюджету, так і

створення рівних умов для конкуренції вітчизняних й іноземних виробників та їх товарів. Зважаючи на те, що в рамках ЄС передбачено тарифний захист для окремих секторів економіки, Україні необхідно ввести селективні тарифні обмеження для тих галузей, що можуть зазнати найбільших втрат у процесі лібералізації ринку [61, с. 4]. Передусім, до таких галузей належить тваринництво.

Виважене використання митних бар'єрів і заходів нетарифного регулювання експортно-імпортних операцій в Україні наразі є чи не єдиною передумовою відновлення обсягів виробництва продуктів тваринного походження і посилення позицій нашої країни на світовому ринку тваринницької продукції [15, с. 81]. Основним чинником, що може вплинути на ситуацію в сільському господарстві України в умовах членства країни в СОТ, є зниження імпортних тарифів. Адже в Україні діють досить ліберальні тарифні режими, подальше зниження яких може призвести до втрати продовольчої незалежності держави та наповнення вітчизняного ринку імпортними дешевими товарами, часто невисокої якості [8, с. 94].

Одним із важливих фінансово-економічних методів в державному регулюванні галузі тваринництва є цінове регулювання. Загальнодержавна цінова політика повинна здійснюватися на основі вільного ціноутворення у поєднанні з елементами державного регулювання та посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії, послуги, що споживаються сільськогосподарським товаровиробниками. Рівень цін в аграрному секторі значною мірою складався стихійно, що негативно позначилося на фінансовому стані аграріїв, призвело до втрати прибутків та зниження рівня рентабельності [1, с. 230]. Уникнути державного втручання у процеси ціноутворення на сільськогосподарську продукцію не може ні одна країна. Без такого втручання надмірна мінливість цін руйнує сільське господарство [146, с. 361].

Згідно Закону України «Про ціни та ціноутворення» [134] інструментами прямого, безпосереднього впливу держави на регулювання цін є установлення фіксованих або граничних рівнів цін, декларування зміни ціни, введення граничних розмірів торговельно–збутової націнки, блокування цін, надання дотацій виробникам товарів, укладання договорів про ціни між державою та підприємствами. Застосування таких інструментів як пільгові податкові платежі, здійснення кредитування на пільгових основах, введення граничних рівнів рентабельності, квотування обсягів виробництва дає можливість опосередковано регулювати ціни. Необхідність державного впливу на формування цін на аграрну продукцію зумовлена їхнім низьким рівнем, значними коливаннями за рахунок сезонності і відсутністю паритету цін на аграрну і промислову продукцію. Важливим при державному регулюванні цін на аграрному ринку став Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» [120]. Ним передбачено державне цінове регулювання продукції тваринництва, зокрема, м'яса та субпродуктів забійних тварин та птиці.

У 2013 р. розроблено Проект Закону «Про внесення змін до статті 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» щодо регулювання закупівельних цін на молоко» № 0981. Його положення містять такі основні пункти: обов'язкові закупки молока державою у розмірі 20 % від обсягів річного внутрішнього споживання; скорочення терміну проведення розрахунків при закупівлі не тільки молока і молочних продуктів, а й усіх інших об'єктів державного цінового регулювання; заборона здійснення закупівлі молока у постачальників без укладених у письмовій формі договорів купівлі-продажу. Проте цей проект зазнав фіаско у зв'язку з надмірною політизацією даної проблеми та вибору напряму на дерегулювання щодо ціноутворення.

Для подальшого розвитку сільського господарства та його галузі тваринництва з врахуванням сталого розвитку сільських територій важливу

роль відіграють соціально-екологічні методи державного регулювання, що спрямовані на соціальне забезпечення діючих виробників в районах, де сільське господарство є головним джерелом доходів та залучення кваліфікованих робітників і менеджерів, з метою підтримання галузі тваринництва у найбільш вразливих сільських районах. Даним методам властивий концентричний характер регулювання, адже розвиток галузі тваринництва розглядається в єдиній комплексній стратегії з розвитком сільських територій, що передбачає соціальний захист населення, покращення якості життя у сільській місцевості, в тому числі й екологічної складової та розвиток інфраструктури послуг на селі. Тому спільним центром уваги, в даному випадку, центром регулювання соціально-екологічних методів, є сільське населення.

У зв'язку з непривабливістю підприємницького середовища на селі, нерозвиненістю виробничої, інженерної, комунікаційної інфраструктури, недотриманням суб'єктами господарювання екологічних вимог на сільських територіях держава бере на себе відповідальність за якість життя та соціальне забезпечення сільського населення, зокрема, працівників галузі тваринництва. Для підвищення рівня зайнятості на селі державна політика реформування повинна сприяти, по-перше, урізноманітненню діяльності підприємств галузі тваринництва (нехолдингового типу) та фермерських господарствах у сфері переробки продукції тваринництва, виготовлення продовольчих товарів тваринного походження та їх пакування. Таке розширення сфери прикладання праці веде до збільшення доходів сільського населення.

По-друге, створювати системи навчання і перенавчання дорослого сільського населення, з метою підвищення його здатності до сільського підприємництва та конкурентоспроможності на ринку праці, знизить рівень соціальної напруги в сільській місцевості. По-третє, забезпечення чітких та прозорих правил з боку держави для функціонування органічного сектора,

створить сприятливе бізнес-середовище для розвитку органічної продукції тваринного походження.

Розвиток галузі тваринництва безпосередньо залежить від повноцінного життєвого середовища у сільській місцевості, інвестицій у розширене відтворення людського потенціалу, відновлення престижу сільських професій, забезпечення еколого-ощадливого використання природних ресурсів [79, с. 352]. Таким чином, механізм державного регулювання, слід розглядати як сукупність важелів адміністративно-правових, організаційно-інформаційних, фінансово-економічних, соціально-екологічних методів жорсткого, м'якого, стимулюючого та концентричного характеру впливу. Проте, яким би досконалим не був механізм, в реальному житті він наражатиметься на постійні зміни в економічному та соціальному житті суспільства. Саме ця обставина і визначає той факт, що механізм не може бути статичним.

Інструментарій механізму не є ізольованим, а навпаки, в процесі взаємодії вдосконалюється й адаптується до нових реалій та змін. Таким чином, виділяємо динамічну складову механізму, яку можна розглядати як сукупність цілей, напрямів та принципів державного регулювання галузі тваринництва (рис. 1.4). Динаміка цього процесу реалізується таким чином: по-перше, відповідні зміни до законодавства, шляхом процесу планування діяльності з підготовки та аналізу регуляторного впливу нормативно-правових актів; по-друге, оприлюднення проектів розроблених стратегій, концепцій, програм розвитку галузі тваринництва, з метою одержання зауважень і пропозицій від громадськості та бізнесу; по-третє, відстеження результативності регуляторного впливу та, в разі потреби, перегляд попередніх двох позицій.

Авторське бачення проблеми дає можливість визначитися з відповідями на питання, як зміняться вихідні параметри (продовольча безпека, конкурентоспроможність продукції галузі) при зміні інструментів

державного регулювання та як повинен взаємодіяти інструментарій у межах заданих обмежень на вході, щоб забезпечити ефективні показники на виході.

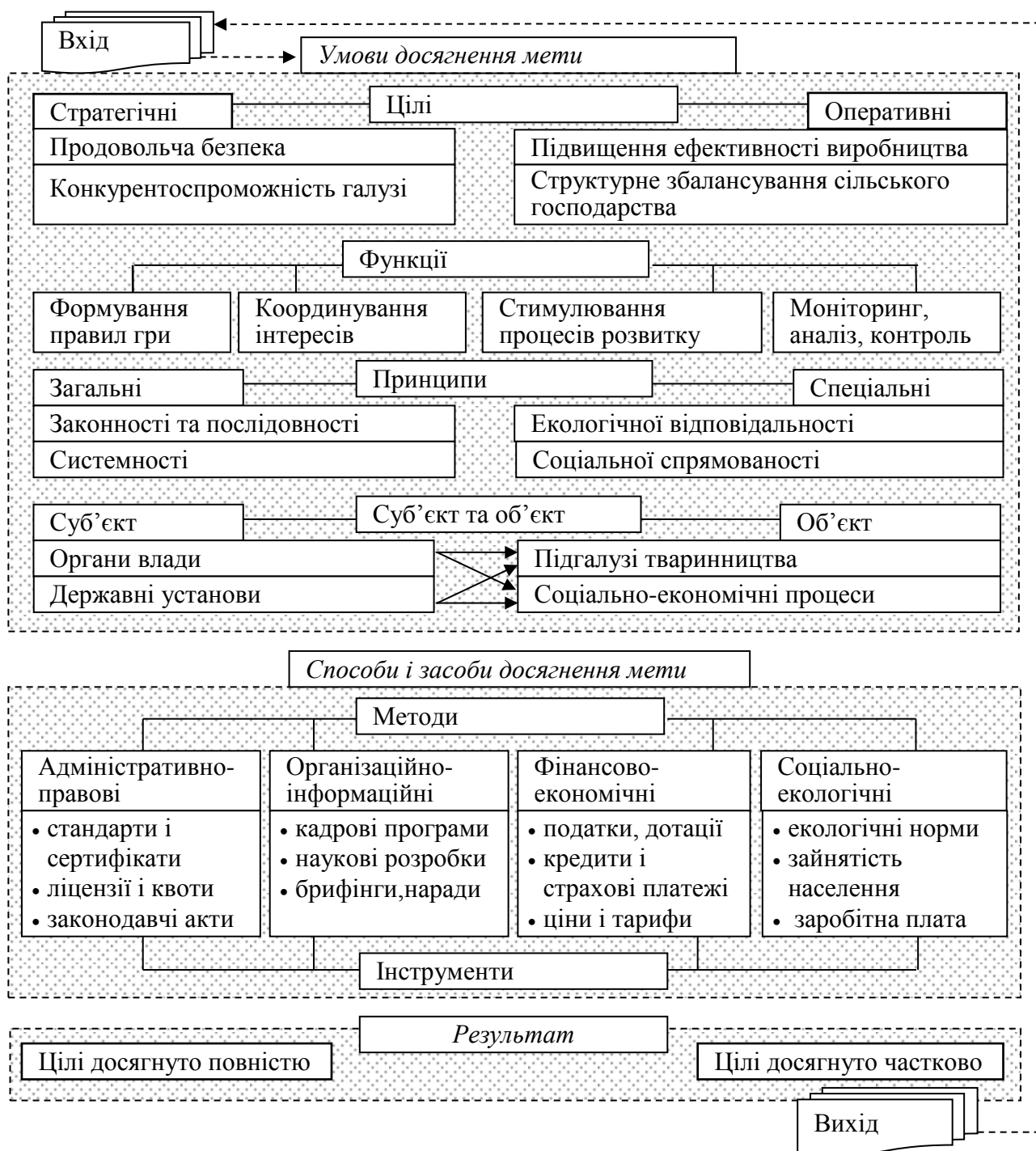

Рис. 1.4. Схема механізму державного регулювання галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Отже, механізм державного регулювання слід розглядати як регулюючу систему сукупності методів та важелів жорсткого, м'якого,

стимулюючого та концентричного характеру, які взаємопов'язані під впливом надбудованих динамічних елементів системи (цілей, напрямів та принципів), що здатна забезпечити ефективний та стабільно-зростаючий розвиток галузі тваринництва на умовах сталого розвитку сільських територій. Тому, можна вважати, що методологічні засади формування механізму державного регулювання галузі тваринництва тісно переплітаються з інструментарієм реалізації. В цьому випадку суб'єкт регулювання стає носієм організаційно-економічної функціональної координації і несе повну відповідальність за результати власного впливу.

1.3. Особливості інструментарію механізму державного регулювання галузі тваринництва на основі світового досвіду

У країнах з розвинутою ринковою економікою є великий досвід та нагромаджено багатий інструментарій застосування державою регулюючого впливу на процеси та відносини, які склалися при виробництві продукції тваринництва, що являє собою сукупність методів та важелів впливу суб'єкта на об'єкт. Він постійно вдосконалюється і пристосовується до потреб товаровиробників, держави та суспільства. Україна має можливість співставити механізми державного регулювання аграрної сфери країн, які є лідерами у розвитку сільського господарства (США, Канада, Франція, Німеччина); визначити ступінь ефективності діючих механізмів державного регулювання; спроектувати системний підхід до розв'язання кризової ситуації, що склалася в тваринництві України. Це означає, що зарубіжний досвід потрібно всебічно вивчати і, водночас, робити певні висновки.

Переважає більшість економічно розвинених країн світу в різні часи зіштовхувалися із складними ситуаціями у розвитку аграрної сфери. Причинами цього є наслідки війни (Японія, Німеччина), особливості

політичної структури (Іспанія, Португалія), а також специфіка історичного розвитку (Бразилія, Туреччина, Південна Корея). Кожна з цих країн шукала вихід з несприятливого економічного становища аграрної сфери власним шляхом. Однак, аналіз показує, що є й спільні моменти: глибокий аналіз, науковий розрахунок, об'єктивне та всебічне оцінювання стану справ в сільському господарстві, соціальній сфері, виявлення факторів, що зумовлюють ці труднощі. У результаті можна визначити стан справ у виробництві, ступінь диспропорцій, оцінити реальні можливості виходу з кризової ситуації [22, с 129].

Наразі сформувалися певні моделі державного регулювання сільського господарства, які успішно використовуються різними країнами світу, а саме:

1. Модель країн Європейського союзу – соціально-ринковий підхід у державному регулюванні. До головних її особливостей належать підвищена роль держави в стимулюванні інноваційного розвитку сільського господарства через надання пільг, дотацій, субсидій окремим виробництвам з одночасно розвиненою системою різноманітних програм розвитку сільських територій.

2. Американська модель державного регулювання сільського господарства характеризується не стільки стимулюванням виробництва як рішенням соціальних завдань, за рахунок приділення великої уваги фінансово-бюджетній підтримці з державного або федерального (обласного) бюджету, через цільову програму «Стабілізація доходів виробників», на реалізацію якої виділяється від 30 до 50 % усіх бюджетних асигнувань на сільське господарство. До складу цієї програми входять: «Державна програма підтримки цін», програми «Страхування врожаю» і «Сільськогосподарський кредит». Крім цього, на федеральному рівні діє більше 10 міжгалузевих цільових програм [69, с. 4].

3. Азіатська модель державного регулювання сільського господарства відрізняється найбільш тісною взаємодією держави та виробничих структур

(Китай, Японія). Країни, що розвиваються (країни «третього світу») здебільшого проводять сільськогосподарську політику, цілком протилежну тій, якої дотримуються США та ЄС. Замість субсидування і підтримки виробників, вони, головним чином, субсидують споживачів на шкоду виробникам. Така політика розповсюджена серед країн Африки, Азії та Латинської Америки. Цікавим є той факт, що політика цін Індії, яка передбачає широкі субсидії споживачам абсолютно не поширюється на тваринницьку продукцію [195, с. 184–186]. Дана модель азіатських країн формується на основі правового державного регулювання, яке спирається на історичні, культурні, національні традиції.

Порівняльна характеристика основних заходів державного регулювання галузі тваринництва представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні заходи державного регулювання галузі тваринництва

Вид	Спрямованість заходів державного регулювання	
	На підтримання доходів	На структурні зрушення
Американська модель	Контрольовані ціни на молоко	Пільгові умови кредитування фермерам
	Квоти на виробництво молока	Диференціація податкових ставок
	Заклучення 3-х сторонніх маркетингових угод	Фінансова допомога у вигляді інвестиційних надбавок
	Державна гарантія відшкодування платежів із страхування доходів фермерів	Пільгове оподаткування при реінвестиціях Розвинута система сільської кредитної кооперації
Європейська модель	Дотування 50 % ціни молока виробленого в межах квот	Субсидії на облаштування діючих ферм та для молодого фермера
	Продуктові програми	Компенсація кредитних ставок Стимулювання експортної діяльності
	Квоти на молоко та м'ясо	Податкові пільги окремим кооперативам
	Рекомендовані ціни на молоко та орієнтовні ціни на ВРХ	Субсидування спеціалізованих фінансово-кредитних установ
Азіатська модель	Субсидії споживачам на продукцію тваринництва	Низькі податки
		Безмитне ввезення новітніх технологій
		Державні гарантії інвесторам
		Підтримка малого бізнесу

Джерело: адаптовано та доповнено [186, 195].

У США з розрахунку на одну ферму в середньому сума державних виплат за участь у державних програмах становить 20 тис. дол. на рік, при цьому на одну дрібну ферму в середньому припадає по 4 тис. дол., на велику (з середнім річним доходом більше 500 тис. дол.) – до 70 тис. дол. [3, с. 173]. Так, якщо рівень підтримки сільського господарства, наприклад, у США у відсотках до валового внутрішнього продукту (ВВП) складає 0,9 %, то в Україні лише 0,12 %, або майже у 8 разів менше. Державні виплати на 1 га сільськогосподарських угідь у США в рази перевищують аналогічний показник по Україні [20, с. 11]. Прямі бюджетні виплати товаровиробникам значною мірою здійснюються у поєднанні з державною ціновою політикою.

Сполучені Штати Америки мають найбільш розгалужену мережу державних і громадських організацій, що здійснюють цінове регулювання аграрного ринку [93, с. 151]. Цікавим є той факт, що сільське господарство США довгий час розвивалося без будь-якого регулювання цін урядом – поштовхом стало значне перевиробництво продукції. В Україні зараз існує дефіцит тваринницької продукції, проте цей факт не виключає, а навпаки підкреслює потребу в регуляторних діях з боку держави.

У США державна програма підтримки продукції тваринництва поширюється тільки на молочні продукти та не регулюються ціни на м'ясо (за винятком внутрішніх тарифів) [195, с. 135]. Ціни на молоко регулюються досить жорстко, але, як свідчать самі американці, зокрема співробітник Служби економічних досліджень Кеннет Грей – більше з політичних, ніж з економічних причин [26, с. 60].

Система збуту теж повинна розвиватися та регулюватися з боку держави. У США 60 % продукції, що виробляється фермерами, реалізується за регульованими каналами збуту [50]. Американський аграрний ринок працює за маркетинговими угодами і статутами, які об'єднують понад 100 територіальних систем регулювання ринків окремих продуктів. Укладання маркетингової угоди проходить між міністерством сільського господарства

США (USDA), з одного боку, і виробниками аграрної продукції і представниками торгівлі, з іншого. Основні питання, що регулюються угодою: класифікація продукції; встановлення єдиних цін, диференційованих за якістю; визначення порядку розрахунків за продукцію; встановлення графіку та лімітування обсягу постачання продукції на ринок; визначення стандартів якості, переробки, упаковки, транспортування; встановлення заходів боротьби з недобросовісною конкуренцією; державна підтримка наукових досліджень, навчання фермерів [93, с. 151]. Дані угоди забезпечують відносну впевненість у «завтрашньому дні», чого так бракує українським сільгоспвиробникам.

У США практично немає цінової регіональної диференціації, оскільки ціни, як правило, однакові у всіх регіонах країни. В ринковій економіці, як виявляється, якщо немає монополії, то і ціни на один і той самий продукт не можуть бути різними. Проте, надзвичайно розвинена диференціація цін залежно від сезону, якості, умов постачання продукції, що обумовлюється в маркетинговій угоді [195, с. 137]. Все перераховане вище є невласивим для ціноутворення України. Ціни на м'ясні та молочні товари на ринку України в основному залежать від кількості посередників при їх реалізації, від неофіційних домовленостей між виробниками чи реалізаторами. Все це можливо вирішити через укладання так званих маркетингових угод.

У молочній галузі США урядовий контроль за рівнем цін змушує окремі переробні кооперативи запроваджувати для своїх членів локальну систему квот. Такі квоти обмежують кількість молока, яку кожен з членів може поставляти на переробку. Причому є можливість квоту збільшити, але за досить високу плату та, крім того, за умови згоди когось із членів кооперативу продати частку своєї квоти. Загалом політика США в галузі тваринництва спрямована на скорочення обсягів виробництва більше за рахунок стимулювання, ніж за рахунок квотування [195, с. 192–193].

Не менша підтримка сільськогосподарського виробництва існує в

країнах ЄС, яка становить близько 55 % об'єднаного бюджету, або 1,7 % від ВВП [1, с. 287]. Сумарні бюджетні витрати на розвиток аграрного сектора в країнах ЄС складають щорічно 80–100 млрд у. од. З цієї суми 30–35 % припадає на програми підтримки цін на внутрішньому ринку, 3–5% – витрати по реалізації регіональних структурних програм, 20–25 % – витрати по регіональних програмах підтримки аграрного сектора [4, с. 13].

Великобританія і Ірландія на підтримку сільського господарства зі свого бюджету направляють відповідно – 15 % і 20 %, для порівняння в Росії – це 2 %, в Казахстані – 18 %, у Білорусії – 20 %, в Азербайджані – 25 % [14, с. 203]. За даними Міністерства фінансів України у витратах державного бюджету сільське господарство складає в динаміці останніх років 10 %. Ці видатки не можуть вирішити проблемні питання в усіх галузях сільського господарства України, але обґрунтований розподіл їх та цільове використання дасть змогу позитивно впливати на розвиток сільського господарства.

У країнах ЄС здійснюється допомога у формі субсидій виробникам молочного напрямку – дотується до 50 % ціни молока, виробленого в межах установлених квот [4, с. 14]. Наразі, для України питання квотування у тваринництві не стоїть, так як ми маємо за мету збільшити обсяги виробництва цієї галузі. Перед державою гостро стоїть питання про забезпечення продовольчої безпеки за рахунок власного виробництва.

Дуже жорсткий контроль за цінами на продовольчі товари здійснюється в Швеції. По-перше, ціни встановлюються урядом і парламентом. Але така цінова політика є результатом узгодження інтересів та переговорами між Управлінням сільського господарства і Національним союзом землеробів та споживачів, який представляє виробників [62, с. 23].

Європейський Союз (ЄС) також надає підтримку своїм фермерам у рамках Спільної аграрної політики (САП). За цією програмою встановлюється високий рівень внутрішньої ціни на конкретний продукт та

паралельно (для вирівнювання ціни) аналогічний імпортований товар обкладається високим митом. Підтримувані ціни сприяють виробництву надлишкових обсягів різних видів сільськогосподарської продукції, які ЄС експортує за низькими субсидованими цінами. Підтримувані ціни застосовують майже до всіх сільськогосподарських товарів, за винятком олійних культур і деяких видів незернових товарів [195, с. 180].

Надходження від зняття мита на імпортовані товари формують фонд для фінансування експортних субсидій, які розраховуються як різниця між внутрішніми цінами ЄС і світовими цінами на сільськогосподарську продукцію. Вони сприяють збуту продукції галузі в інші країни і компенсують не вигідність експортної орієнтації за наявності внутрішніх інтервенційних цін [4, с. 14]. Для України як члену СОТ поки що відмовлено у використанні експортних субсидій. Зокрема, експортні субсидії використовують близько 20 країн членів СОТ. Тобто старожили СОТ мають певні привілеї [100].

Провідну роль в аграрній політиці Європейського Союзу займають продуктові програми, які за своєю суттю є надто складними і передбачають використання різних механізмів підтримки виробників окремих видів продукції тваринництва. Переважно застосовують механізми інтервенцій і прямих виплат у дохід фермерів. При такому підході інтервенційні ціни встановлюються нижче ринкових цін. Це характерно для виробників телятини і молока [4, с. 13].

Поряд з тим є країни, які майже не дотують своє сільське господарство. Австралія відмовилась від дотацій у 70-ті роки ХХ століття, а Нова Зеландія у 1984 р. Через 10 років виробництво сільськогосподарської продукції зросло на 40 %. На початку 80-х років у Чилі відмінили державні субсидії, а незабаром відбулося те, що називають «чилійським дивом» – національний дохід зріс у 6 разів, продуктивність сільського господарства – у 8 разів, а експорт – у 20 разів [162, с. 3].

Цікавим для України може бути досвід Франції. Міністерством сільського господарства Франції виділяються дотації на облаштування молодих фермерів від 50 до 100 тис. євро. Також слід зазначити, що урядом Франції ухвалене рішення, згідно з яким у торговельних мережах повинно продаватися не менше 50 % вітчизняних продуктів, що захищає французьких виробників продовольства [194, с. 60]. З метою створення додаткових каналів реалізації продукції тваринництва, нашій державі аналогічні заходи потрібно ухвалювати негайно.

У Франції особливо значний ступінь втручання державних органів у процеси розвитку АПК, де здійснюється суворий контроль за торговою діяльністю сільськогосподарських кооперативів. Уряд країни зосереджує свою увагу на професійні об'єднання, завдяки яким фермери Франції створили власні канали просування продукції до кінцевого споживача [199, с. 14]. У свою чергу, держава надає об'єднанням певну допомогу. На тепер у Франції функціонують 4000 кооперативів, SICА, асоціацій та інших некомерційних об'єднань товаровиробників. Виробники, організувавши систему своїх об'єднань, змогли краще оволодіти ринком та посилити захист воїх інтересів, однак стало за необхідне створювати для діалогу об'єднання сільськогосподарських товаровиробників і таких же об'єднань переробників, транспортників, оптовиків, працівників роздрібної торгівлі та споживачів [4, с. 16].

Для України вкрай необхідно створити подібну модель переходу продукції від виробника до споживача. Адже в нашій державі посередники мають найбільшу націнку на продукцію. Виробник залишається ні з чим, і споживач незадоволений купівлею товару, адже йому товар потрапляє з великою націнкою. Великим кроком вперед у вирішенні даної проблеми стало прийняття у 2009 р. Закону «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» [125] та визначення державної політики підтримки цих ринків. На

нинішньому етапі процес створення оптових ринків є незавершеним. Ринки побудовані тільки у п'яти великих містах України.

Важливе значення в стимулюванні розвитку галузі тваринництва відводиться оподаткуванню. Пільгове оподаткування може встановлюватися фермам, які беруть участь у виконанні певних державних програм за умови, що вони дотримуються встановлених вимог при її виконанні. При порушенні цих вимог ферма не тільки позбавляється податкових пільг, а й виплачує штраф [6, с. 610]. У ряді розвинених країн на певну кількість років від оподаткування звільняються кооперативи, що виробляють екологічно чисту продукцію, а в Німеччині – якщо вони працюють на альтернативних джерелах енергії [69, с. 5].

У ряді країн застосовується пільгове оподаткування при реінвестиціях (вкладення власних коштів у розвиток свого підприємства) – на прибуток, що спрямовується на розширене відтворення, поширюється пільгова податкова ставка. Крім того, якщо реінвестиції спрямовуються на виконання передбаченої державою певної програми, фермам компенсується відповідна частка фактичних витрат за умови, що вони дотримуються обов'язкових вимог, обумовлених даною програмою [6, с. 610]. У зв'язку з тим, що тваринництво України потребує негайного відновлення матеріально-технічної баз, даний вид пільгового оподаткування є вкрай необхідним для даної галузі. Це є надзвичайно привабливим для інвесторів. Суттєвим недоліком є те, що тваринництво України є малоприбутковою галуззю, тому виробників не цікавить пільгове оподаткування прибутку.

Китаю вдалося вийти на друге місце у світі (після Японії) за обсягом іноземних інвестицій завдяки ефективній державній податковій політиці (низькі податки, безмитне ввезення новітніх технологій, вільне переведення частини прибутку за кордон) та надання надійних гарантій інвесторам. Китай пішов шляхом поступових, послідовних трансформацій в економіці. Як результат, темпи зростання валового національного продукту стійко

збільшуються, зокрема, за рахунок сільськогосподарського виробництва, спостерігається активізація китайських компаній і на світовому ринку [13, с. 5].

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва обумовлює потребу у позиковому капіталі для фінансування поточних і капітальних витрат [20, с. 13]. Тому для України досить важливим у системі державного регулювання галузі тваринництва є функціонування системи сільськогосподарського кредитування. Україна в широких масштабах застосовує пільгове кредитування. Адже, досвід країн Заходу з пільгового кредитування довів свою ефективність.

В розвинутих країнах немає уніфікованої моделі кредитування сільського господарства. Так, наприклад у Німеччині існує змішана система кредитування сільського господарства, яка представлена комерційними банками та спеціалізованими установами, а у Франції кредитування здійснюють кооперативні банки, провідним серед яких є «*Crédit Agricole*» [62, с. 23]. Цей банк є одним з найбільших в Європі, він обслуговує 14 млн клієнтів і понад 75 % кредитних потреб сільської місцевості [188, с. 108].

У кредитному забезпеченні Франції використовується «боніфікація відсотків». Боніфікація виконується як шляхом надання субсидії безпосередньо отримувачу кредитів для компенсації частки сплачених ними відсотків по кредитах, так і за допомогою субсидування спеціалізованих кредитно-фінансових закладів, що дає їм можливість кредитувати позичальників за більш низькою процентною ставкою [188, с. 108]. В Україні надання таких субсидій застосовується на практиці в частині компенсації сільськогосподарським виробникам частки сплачених відсотків та немає застосування в частині субсидування кредитно-фінансових установ.

У Великобританії з 1928 р. функціонує Сільськогосподарська іпотечна корпорація, яка отримує державні дотації із невеликим процентом (1990 р. – 5 %). Нині корпорація є основним кредитним інститутом Великобританії, що

здійснює довготермінове (від 5 до 40 р.) іпотечне кредитування фермерів [188, с. 102–103]. Ще з 1958 р. функціонує сільськогосподарська кредитна корпорація Великобританії, що виступає гарантом фермерів, які потребують банківського кредиту для проведення реконструкції ферм. Молочна кооперація Великобританії надає кредити фермерам для придбання молокоцистерн, інколи сама купує і здає їх в оренду. Фермерська м'ясна корпорація (ФМК) надає незабезпечені кредити до 1 року для придбання тварин на відгодівлю, купівлю племінних овець та відгодівлю власної худоби. В цьому випадку відгодовані тварини повинні бути продані ФМК. Процент вираховується на основі продажної ціни і пов'язаний із ставками банківського кредиту типу овердрафту [188, с. 105].

Довгострокові кредити є малодоступними для українських підприємств галузі тваринництва. Тоді як фермери США на пільгових умовах можуть отримати позики на купівлю техніки та обладнання, поповнення стада, кормів у розмірі максимум 200 тис. дол. (окремі випадки до 400 тис. дол.), строком від 1 до 7 р. Пільгові умови кредитування строком від 10 до 20 р. передбачені спеціально для молодих людей учасників організації «Майбутні фермери США» на створення і облаштування ферм. Власники ферм, які потерпіли від стихійних лих, мають право на отримання надзвичайного кредиту (максимум 500 тис. доларів) під 4,5 % річних. Зазначимо, що найбільші пільги надаються малозабезпеченим фермерам та сільським жителям у межах програми із покращення житлових умов. Відсоткова ставка у цих випадках дорівнює 1 % [20, с. 13].

Широкого розвитку сільська кредитна кооперація набула в США, де нею опікується Міністерство сільського господарства. У США нараховується 4000 комерційних сільськогосподарських банків, на які припадає майже 35 % загального обсягу кредитних ресурсів у сільському господарстві [109, с. 147].

Державне регулювання Канади та Японії включає безпосереднє

втручання та вимоги щодо формування кредитною спілкою стабілізаційного фонду для страхування внесків. У цей фонд вкладаються надлишки коштів кредитної спілки [188, с. 128]. У сучасних умовах тваринництво України потребує вдосконалення структури матеріально-технічної бази, що пов'язано з недосконалістю її існуючого якісного та кількісного складу. Тому державне регулювання повинно спрямовуватися на сприяння залучення інвестицій у галузь тваринництва, зокрема через систему кредитування.

Україна настільки відстала у засобах виробництва, що держава повинна дотувати сільське господарство, як це робили розвинуті країни десятиріччями (у т. ч. США – 70 р., країни ЄС – понад 40 р.). Для підвищення технічної оснащеності сільського господарства до повної технологічної норми необхідні щорічні вкладення. Державної підтримки потребують і галузі, що випускають засоби виробництва для підприємств АПК [137, с. 42]. В Україні, владні структури нехтують вирішенням питання поповнення і оновлення матеріально-технічної бази за рахунок випуску вітчизняних машин. Одним із дієвих варіантів підвищення технічної оснащеності ферм є розвиток лізингу.

У західних країнах розвиток лізингу підтримується державою, оскільки він стимулює експортну діяльність національних виробників, прискорює оборотність капіталу, підвищує ліквідність підприємств. За даними Європейської федерації національних асоціацій лізингових компаній (ЄФНАЛК) у формі лізингових операцій у ФРН здійснюється 16,6 % всіх інвестицій, в Англії – 28,2 % , у Франції – 17,5 % , в Нідерландах – 10,5 % , у Швеції – 26,3 % , в Австрії – 19,9 % , у США – 30 %. В цьому плані Україна значно відстає від Росії та Білорусі, не кажучи вже про Польщу. В рівні розвитку лізингових взаємовідносин ми знаходимось десь на рівні 1990 років названих країн [195, с. 118–120].

Враховуючи ті чи інші джерела забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, необхідно звернути увагу і на особливості страхування ризиків в АПК. За останнє десятиріччя запроваджувалися різні механізми компенсації збитків від стихійних лих і субсидування страхових внесків. Розвинені держави здійснюють програми страхування фермерів для їх фінансової підтримки у разі хвороб тварин або різких змін на ринку продажів. Тому, страхування може бути віднесено до інструментів підтримки фермерських доходів, заходи в галузі страхування тісно пов'язані з кредитними заходами уряду і можуть розглядатися в якості альтернативної програми пільгового кредитування.

У сільському господарстві України застраховано лише приблизно 6 % ризиків, тоді як у розвинутих країнах цей показник складає 90–95 %. Український страховий ринок становить лише 7 % від європейського. Із близько 450 страхових компаній, що діють в Україні, 59 мають право займатися страхуванням ризиків у сільському господарстві [24, с. 22]. Наприклад, страхування сільськогосподарської продукції в Канаді здійснюється вже понад 40 р. [67, с. 274]. Нині система захисту фермерів Канади від ризиків базується на національній програмі стабілізації чистого доходу виробника та програмі страхування сільськогосподарської продукції [19, с. 27].

Програма є своєрідним механізмом заощадження для фермерів, який гарантує, що навіть у несприятливий рік рівень їхнього доходу буде не нижчим за середній показник останніх трьох років. На спеціальний рахунок фермер робить внесок у розмірі 3 % обсягу його чистого доходу за поточний фінансовий рік, таку ж суму перечисляє держава. Кошти на створеному таким чином рахунку зберігаються під 6 % річних. Якщо в поточному році чистий дохід фермера буде нижчим за середній показник за останні три роки, він має право на відшкодування різниці з рахунку. При цьому чистий дохід

визначається різницею між усіма надходженнями від реалізації продукції та послуг і чітко встановленими витратами за рік [28, с. 44].

Обсяг підтримки за програмою стабілізації чистого доходу залежить від розміру збитків фермера. Так, незначні збитки рівномірно розподіляються між виробником і урядом. У разі значних збитків компенсація може досягати 80 % втрат. У програмі стабілізації чистого доходу бере участь близько 150 тис. фермерів, з них 45–55 % щорічно отримують відшкодування збитків. Загальні витрати за програмою перевищують 1,8 млрд канадських доларів за рік [19, с. 27].

Незважаючи на вдосконалення й розширення страхових послуг, канадська програма страхування сільськогосподарської продукції не передбачає страхування продукції тваринництва. Страховий ринок України є молодим і потребує державного втручання. Позитивним кроком можна вважати прийняття Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», в якому окремим розділом передбачено забезпечення захисту майнових інтересів тваринників і забезпечення стабільності виробництва в тваринництві. Досвід Канади по програмі стабілізації доходу неодмінно мусить знайти відображення в наступних нормативно-правових актах України із захисту виробників від ризиків у сільському господарстві. Програма компенсаційних платежів сприяла б підвищенню доходів виробників, захистивши їх від непередбачених коливань кон'юнктури ринку.

Вагомим чинником погіршення ситуації у тваринництві є відсутність системи його інформаційно-інноваційного забезпечення. Тому завданням держави є вирішення проблеми через створення дорадчих служб, які, знаючи цілі аграрної політики держави, регіональні і локальні умови, економічну силу господарства, накреслили б перед власником господарства відповідне бачення і запропонували правильне рішення. Сільськогосподарські дорадчі служби існують майже у 120 країнах світу. У переважній більшості країн

домінуюче значення в дорадчій діяльності відіграють державні дорадчі структури. На 175 обстежених дорадчих організаціях, що функціонують у 89 країнах, аж 87 % становили інституції підпорядковані державі [195, с 92].

На початковому етапі в Україні створення дорадчих служб фінансувалося урядами західних країн: США, Нідерланди, Данія, Велика Британія, Німеччина. З прийняттям Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [132] визначено напрямки державного регулювання та розміри державної підтримки дорадчої діяльності. Дорадництво України залишається на примітивному щаблі розвитку.

Тенденції економічного розвитку ЄС згідно з реформою САП, так званою *Agenda 2000*, свідчили про підвищення уваги до якісних характеристик харчових продуктів, органічного фермерства, розвитку сільських місцевостей та поліпшення кооперації між виробничим та переробними секторами галузі аграрного виробництва. Аграрна політика ЄС перейшла від практики підтримки кількості до поліпшення якості сільськогосподарських продуктів. Згідно з останньою розробленою стратегією «Європа 2020» ЄС встановив нові цілі для аграрної політики, основними з яких є підвищення рівня зайнятості населення та розвиток сільського господарства, заснований на знаннях та інноваціях.

Враховуючи досвід європейських країн, розроблено порівняльну схему інструментарію стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку галузі тваринництва в Україні та Польщі (рис. 1.5).

Для України важливе значення має вивчення досвіду Польщі. Треба зазначити, що польська модель реформування системи державного регулювання аграрного сектора здійснювалася з урахуванням його функціонування у майбутньому в системі державного управління європейських країн. Основна діяльність здійснюється в області стимулювання: інвестицій у сільському господарстві, сільськогосподарській

переробці і послугах для сільського господарства; заходів для створення нових, постійних місць роботи в несільськогосподарській діяльності для жителів села; розвитку техніко-виробничої і ринкової інфраструктури села; діяльності з підвищення і зміни фахових кваліфікацій населення, сільськогосподарські консультації, тощо [4, с. 18].

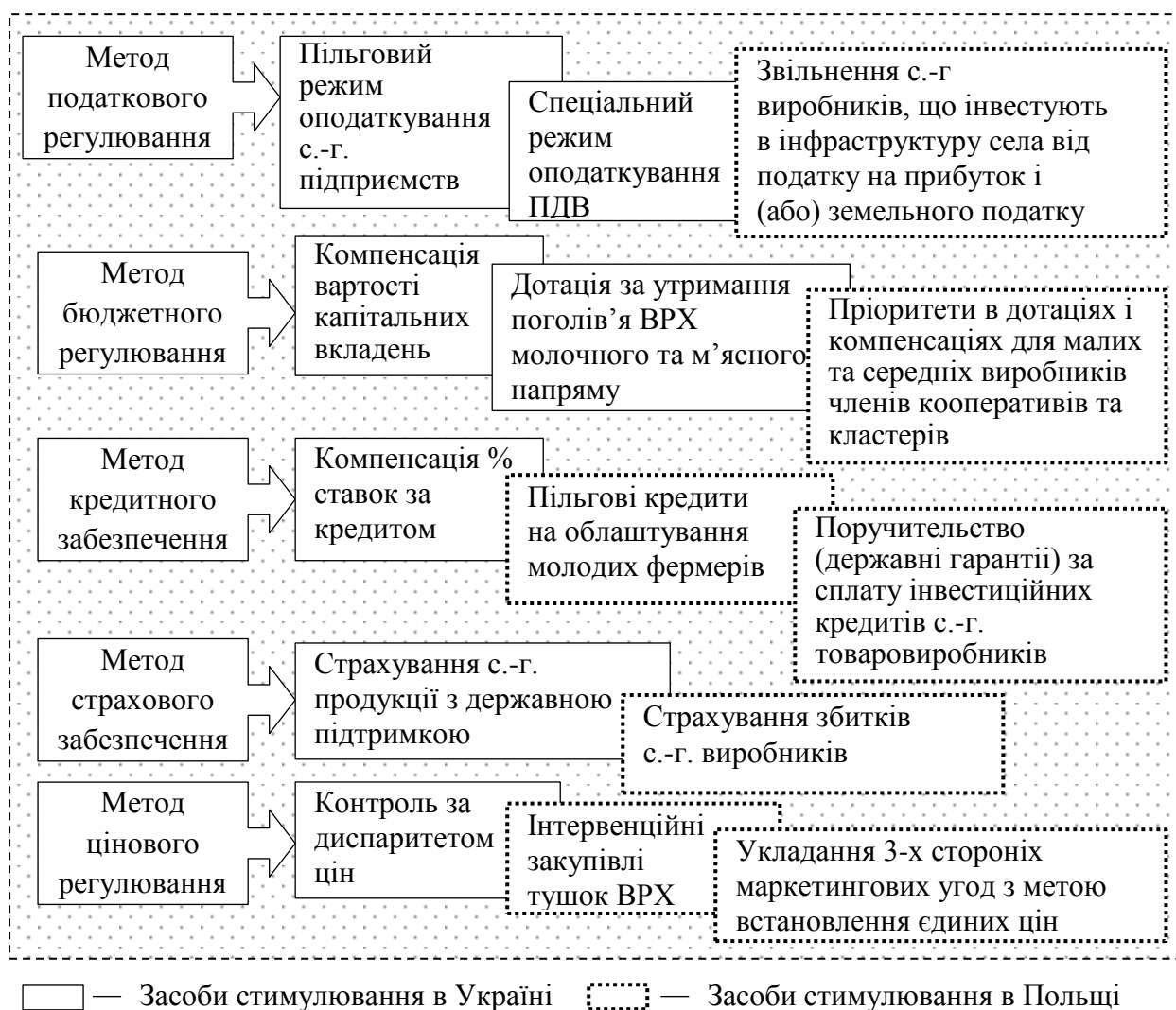

Рис. 1.5. Засоби стимулювання розвитку галузі тваринництва з урахуванням світового досвіду

Джерело: власні дослідження.

Таким чином, аналіз інструментарію механізму державного регулювання сільського господарства у розвинених країнах дав змогу виокремити основні напрями регулювання галузі тваринництва: а) підтримка

доходів виробників (компенсаційні платежі, платежі за збитки від стихійних лих або реорганізації виробництва); б) цінове регулювання, що передбачає підтримку внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію, встановлення квот, податків на експорт та імпорту продовольчої продукції; в) дотаційність виробників чи пільгове оподаткування, субсидування виплат відсотків за отриманими кредитами, виплат із страхування майна; г) підтримка інфраструктури ринку – органів аграрної кооперації, територіальних і продуктових спілок і асоціацій сільських виробників, інших громадських організацій, що представляють інтереси селянства на всіх рівнях управління; г) сприяння розвитку ринку та виробничої інфраструктури – субсидування на зберігання продукції, на будівництво господарських приміщень тощо; д) здійснення регіональних програм; ж) участь у розробці й реалізації соціальних проектів і програм для сільської місцевості й сільського населення; з) регулювання і координація міжгалузевих зв'язків, спрямованих на досягнення збалансованості у всіх ланках продовольчого ланцюга; и) державне регулювання діяльності АПК не пов'язане з даною галуззю, але яке впливає на її ефективність функціонування (підтримка національної валюти, зовнішньоторгівельна діяльність).

Висновки до Розділу 1

1. Встановлено, що держава може і повинна здійснювати державне регулювання галузі тваринництва. Для цього у своєму розпорядженні вона має цілий арсенал вивірених світовою і вітчизняною практикою адміністративно-правових, організаційно-інформаційних, фінансово-економічних, соціально-екологічних методів державного регулювання. Саме використання сучасного інструментарію механізму державного регулювання на основі загальних принципів (законності, послідовності, системності) та

спеціальних (екологічної відповідальності, соціальної спрямованості) у поєднанні з дією ринкових механізмів створюють реальні перспективи для розвитку галузі тваринництва.

2. Охарактеризовані та згруповані чинники розвитку галузі тваринництва внутрішнього, суспільного та зовнішнього характеру дали змогу визначити функції органів державного регулювання, які спрямовані на досягнення як оперативних цілей – підвищення ефективності виробництва, структурне збалансування сільського господарства, так і стратегічних цілей – конкурентоспроможність галузі, продовольча безпека країни. Проведені теоретичні узагальнення дали змогу розробити методіку формування механізму державного регулювання, яка тісно переплітається з інструментарієм впливу на розвиток галузі тваринництва.

3. Обставини формування механізму державного регулювання визначають той факт, що механізм не може бути статичним. Таким чином, виділено динамічну складову механізму як сукупність цілей, напрямів та принципів державного регулювання галузі тваринництва. Динаміка цього процесу реалізується через відповідні зміни до законодавства, оприлюднення проектів розроблених стратегій, концепцій, програм розвитку галузі тваринництва, відстеження результативності регуляторного впливу.

4. Узагальнення знань щодо трактування поняття «механізм державного регулювання» дозволили розглядати його як регулюючу систему сукупності методів та важелів жорсткого, м'якого, стимулюючого та концентричного характеру, які взаємопов'язані під впливом надбудованих динамічних елементів системи (цілей, напрямів та принципів), що здатна забезпечити ефективний та стабільно зростаючий розвиток галузі тваринництва на умовах сталого розвитку сільських територій.

5. Враховуючи досвід розвинених країн у питанні формування механізму державного регулювання галузі тваринництва для розвитку тваринництва України, насамперед, мова повинна йти про створення

необхідних умов для забезпечення продовольчої безпеки через стимулювання вітчизняного виробництва продукції тваринництва, реалізації експортноорієнтованої стратегії його розвитку, тобто виробництва конкурентоспроможної продукції, залучення інвестицій в аграрний сектор, що буде поштовхом для зростання всієї економіки та на цій основі підвищення рівня життя населення України.

Основні результати дослідження опубліковано у наукових працях автора: [166, 170, 172, 175].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

2.1. Загальні тенденції розвитку галузі тваринництва в Україні

Забезпечення продовольчої безпеки потребує вирішення проблеми деформації внутрішньогалузевої структури сільського господарства. Однією з головних галузей агропромислового комплексу України є тваринництво, яке забезпечує населення продуктами харчування і виробляє сировину для багатьох галузей народного господарства. Нинішня ситуація в галузі тваринництва залишається складною, а з виробництва окремих її видів – критичною. Фактичний стан галузі не відповідає її потенційним можливостям. Прикрим фактом є скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, невисокий рівень його продуктивності, а відтак – спад виробництва продукції тваринництва. Створення раціональної структури виробництва є одним із шляхів до відродження галузі тваринництва.

Сільськогосподарські підприємства України за період реформування та кризи скоротили виробництво тваринницької продукції. Якщо частка продукції тваринництва у даних господарствах за 1990 р. становила 48,5 %, то в 2000 р. вона складає 38,5 %, а станом на 2014 р. – зменшилась до 30,4 %, в т. ч. м'яса худоби та птиці – 14,1 %, молоко – 11,5 %, яєць – 3,6 %, іншої продукції тваринництва – 1,2 % [151, с. 47]. Потрібно зазначити, що Україна за виробництвом основних видів тваринницької продукції в 1990–1991 рр. займала одне з провідних місць в Європі. Зокрема, на душу населення виробництво молока становило 430 кг при медичній нормі 380 кг, м'яса – 77,5 кг при нормі 85 кг [107, с. 1].

Негативні тенденції, які спостерігаються ще з 90-х років минулого століття в галузі тваринництва, визначаються, передусім, скороченням поголів'я худоби та птиці, поступовим уповільненням впливу інтенсивних чинників на темпи росту виробництва тваринницької продукції. Тваринництво перетворилося на малоприбуткову або ж зовсім збиткову галузь, непривабливу для товаровиробників. Дестабілізуючі процеси мали обвальний характер, в наслідок чого в усіх без виключення типах тваринницьких господарств погіршилися результати їх господарської діяльності [139, с. 80].

Дана ситуація пов'язана з тим, що в ринкових умовах сільськогосподарським товаровиробникам не вигідно здійснювати таку фінансово- та матеріаломістку діяльність. Зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, недосконала система ціноутворення й збуту продукції тваринництва, невідповідні механізми постачання кормів і забезпечення ними та іншими необхідними ресурсами, відсутність системного підходу в державній підтримці призвели до того, що собівартість продукції цієї сфери почала значно перевищувала її реалізаційну ціну [60, с. 93]. В результаті цього тваринники змушені були скорочувати свої виробничі потужності або ж призупиняти діяльність повністю.

Впродовж 2008–2013 рр. спостерігаємо позитивну тенденцію до збільшення поголів'я у галузі свинарства та птахівництва (табл. 2.1). Приріст поголів'я відповідно становить 21,39 % та 29,70 %. Проте після активного нарощування поголів'я свиней у 2009–2010 рр. зафіксовано його скорочення щонайменше на 8 % у 2011 р. Внаслідок тотального імпорту в Україну дешевої свинини національні виробники змушені були знижувати ціну навіть у збиток, що спричинило додатковий вплив на зменшення приросту поголів'я свиней протягом 2012–2013 рр.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості та щільності поголів'я худоби і птиці в Україні

Показник	Рік						2013 р. до 2008 р.	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	+/-	%
	ВРХ, тис. гол.	5079	4826	4494	4425	4645	4534	-545
щільність, гол/100 га с.-г. угідь	12,2	11,6	10,8	10,6	11,2	10,9	-1,3	89,5
у т. ч. корови, тис. гол.	2856	2736	2631	2582	2554	2508	-347	87,8
щільність, гол/100 га с.-г. угідь	6,9	6,6	6,3	6,2	6,1	6,0	-0,8	88,1
Свині, тис. гол.	6526	7576	7960	7373	7576	7922	1396	121,4
щільність, гол/100 га ріллі	20,1	23,3	24,5	22,7	23,3	24,4	4,3	121,2
Вівці та кози, тис. гол.	1727	1832	1732	1739	1738	1735	8	100,5
щільність, гол/100 га с.-г. угідь	4,1	4,4	4,2	4,2	4,2	4,2	0,1	100,7
Птиця, млн. гол.	178	191	204	201	214	230	52	129,2
щільність, ум. гол/100 га посіву зернових	22,7	24,2	27	25,5	27,7	28,4	5,7	125,1

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [180, с. 12; 181, с. 12].

На кінець 2013 р. в країні нараховувалося 4534 тис. голів великої рогатої худоби, що на 545,0 тис. гол., або на 10,7 % менше порівняно з 2008 р. При цьому, поголів'я корів зменшилося більш ніж на 12 %, що негативно відображається на показниках молочної галузі.

Нині Україна за щільністю поголів'я великої рогатої худоби і корів в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь значно поступається іншим країнам. Якщо в Україні у 2013 р. цей показник по ВРХ становив 10,9 голів, то в країнах ЄС – 49,3, в Німеччині – 76,6, у Франції – 68 голів. Корів в Україні на 100 га угідь налічується 6,0 голів, а у країнах ЄС – 13,2, у Німеччині – 24,9, у Франції – 12,9 голів. Унаслідок цього в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь в країнах ЄС виробляється яловичини у 3,8 раза більше, ніж в Україні, у Німеччині – у 6,2 раза більше, в Франції – у 4,5 раза [1, с. 92].

Зменшення поголів'я худоби та птиці відбулося переважно в сільськогосподарських підприємствах. Як наслідок, змінилася структура поголів'я худоби: якщо у 1990 р. 85,6 % ВРХ утримували сільськогосподарські підприємства, а господарства населення – 14,4 % , то вже у 2013 р. 68,3 % утримується у господарствах населення, і лише 31,7 % – у сільськогосподарських підприємствах (рис. 2.1). Така ситуація є незмінною протягом всього досліджуваного періоду з 2008-2013 рр.

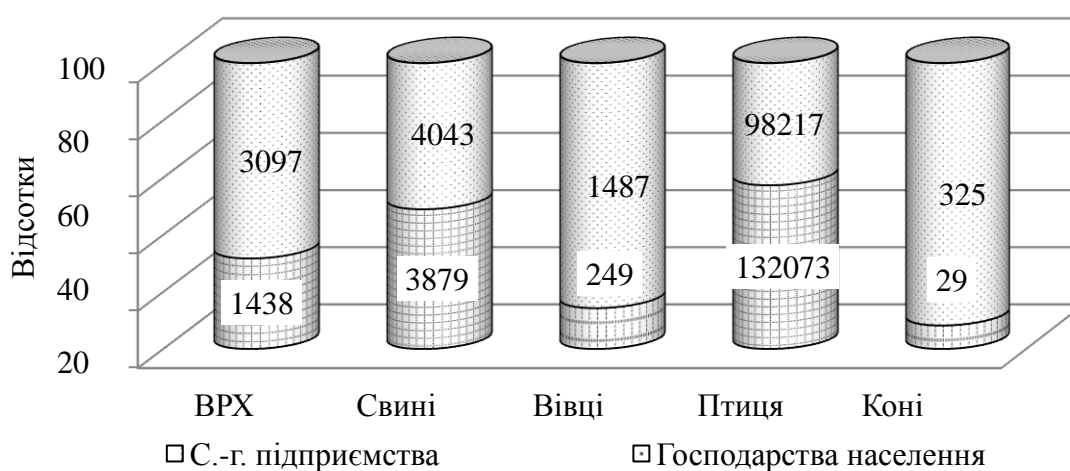

Рис. 2.1. Поголів'я та структура худоби і птиці в Україні за 2014 р., тис. гол.

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [180, с.12–13].

Скорочення поголів'я худоби призвело до зниження обсягів виробництва всіх видів продукції тваринництва, виключенням стало виробництво яєць (табл. 2.2). Позитивним є нарощування продукції птахівництва за період з 2008 по 2013 рр., а саме виробництво яєць – на 4658,3 млн шт, або на 31,15 %. Підкреслимо, що у 2013 р. зафіксовано найвище виробництво яєць за роки незалежності України – 19,6 млрд шт. За цим показником країна входить до числа 12 найбільших виробників харчових курячих яєць у світі. Збільшення виробництва продукції птахівництва пов'язане з більш швидкою окупністю витрат через вищий коефіцієнт оборотності оборотних засобів порівняно з іншими галузями тваринництва.

Таблиця 2.2

Показники виробництва продукції тваринництва в Україні

Продукція	Рік						2013 р. до 2008 р.	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	+/-	%
	М'ясо (у забійній вазі), тис. т	1906	1917	2059	2144	2210	2390	483
на 100 га с.-г. угідь, т	4,6	4,6	5,0	5,2	5,3	5,8	1,2	125,7
на 1 особу, т	41,2	41,6	44,9	46,9	48,5	52,5	11,3	127,4
Молоко, тис. т	11761	11610	11248	11086	11378	11488	-273	97,7
на 100 га с.-г. угідь, т	28,3	27,9	27,1	26,7	27,4	27,7	-0,6	97,9
на 1 особу, кг	254,3	252,1	245,2	242,5	249,5	252,5	-1,8	99,3
Яйця, млн шт.	14957	15908	17052	18690	19111	19615	4658	131,1
на 100 га зернових, тис. шт	95,7	100,4	113,0	118,9	123,7	121,0	25,4	126,5
на 1 особу, шт	323,4	345,4	372,0	409,0	419,0	431,0	107,6	133,3
Вовна, т	3755	4111	4192	3877	3724	3520	-235	93,7
на 1 особу, кг	81,2	89,3	91,4	84,8	81,7	77,4	-3,8	95,3
Мед, тис. т	74,9	74,1	70,9	70,3	70,3	73,7	-1,2	98,5
на 1 особу, ц	16,2	16,1	15,5	15,4	15,4	16,2	0,0	100,0

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [180, с.26, 30; 181, с. 26, 30].

Складною можна назвати ситуацію у молочному скотарстві. Скорочення поголів'я корів у період з 2008 р. по 2013 р. на 12,2 % призвело до скорочення обсягів виробництва молока на 2,3 %. В 2013 р. виробництво молока склало 11488 тис. т. Загальне виробництво м'яса (в забійній вазі) має щорічну тенденцію до збільшення. В 2013 р. виробництво м'яса зафіксовано на рівні 2390 тис. т, що на 25,4 % більше у порівнянні з 2008 р. В Україні виробництво м'яса на 100 га (у забійній вазі) – 5,8 т, а у Німеччині – 22,7, Великобританії – 19,1, США – 45,3 т [112].

Тенденції виробництва основних видів м'яса представлені на рис. 2.2. За даними Державної служби статистики України у період 2008–2013 рр. в відбулося збільшення виробництва: свинини на 158,4 тис. т, або на 26,9 %; баранини на 1,6 тис. т, або 9,4 %; м'яса птиці на 374,3 тис. т, що становить 47,1 %. За роки незалежності України промислове виробництво м'яса бройлерів зросло в 2,7 раза (з 357 тис. т в 1990 р. до 976 тис. т в 2013 р.)

[161]. Проте надзвичайно складна ситуація склалася у м'ясному скотарстві. Зокрема, за останніх шість років скоротилося виробництво яловичини на 51,9 тис. т, що у процентному відношенні становить 10,8 %.

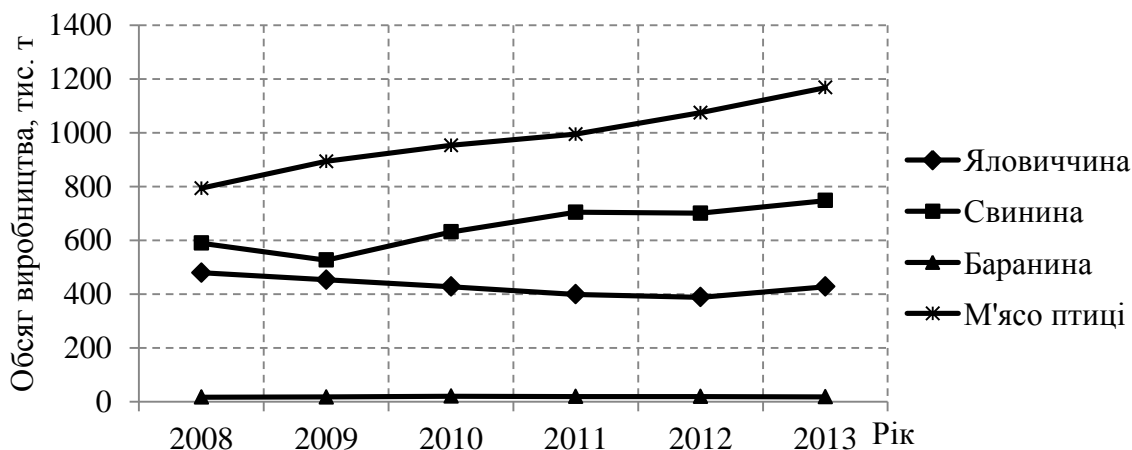

Рис. 2.2. Виробництво основних видів м'яса в Україні (у забійній вазі)

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [180, с. 26; 181, с. 26].

Починаючи ще з 1995 р., значну роль у виробництві продукції тваринництва мають особисті селянські господарства. У результаті проведених досліджень окремі автори вважають, що частка господарств населення у загальному виробництві має досить стійкі показники. Актуальність питання про роль господарств населення, серед яких найвагоміша частина – особисті селянські господарства (надалі ОСГ), у виробництві продукції тваринництва в Україні пов'язана із самозабезпеченням сільських родин молоком та м'ясом, насиченням ринку продукцією галузі, забезпеченням переробних підприємств сировиною тощо [157, с. 52].

Дискусійним залишається питання стосовно того, чи є особисте селянське господарство тим потенціалом, який здатний забезпечити відродження галузі тваринництва та її розвиток, що відповідатиме внутрішнім вимогам та світовим умовам забезпечення суспільства продуктами харчування. За статистичними даними періоду, який нами

досліджувався, значна частка у виробництві валової продукції тваринництва і надалі продовжує належати особистим селянським господарствам, хоча і не має значної тенденції росту.

Рис. 2.3. Виробництво валової продукції тваринництва в Україні*

Примітки: * у постійних цінах 2010 р.

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики [151, с. 44; 150, с. 43].

З даних рис. 2.3 видно, що виробництво валової продукції в господарствах населення у період 2008–2013 рр. зросло лише на 671 млн грн., або 1,6 %, тоді як у сільськогосподарських підприємствах виробництво у 2013 р. збільшилося на 11005 млн грн у порівнянні з 2008 р., що становить 37,8 %. Збереження такої тенденції дозволить підвищувати не лише якість продукції, але й кількісно наростити її обсяг за рахунок вищої продуктивності та інтенсифікації галузі, що може бути забезпечено саме в умовах сільськогосподарських підприємств. Однією із причин зростання частки сільськогосподарських підприємств у обсягах валового виробництва продукції тваринництва є поступова індустріалізація галузі тваринництва.

Щоб оцінити тенденції виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами та особистими селянськими господарствами, доцільно буде проаналізувати виробництво окремих її видів у розрізі цих категорій господарств (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Частка категорій господарств у виробництві
валової продукції тваринництва України, %**

Вид продукції	Категорія господарств	Рік						2013 р. до 2008 р., +/-
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	
М'ясо (у забійній вазі)	с.-г. підприємства	51,4	53,9	55,1	56,7	57,5	60,3	8,9
	ОСГ	48,6	46,1	44,9	43,3	42,5	39,7	-8,9
Молоко	с.-г. підприємства	17,8	19,3	19,7	20,3	22,3	22,5	4,73
	ОСГ	82,2	80,7	80,3	79,7	77,7	77,5	-4,73
Яйця птиці	с.-г. підприємства	56,6	58,2	60,1	62,8	62,7	62,4	5,77
	ОСГ	43,4	41,8	39,9	37,2	37,3	37,6	-5,77
Вовна	с.-г. підприємства	21,5	20,4	16,9	16,7	14,9	13,4	-8,14
	ОСГ	78,5	79,6	83,1	83,3	85,1	86,6	8,14
Мед	с.-г. підприємства	2,6	2,4	2,3	2,1	2,0	1,8	-0,75
	ОСГ	97,5	97,6	97,7	97,9	98,0	98,2	0,75

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики [151, с. 128; 150, с. 126].

Найбільша частка господарств населення у виробництві продукції тваринництва припадає на виробництво меду – 98,2 %. Такий дисбаланс у виробництві продукції бджільництва експерти пов'язують із вузькою спеціалізацією (до якої на тепер схильні агроформування) та чималими клопотами, пов'язаними із розведенням бджіл. Водночас для багатьох селян бджільництво залишається одним із небагатьох способів для поповнення сімейного бюджету.

На господарства населення в 2012–2013 рр. припадало у межах 77,5 % всього виробництва молока. Разом із тим, сільськогосподарські підприємства збільшили виробництво молока в період 2008–2013 рр. на 492,6 тис. т [149, с. 127], що дало змогу збільшити частку сільськогосподарських підприємств у виробництві молока на 4,7 % та встановити її на рівні 22,5 % загального виробництва. Проте вплив приватного сектора на молочну галузь залишається вагомим.

У галузі птахівництва позицію лідера впевнено тримають сільськогосподарські підприємства. Серед виробників яєць питома вага

сільськогосподарських підприємств складає – 62,4 %, що на 2,7 % більше показника 2008 р. У 2013 р. частка господарств населення у виробництві м'яса складає 39,7 %. Протягом досліджуваного періоду поступове збільшення виробництва м'яса спостерігалось лише в сільськогосподарських підприємствах, які у 2013 р. наростили свою частку у структурі виробників на 8,9 % порівняно із 2008 р. Господарства населення зменшили виробництва м'яса через великі витрати на вирощування тварин та низьку віддачу такої діяльності.

Аналізуючи структуру виробництва м'яса за категоріями господарств видно, що сільськогосподарські підприємства не спеціалізуються на виробництві яловичини. Доля яловичини в їхній загальній структурі виробництва м'яса зменшується та є надто малою і протягом 2012–2013 рр. становить лише 8 %. Тоді як у 2010 р. цей показник становив 9 %, у 2009 – 11 %, у 2008 – 13 %.

Як відомо, перед будь-яким виробництвом стоїть завдання забезпечити потребу населення у його продукції. Галузь тваринництва, перш за все, повинна забезпечувати продовольчу безпеку держави, виробництво високоякісної продукції тваринництва в обсягах достатніх для задоволення потреб населення і переробних галузей та надійну економічну основу соціально-економічного розвитку українського села. Тому питання розвитку галузі тваринництва, зокрема вирощування тварин, повинні базуватися на реальних даних виробництва і тенденціях споживання основної продукції тваринництва – м'яса, молока, яєць (рис. 2.4).

Як видно, у період 2008–2013 рр. виробництво молока та яєць перевищує його споживання в Україні, а це дає можливість виходу виробників на зовнішні ринки. Абсолютно інша ситуація з виробництвом м'яса. Для задоволення власних потреб ми маємо імпортувати його. Проте, рівень споживання м'яса та молока в Україні не є на високому рівні. Для прикладу, у загальному рейтингу споживання м'яса Україна поступається

таким країнам як Білорусь, Російська Федерація, Габон та Еквадор. Найбільше м'яса усіх видів споживають в Люксембургу – 136,5 кг на людину, США – 125,4 кг та Австралії – 121,2 кг [185].

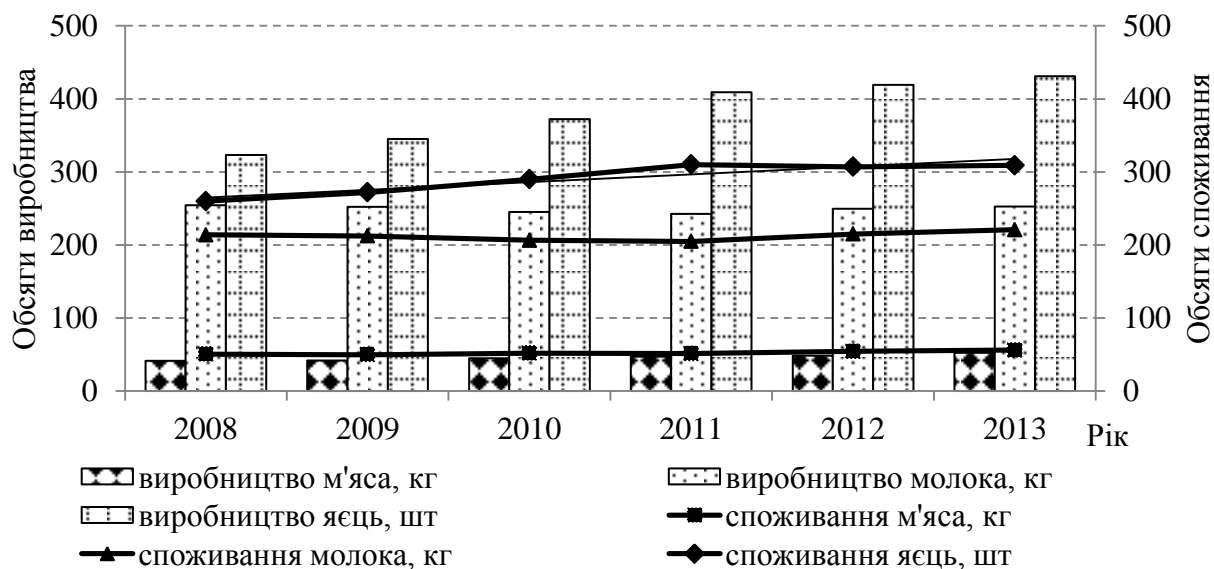

Рис. 2.4. Динаміка виробництва та споживання продукції тваринництва в Україні, у розрахунку на 1 особу

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [151, с. 162; 150, с. 32].

За підсумками 2013 р. споживання молока становить 56,6 % від норми споживання (390 кг), а споживання м'яса населенням перебувало на рівні 56,1 кг на одну особу, що на 34 % нижче фізіологічної норми (85,0 кг). За нашими розрахунками у 2012 р. [9, с. 36], у м'ясному раціоні українця пріоритетним залишається м'ясо птиці (у структурі споживання воно займає 23,8 %). Споживання свинини складає 21,1 %, яловичини – 8,5 %. Тобто населення споживає яловичини у 2,4 раза менше, ніж свинини, і в 2,8 раза менше, ніж м'яса птиці. Така ситуація пов'язана, перш за все, із зростаючою бідністю більшості населення, а також із зменшенням обсягів надходження якісної продукції в сегменті цієї категорії на ринок.

Незважаючи на вищезгадані труднощі та проблеми, які притаманні сучасній галузі тваринництва, вона, як і раніше, зберігає значний потенціал для росту виробництва та інтенсивного розвитку. Для розрахунку виробничого потенціалу галузі доцільно використати такі показники:

виробництво на 1 особу продукції за рік; фізіологічні норми споживання продукції однією особою в рік, які рекомендовані Міністерством охорони здоров'я України (табл. 2.4).

Таблиця 2. 4

Потенціал виробництва галузі тваринництва в Україні

Вид продукції	Рік						2013 р. до 2008 р., +/-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
<i>Виробництво на 1 особу</i>							
М'ясо, кг	41,2	41,6	44,9	46,9	48,5	52,5	11,3
Молоко, кг	254,3	252,1	245,2	242,5	249,5	252,5	-1,8
яйця, шт	323,0	345,0	372,0	409,0	419,0	431,0	108,0
<i>Рівень самозабезпеченості за нормативним споживанням*, %</i>							
М'ясо	48,5	48,9	52,8	55,2	57,1	61,8	13,3
Молоко	65,2	64,6	62,9	62,2	64,0	64,7	-0,5
Яйця	108,0	115,0	124,0	136,0	140,0	144,0	36,0
<i>Потенціал виробництва, %</i>							
М'ясо	51,5	51,1	47,2	44,8	42,9	38,2	-13,3
Молоко	34,8	35,4	37,1	37,8	36,0	35,3	0,5
Яйця	-	-	-	-	-	-	X

Примітка: * фізіологічні норми споживання однією особою м'яса – 85,0 кг, молока – 390,0 кг, яєць – 300,0 шт.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [180, с. 32].

Державною службою статистики рівень самозабезпеченості основними видами продовольства розраховується як відношення виробництва до внутрішнього використання на території України. Враховуючи затверджені Міністерством охорони здоров'я України фізіологічні потреби населення в основних харчових речовинах та енергії, вважаємо, що рівень самозабезпеченості доречно розрахувати як відношення виробленої продукції до фізіологічних норми споживання. За результатами проведеного дослідження, встановлено наявність істотного потенціалу виробництва у м'ясному та молочному напрямках, шляхом визначення різниці між повним самозабезпеченням згідно з нормами МОЗ України та його фактичним показником. Тобто виробники можуть збільшувати обсяги виробництва м'яса на 38,2 %, а молока на 35,3 %.

Проте при плануванні обсягів виробництва потрібно враховувати, що на ринку продукції тваринництва порушений обмін між виробниками та споживачами тваринницької продукції, що відображається у нестабільності попиту і пропозиції продукції тваринництва та продуктів її переробки. Український ринок продукції тваринництва характеризується низьким рівнем внутрішнього споживання, значною залежністю від кон'юнктури зовнішніх ринків. В Україні є всі можливості для розвитку галузі тваринництва та виходу на світовий ринок. Але експортування стратегічно важливої сировини за кордон можливе після задоволення власних потреб. Ряд вчених вважають, що лише укрупнені сільськогосподарські підприємства зможуть ефективно протистояти конкуренції з боку розвинутих країн. Але, на жаль, цей процес відбувається досить повільно [164, с. 140]. Концентрація виробництва в ОСГ не дає можливість повністю контролювати якість продукції тваринництва, що в подальшому спричиняє негативний вплив на її конкурентоздатність.

Особливу увагу при вирішенні питання про конкурентоздатність продукції тваринництва на зовнішніх ринках потрібно приділити показникам продуктивності тваринництва. Саме продуктивність є важливим чинником, що істотно впливає на вихід валової та реалізованої продукції. Ефективне використання ресурсного потенціалу галузі тваринництва, через підвищення його продуктивності, дасть можливість вирішити більшість мікро- і макроекономічних проблем. Тобто інтенсивність розвитку галузі тваринництва залежить від продуктивності тварин, яка має чітку тенденцію до зростання (табл. 2.5).

Потрібно відмітити, що галузь птахівництва досягла світових показників продуктивності: середньодобові прирости курчат-бройлерів становлять 48–55 г (за часів СРСР–21–24 г); термін відгодівлі курчат-бройлерів складає 36–42 дні; збереженість складає 96–98 % [161]; продуктивність курей-несучок 289 штук.

Таблиця 2.5

Динаміка продуктивності худоби та птиці в Україні

Показник	Рік						2013 р. до 2008 р.	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	+ / -	%
Виробництво яловичини на 1 гол. ВРХ, кг у забійній вазі	87,0	89,0	89,0	89,0	88,0	92,0	5,0	105,7
Середньодобові прирости ВРХ, г *	449,0	469,0	461,0	481,0	504,0	508,0	59,0	113,1
Середньодобові прирости свиней, г*	361,0	375,0	375,0	414,0	448,0	474,0	113,0	131,3
Середня річна несучість 1 курки-несучки, шт.*	278,0	280,0	281,0	286,0	293,0	289,0	11,0	104,0
Середній річний удій від 1 корови, кг	3793,0	4049,0	4082,0	4174,0	4361,0	4446,0	653,0	117,2
Середній річний настриг вовни від 1 вівці, кг	3,5	3,6	3,4	3,4	3,3	3,2	-0,3	91,4

Примітки: * у сільськогосподарських підприємствах

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [180, с. 32, с. 28; 181, с. 28, с.32].

Як показує аналіз, за досліджуваний період у тваринництві збільшилися середньодобові прирости ВРХ на 13,1 %. У 2013 р. середня маса яловичини з однієї туші забитої худоби в сільськогосподарських підприємствах України становила 92 кг, тоді як у США – 124, Канаді – 99, Мексиці – 91 кг [200, с. 58].

У 2013 р. прирости на вітчизняних свинокомплексах склали 474 г, а це на 31,3 % більше, ніж у 2008 р. Разом із тим, близько десятка підприємств, які входять в корпорацію «Тваринпром», мають продуктивність вже понад 500 грамів та мають завдання отримувати на відгодівлі по 600–700 г приросту. Незначний спад продуктивності спостерігається у вівчарстві.

Позитивним є підвищення середньорічного надою молока з 3793 кг в 2008 р. до 4446 кг у 2013 р., що склало 17 %. Цей показник є набагато вищий, ніж загальносвітовий (2394 кг молока в рік), проте середньорічні надої високорозвинених країн є набагато вищі. Наприклад, у Польщі цей показник становить 5090 кг, у Австрії – 6227 кг, у Німеччині – 7236 кг. Як зазначає В.

Микитюк, в Україні зростання надоїв молока на тлі скорочення поголів'я пояснюється якісним відбором молочного стада та вибракуванням низькопродуктивних корів [77, с. 145]. Але продуктивність корів за різними категоріями господарств зростає неоднаковими темпами (рис. 2.5).

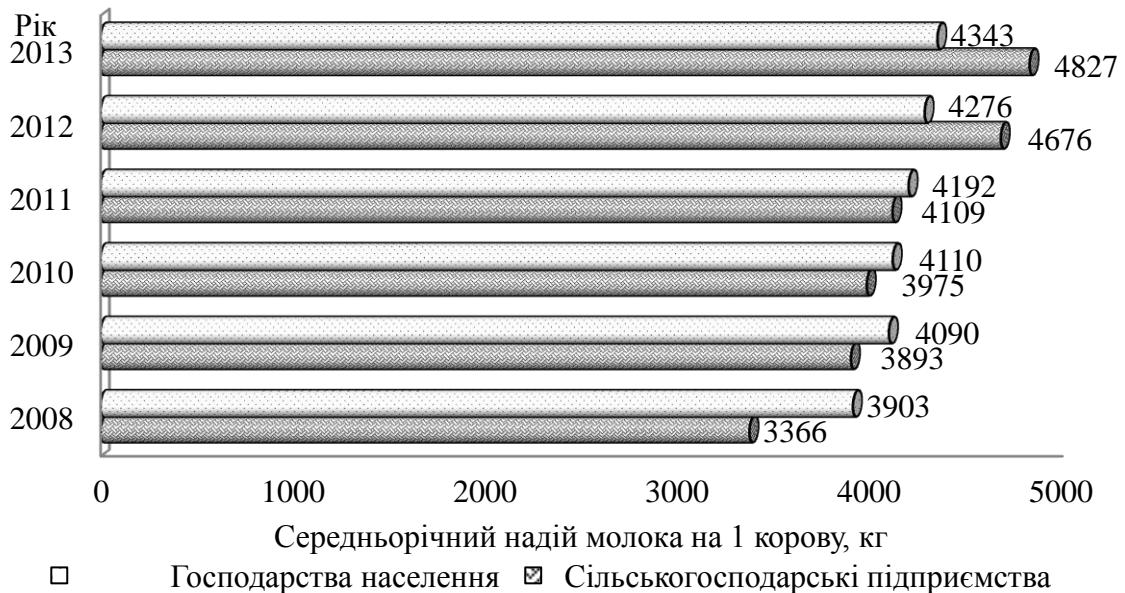

Рис. 2.5. Динаміка середньорічного надою молока в Україні

Джерело: за даними Державної служби статистики [180, с. 32; 181, с.32].

Слід зазначити, що в сільськогосподарських підприємствах продуктивність корів була нижчою, порівняно з господарствами населення. Проте в 2012 р. вперше за роки незалежності продуктивність корів сільськогосподарських підприємств була вищою. Темпи росту продуктивності корів у сільськогосподарських підприємствах становили 43,4 %, тоді як у господарствах населення лише 11,3 %. Однією із причин отримання даного результату є впровадження дієвих державних програм з удосконалення системи організації та ведення племінної справи у тваринництві. Підвищення показників продуктивності тварин до рівня економічно розвинутих країн позитивно впливатиме на рентабельність виробництва, а відтак, і забезпечити прибутковість виробникам продукції тваринництва.

Поряд з цим, слід зазначити, що нестабільна цінова кон'юнктура

аграрного ринку є одним з головних факторів, які впливають на економічні показники діяльності аграрних підприємств. Зростання рівня середньореалізаційної ціни є основною передумовою збільшення розміру доходу та прибутку сільськогосподарських підприємств. В свою чергу, ціна в сучасних умовах стає економічним підґрунтям переходу аграрного виробництва на інтенсивну основу та ведення розширеного відтворення сільського господарства в умовах, коли екстенсивний тип відтворення вітчизняного аграрного виробництва не дозволяє товаровиробникам знижувати собівартість сільськогосподарської продукції, ціна залишається єдиним джерелом підвищення рівня прибутковості та конкурентоспроможності продукції сільського господарства [17, с. 68].

За 2008–2013 рр. ціни реалізації продукції тваринництва мають тенденцію до зростання (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Середні ціни реалізації основних видів продукції тваринництва в Україні

Продукція	Рік						2013 р. до 2008 р.	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	+/-	%
Худоба та птиця (жива вага), грн/т	10184,3	10362,9	10797,1	11967,2	13456,9	12901,3	2717,0	126,7
в т. ч. ВРХ	9414,8	8711,2	9415,0	12096,1	12556,4	10748,8	1334,0	114,2
свині	13178,0	14152,9	12527,2	13715,4	16144,5	15836,7	2658,7	120,2
птиця	9390,2	9608,7	10494,5	11279,3	12614,8	12172,7	2782,5	129,6
Молоко та мол. продукти, грн/т	2065,1	1888,8	2938,7	3041,6	2662,2	3364,0	1298,9	162,9
Яйця, грн/тис. шт.	377,4	403,9	470,6	521,5	627,0	656,7	279,3	174,0
Вовна, грн/ц	472,7	346,5	416,5	700,4	851,3	694,9	222,2	147,0

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики [49, с. 171].

За цей період найбільший приріст ціни був на яйця – 74,0 %, а найнижчий приріст цін спостерігався на ВРХ – 14,2 %. У 2009 р. зафіксовано зменшення ціни при реалізації ВРХ у живій вазі на 703,6 грн/т, що склало 7,5 % від ціни 2008 р. та молока – на 176,3 грн/кг, або на 8,4 % від ціни 2008

р. Економісти-аграрії пояснюють зниження закупівельних цін у 2009 р. найвищим урожаєм зернових культур. Це вплинуло на здешевлення концентрованих кормів, а як наслідок – падіння ціни на м'ясо ВРХ та молоко [77, с. 168].

У 2012 р. основними причинами зниження закупівельних цін молочної продукції на 379,4 грн/т, що становить 12,5 % від цін 2011 р., є зменшення обсягів реалізації готової продукції на зовнішні ринки у зв'язку з відмовою Російської Федерації від закупівлі вітчизняних сирів, а також наповнення ринку імпортом та продукцією з інших регіонів. Аналізуючи дані 2013 р., потрібно сказати, що реалізаційні ціни зменшилися на всі види продукції тваринництва, що обумовлено зростанням пропозиції від виробників м'ясного скотарства та птахівників. Інша ситуація на ринку молока. Середня ціна реалізації молока у 2013 р. у порівнянні з 2012 р. зросла на 701,8 грн/т.

Причинами для росту цін на продукцію тваринництва є підвищення платоспроможності попиту населення та зростання вартості енергоносіїв і послуг для сільськогосподарських виробників. Адже вартість продукції тваринництва переважно залежить від цін на продукцію промисловості, яка споживається в сільському господарстві.

Цінова ситуація, яка склалася в галузі тваринництва, значною мірою зумовлена тривалим нееквівалентним обміном між сільським господарством та іншими галузями економіки. Ціновий паритет відображає співвідношення індексів цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію промисловості, що використовується для її виробництва (рис. 2.6). За результатами розрахунків, видно, що у 2008 р. індекс цін на продукцію тваринництва був найвищим за останнє десятиліття. Причинами стрімкого зростання цін стало зменшення валового виробництва продукції тваринництва, особливо скотарства. Державні заходи, з метою формування організованого і прозорого аграрного ринку, у період 2008–2013 рр. сприяли

поліпшенню цінового співвідношення на продукцію тваринництва та промисловості, а саме матеріально-технічні ресурси промислового походження, що використовуються при виробництві сільськогосподарської продукції. Виключенням є 2011 р., який характеризувався вищим індексом цін на промислову продукцію.

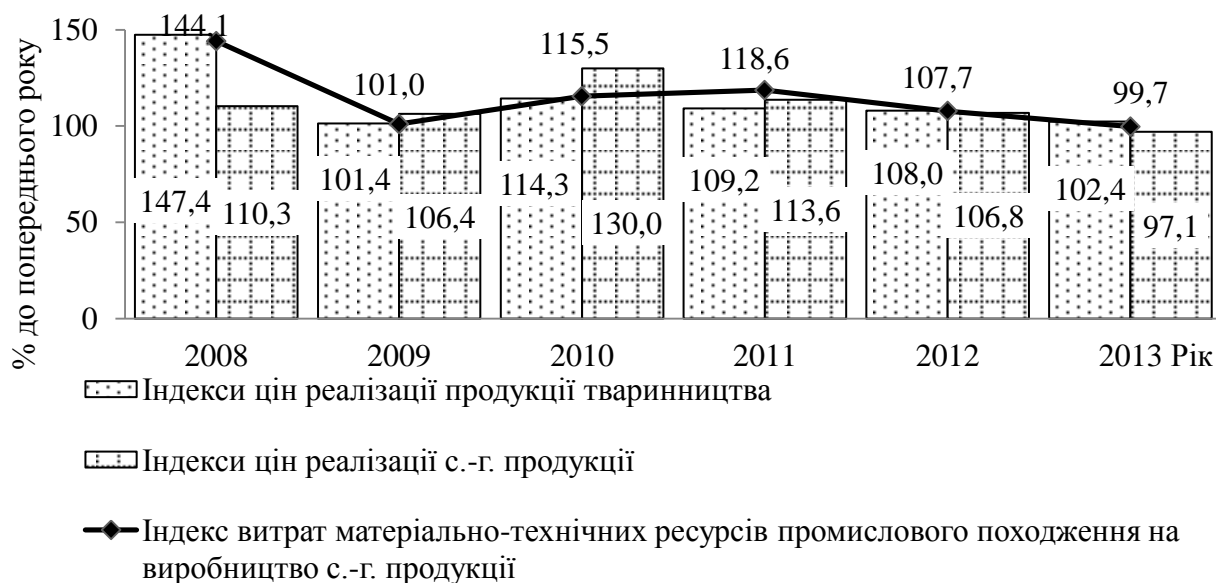

Рис. 2.6. Динаміка індексів цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію промисловості, що використовується в сільському господарстві

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [49, с. 171; 151, с. 64].

Потрібно зазначити, що дрібний товаровиробник не має ефективних, доступних каналів реалізації продукції тваринництва, а це, в свою чергу, обмежує справедливий розподіл вартостей. Зазнають збитків обидві сторони: товаровиробники, які користуються, переважно, неорганізованими каналами збуту, та споживачі, які змушені купувати продукцію часто сумнівної якості за вищими цінами. Каналами збуту продукції тваринництва для сільськогосподарських підприємств є наступне: реалізація населенню в рахунок оплати праці, пайовикам в рахунок орендної плати за паї, реалізація переробним підприємствам, на ринку з власних торгових точок та інші канали реалізації, які включають продаж продукції посередникам (рис. 2.7).

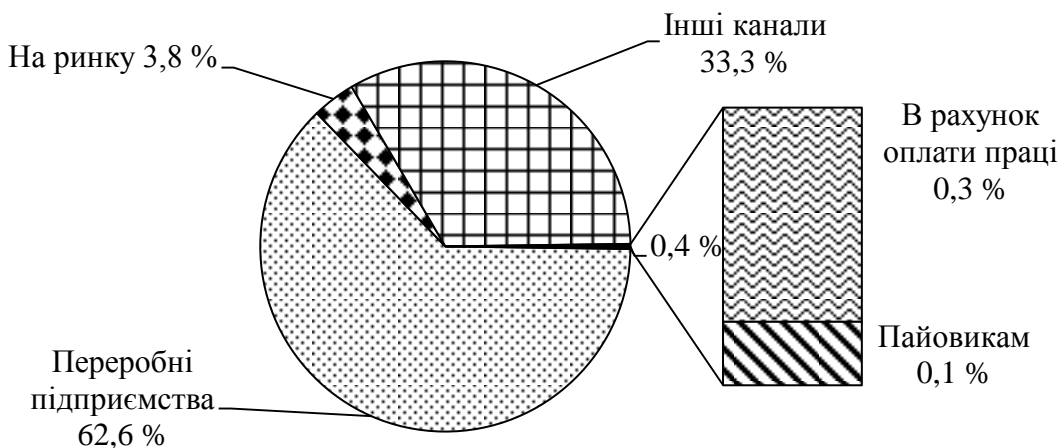

Рис. 2.7. Структура каналів реалізації продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами України у 2013 р.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 82, 83, 99, 100].

За результатами проведеного аналізу встановлено, що продаж молочної продукції для населення в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок оплати за паї є економічно не вигідними каналами реалізації, тоді як ціни на худобу та птицю у живій вазі мають найвищу ціну реалізації на цих каналах. Це можна пояснити специфікою зберігання молока та молочної продукції. У зв'язку з нестачею готівкових коштів сільськогосподарські підприємства змушені використовувати дані канали реалізації своєї продукції. Аналіз цін на продукцію тваринництва на прикладі сільськогосподарських підприємств підтверджує, що для продажу молока найвигіднішим є ринок, а при реалізації худоби та птиці найвищі ціни пропонують переробні підприємства (табл. 2.7).

Нами розраховано недоотриманий дохід (вигоди) сільськогосподарських підприємств за рахунок використання не вигідних каналів реалізації. Зокрема, недоотримані вигоди виробників продукції тваринництва у 2013 р. становили майже 2660 млн грн. При цьому, втрати від реалізації продукції через посередників (інші канали реалізації) складають 1586 млн грн. Виключення посередників або зведення їх до мінімуму у

процесі реалізації продукції дасть змогу уникнути економічних втрат як для виробників, так і для переробників.

Таблиця 2.7

**Недоотримані вигоди сільськогосподарських підприємств України
від продажу молока та худоби і птиці у живій вазі**

Показник	Продукція	Канал реалізації	2013 р.
Продано, тис. т	молоко	переробним підприємствам	2263,6
		на ринку	36,3
		інші канали	104,8
	худоба та птиця	переробним підприємствам	467,6
		на ринку	128,1
		інші канали	1345,6
Середня ціна реалізації 1 т, грн	молоко	переробним підприємствам	3346,3
		на ринку	3874,8
		інші канали	3590,7
	худоба та птиця	переробним підприємствам	13634,5
		на ринку	12609,9
		інші канали	12666,7
Ціна за найвигіднішим каналом реалізації молока, грн			3874,8
Ціна за найвигіднішим каналом реалізації худоби та птиці, грн			13634,5
Різниця в ціні з найвигіднішим каналом, грн	молоко	переробним підприємствам	528,5
		інші канали	284,1
	худоба та птиця	на ринку	1024,6
		інші канали	967,8
Недоотриманий додатковий дохід, млн грн	молоко	всього	1226,1
		переробним підприємствам	1196,3
		інші канали	29,8
	худоба та птиця	всього	1433,5
		на ринку	131,2
		інші канали	1302,3
Всього, млн грн			2659,6

Джерело: адаптовано [77, с. 171].

Наявність неефективних каналів реалізації частково пояснює низький рівень рентабельності в окремих галузях тваринництва. За результатами 2008–2013 рр. при зменшенні загальної рентабельності сільськогосподарського виробництва на 2,2 %, приріст рентабельності тваринництва становить 11,2 %. Рентабельним є виробництво мяса свиней, молока та яєць. Надзвичайно складна ситуація у вівчарстві та скотарстві м'ясного напрямку.

Вплив на ситуацію, яка склалася у тваринництві, а саме збитковість виробництва м'яса всіх видів (крім свинини), вовни, має вищезгадана нами несприятлива цінова політика на ринку продукції тваринництва, а також недостатня продуктивність худоби і птиці. Підкреслимо, що збитковість тваринницької продукції призводить до втрати економічної зацікавленості у веденні тваринництва.

Отже, основні проблеми галузі тваринництва такі: зниження поголів'я ВРХ, особливо корів у сільськогосподарських підприємствах; утримання господарствами населення 68,3 % поголів'я ВРХ, 53,1 % свиней; загальне скорочення обсягів виробництва продукції скотарства, що пов'язане, частково, з відсутністю вітчизняної селекційно-племінної бази високопродуктивних порід ВРХ; низька рентабельність виробництва яловичини, м'яса птиці та вовни; наявність неефективних каналів реалізації продукції, що пов'язано з недосконалістю інфраструктури аграрного ринку; низький рівень самозабезпеченості продукцією тваринництва; залежність у м'ясному напрямку від імпорту. Поряд з тим необхідно виокремити позитивні тенденції – часткове відродження галузі тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України. Зокрема, збільшення валового виробництва продукції тваринництва у період 2008–2013 рр. на 37,8 % за рахунок підвищення продуктивності поголів'я.

2.2. Особливості реалізації державної підтримки галузі тваринництва

Підняття галузі тваринництва на новий щабель розвитку можливий за умови реалізації якісної державної підтримки, яка є складовою системи державного регулювання. Державне регулювання галузі тваринництва покликане збалансувати інтереси виробників, споживачів та держави, а

державна підтримка – забезпечити достатній рівень рентабельності для розширеного виробництва, стимулювати виробництво продукції тваринництва, з метою вирішення продовольчої безпеки, створити підґрунтя для стабільної економічної ситуації в галузі.

Державна фінансова підтримка сільського господарства та галузі тваринництва зокрема є складовою державної координації ринкового механізму в аграрній сфері і через специфіку сільськогосподарського виробництва – найбільш стабільною підсистемою державного регулювання. Вона існувала за умов адміністративно-планової економіки, наявна практично в усіх зарубіжних державах з розвинутою ринковою економікою. Її форми, методи та напрями розвиваються паралельно зі зміною комплексу економічних відносин в аграрній сфері відповідно до трансформації аграрної політики [136, с. 207].

Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [130] став одним із перших законодавчих актів, що визначив пріоритетність агропромислового комплексу, який регулює відносини агропромислових товаровиробників і держави за допомогою системи бюджетного фінансування, кредитування, оподаткування, страхування і з широким застосуванням комплексу пільг; створення системи аграрного законодавства.

Програмне значення має постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва» [124], у якій визначено цілу низку заходів спеціальних державних органів з розвитку тваринництва. Одним із завдань постанови було розроблення державної цільової програми розвитку тваринництва. Як наслідок, Міністерство аграрної політики України розробило Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року [32], в якій запропоновано заходи державної підтримки із забезпечення поступового збільшення чисельності поголів'я ВРХ та приросту обсягів виробництва м'яса, сприяння

конкурентоспроможного виробництва продукції тваринництва в особистих селянських господарствах тощо.

Як свідчить світова практика, висока продуктивність тварин паралельно з якісною продукцією тваринництва можлива лише за рахунок сталого розвитку селекції й племінної справи. Для вирішення окремих питань підвищення продуктивності тваринництва в господарствах, спрямованих на поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності галузі, прийнято закон «Про племінну справу у тваринництві» [129]. Проте, у процесі реалізації державної політики, держава і надалі ставить перед собою завдання: удосконалення системи організації та ведення племінної справи у тваринництві; відновлення в повному обсязі функціонування вітчизняної системи випробування бугаїв-плідників за якістю потомства; підвищення ефективності використання високоцінних племінних (генетичних) ресурсів зарубіжної селекції; створення високопродуктивного поголів'я в господарствах населення; формування власного експортного потенціалу племінних ресурсів.

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [120] визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Проте базовий Закон з надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам не містить визначення «державної підтримки сільського господарства». На думку фахівців це створює невизначеність щодо змісту вказаного поняття і належної реалізації надання державної підтримки у практичній площині [201, с. 3].

При здійсненні фінансової діяльності підприємства галузі тваринництва мають спільну проблему – обмеженість фінансових ресурсів.

Відсутність необхідних обсягів власних коштів для фінансування діяльності виробників продукції тваринництва та труднощі доступу до позичкових і залучених фінансових ресурсів не дозволяє їм нормально функціонувати. Тому важливою сферою державної підтримки галузі тваринництва є кредитування. Завдяки Постанові Кабінету Міністрів України «Про додаткові заходи по кредитуванню комплексу сільськогосподарських робіт» [121] був запроваджений механізм часткової компенсації відсоткової ставки. Це позитивно позначилося на фінансовому стані підприємств АПК. В подальшому цей механізм знайшов відображення в статті 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [120].

Важливим напрямом державної підтримки є податкова політика. Податковий кодекс зберігає спеціальний режим оподаткування ПДВ для сільськогосподарських підприємств. Окремими положеннями Податкового кодексу України регулюється надання підтримки сільськогосподарським товаровиробникам через спеціальні режими оподаткування податком на додану вартість. Згідно з яким, сума ПДВ, що сплачують переробні підприємства за реалізацію ними молочної, м'ясної та іншої продукції переробки тварин і птиці, перераховується до спеціального фонду державного бюджету. Порядок нарахування, виплати і використання зазначених коштів визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 року № 246 [123].

Взагалі державна фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників передбачає податкові пільги, бюджетні дотації, пільги кредитного характеру, спеціальне кредитування, квоти на виробництво, мінімальні ціни, централізовані капіталовкладення, впорядкування біржової торгівлі, регулювання цін на мінеральні добрива і пальне під час посівних і збиральних кампаній, імпорتنі мита, державні й регіональні контракти, ліцензії, субсидії, субвенції, механізми розрахунків тощо [196, с. 3].

Внаслідок започаткованої бюджетної підтримки попередніх років, особливо починаючи з 2012 р., державою продовжується розвиток стратегічної галузі сільського господарства – тваринництво. Підтвердженням цього є проведений нами порівняльний аналіз обсягів та структури державної підтримки галузі (Додаток А). У структурі бюджетних дотацій 2013 і 2012 рр. виплати на тваринництво становлять відповідно 63,3 % та 58,9 %, тоді як за попередні роки досліджуваного періоду вони не перевищували 39 %, а у 2011 р. склали 13,9 %.

Прямі бюджетні дотації 2013 р. на державну підтримку галузі тваринництва були недостатніми і становили лише 241,7 млн грн. Не дивлячись на режим скорочення видатків бюджету у 2014–2015 рр. 50 % бюджетної державної підтримки галузі тваринництва повинно бути направлено на часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів підприємств з виробництва комбікормів. Структура державних дотацій, наданих сільськогосподарським підприємствам, наведена на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Обсяги прямої та непрямої державної підтримки галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 21, с. 24].

Варто відзначити суттєве переважання непрямой підтримки галузі тваринництва за допомогою спеціальних режимів і механізмів оподаткування над прямим бюджетним фінансуванням. Зокрема, у 2008 р. співвідношення дорівнювало 43,1 % до 56,9 %, а в 2013 р. вже 8,3 % до 91,7 %.

За результатами 2013 р. видно, що всього лише 0,17 % від валової доданої вартості сільського господарства складають прямі дотації галузі тваринництва, тоді як цей показник у 2008 р. становив 1,80 % (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Рівень бюджетної підтримки галузі тваринництва в Україні

Показник	Рік						2013 р. до 2008 р.	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	+ / -	%
Пряма бюджетна підтримка, млн грн	1172,6	196,6	264,9	91,5	427,1	222,6	-950,0	19,0
Доля прямої підтримки у валовій доданій вартості, %	1,80	0,30	0,32	0,08	0,38	0,17	-1,6	9,4
Пряма підтримка на 1 га с.-г. угідь, грн	28,2	4,7	6,4	2,2	10,3	5,4	-22,8	19,0
Непряма бюджетна підтримка, млн грн	1551,1	983,7	1490,0	811,0	1889,6	2462,9	911,8	158,8
Доля непрямой підтримки у валовій доданій вартості, %	2,38	1,50	1,80	0,74	1,67	1,87	-0,5	78,5
Непряма підтримка на 1 га с-г угідь, грн	37,3	23,6	35,8	19,5	45,5	59,3	22,1	159,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 21, с. 24; 150, с. 37, 77; 151, с. 35, 79].

Водночас в США питома вага прямих дотацій сільського господарства у валовій доданій вартості галузі складає – 12 %, а в ЄС – 21 % [82], а розмір прямої державної підтримки фермерських господарств становить – майже 10 тис. дол. на господарство, що у перерахунку складає близько 1 тис. дол. на 1 га [59]. Якщо у більшості країн ЄС дотації складають 300–460 євро на 1 га [53], то в українських реаліях цей показник у 2013 р. склав 5,4 грн/га.

Розподіл прямої державної підтримки у вигляді дотацій за напрямками виробництва продукції тваринництва пропонуємо розглянути на прикладі сільськогосподарських підприємств у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Обсяги та структура прямої підтримки виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України

Напрямок	Рік						2013 р. до 2008 р., +/-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Обсяг підтримки, млн грн							
Скотарство	283,8	126,9	108,0	35,7	299,6	145,2	-138,6
у т.ч. молоко	45,6	48,1	60,7	1,8	227,7	92,3	46,7
ВРХ	238,3	78,9	47,4	33,9	71,9	52,9	-185,4
Свинарство	286,5	24,4	47,7	4,4	114,5	21,6	-264,9
Птахівництво	535,9	23,0	13,3	4,3	0,1	0,1	-535,8
Інше	66,3	22,3	95,9	47,1	13,0	55,7	-10,6
Всього	1172,6	196,6	264,9	91,5	427,1	222,6	-950,0
Структура, %							
Скотарство	24,2	64,5	40,8	39,0	70,1	65,2	41,0
у т.ч. молоко	3,9	24,4	22,9	2,0	53,3	41,5	37,6
ВРХ	20,3	40,1	17,9	37,0	16,8	23,8	3,4
Свинарство	24,4	12,4	18,0	4,9	26,8	9,7	-14,7
Птахівництво	45,7	11,7	5,0	4,7	0,0	0,0	-45,7
Інше	5,7	11,3	36,2	51,5	3,0	25,0	19,4
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 21, с. 24].

За наведеними результатами видно, що на нинішньому етапі найбільш дотованим є скотарство – 65,2 %, зокрема його молочний напрямок – 41,5 %. Структура прямої бюджетної підтримки з 2008 р. зазнала значних змін: у 2008 р. найбільш дотованим було птахівництво, у 2009 р. – вирощування ВРХ, у 2010–2011 рр. – бджільництво, у 2011–2012 рр. – молочний напрямок. З огляду на позитивний розвиток птахівництва з 2011 р. пряме дотування цього напрямку суттєво зменшено. Якщо суми бюджетних дотацій 2008 р. у птахівництво склали 535,9 млн грн, то у 2012–2013 рр. менше 100,0 тис. грн. Хоча, є ще непряма дотація – спеціальний режим оподаткування та акумуляція ПДВ – які діють для ряду сільськогосподарських товаровиробників (табл. 2.10).

За рахунок механізму відшкодування ПДВ у 2008–2013 рр. непряма підтримка тваринницької галузі становила: молочне скотарство – 3756,6 млн

грн, м'ясне скотарство – 839,8 млн грн, свинарство – 1191,1 млн грн, птахівництво – 3030,0 млн грн, інші напрямки (бджільництво, вівчарство) – 370,8 млн грн. Потрібно зазначити, що обсяги непрямой підтримки варіюють в межах 811,0 млн грн у 2011 р. та 2462,9 млн грн у 2012 р., проте, її структура є стабільною протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 2.10

Обсяги та структура непрямой підтримки виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України

Напрямок	Рік						2013 р. до 2008 р., +/-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Обсяг підтримки, млн грн							
Скотарство	963,4	498,5	828,1	167,3	826,7	1312,4	349,0
у т.ч. молоко	715,2	414,6	712,4	120,1	689,7	1104,6	389,4
ВРХ	248,2	83,9	115,7	47,2	137,0	207,8	-40,4
Свинарство	375,9	105,8	117,0	128,9	175,1	288,4	-87,5
Птахівництво	177,7	325,5	491,4	442,2	816,2	777,0	599,3
Інше	34,1	53,9	53,4	72,5	71,6	85,1	51,0
Всього	1551,1	983,7	1490,0	811,0	1889,6	2462,9	911,8
Структура, %							
Скотарство	62,1	50,7	55,6	20,6	43,7	53,3	-8,8
у т.ч. молоко	46,1	42,1	47,8	14,8	36,5	44,8	-1,3
ВРХ	16,0	8,5	7,8	5,8	7,2	8,4	-7,6
Свинарство	24,2	10,8	7,9	15,9	9,3	11,7	-12,5
Птахівництво	11,5	33,1	33,0	54,5	43,2	31,5	20,1
Інше	2,2	5,5	3,6	8,9	3,8	3,5	1,3
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 21, с. 24].

Загальна структура фінансової державної підтримки представлена в таблиці 2.11. У 2013 р. в порівнянні з 2008 р. збільшено дотування молочної галузі на 16,6 %, птахівництва – на 2,7 %, а у м'ясному скотарстві підтримку скорочено на 8,2 %, у свинарстві – на 12,8 %. Це може означати те, що державна політика відносно дотування напрямів виробництва еластично реагує на зміни, що відбуваються в галузі тваринництва. Проте, з іншого боку, це може породжувати невпевненість виробників продукції тваринництва щодо політики держави відносно них на перспективу. Тому

питання створення ефективного механізму розподілу бюджетних коштів та визначення його оптимальної структури є завжди актуальним.

Таблиця 2.11

**Питома вага фінансової державної підтримки
у розрізі напрямів виробництва продукції тваринництва
в сільськогосподарських підприємствах України, %**

Напрями	Рік						2013 р. до 2008 р., +/-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Скотарство	45,8	53,0	53,3	22,5	48,6	54,3	8,5
у т.ч. молоко	27,9	39,2	44,1	13,5	39,6	44,6	16,6
ВРХ	17,9	13,8	9,3	9,0	9,0	9,7	-8,2
Свинарство	24,3	11,0	9,4	14,8	12,5	11,5	-12,8
Птахівництво	26,2	29,5	28,8	49,5	35,2	28,9	2,7
Інше	3,7	6,5	8,5	13,3	3,7	5,2	1,6
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики
[94–99, с. 21, с. 24].

Аналізуючи використання бюджетних коштів, що виділяються на підтримку галузі, чимала кількість наших економістів-аграріїв свідчить, що реального впливу на поліпшення її становища вони, з різних причин, не мають. Наприклад, згідно з прийнятим на початку реформ Законом «Про пріоритетний розвиток села і агропромислового комплексу» на зазначені цілі передбачалося виділення 20 % бюджетних асигнувань, тоді як останніми роками частка бюджету для села становила лише близько 3 % [73, с. 128].

На думку С. Дем'яненка при створенні дієвого механізму державної підтримки слід розрізняти аграрний бізнес і проблеми розвитку села. Для аграрного бізнесу, як і будь-якого іншого його різновиду, необхідні чіткі, постійні правила у вигляді стабільної аграрної політики й законодавства. Йому не потрібні спеціальні пільги. На його переконання, помилкою політики підтримки сільськогосподарських виробників є орієнтація на середні показники їхньої роботи: середню продуктивність тварин, середній рівень рентабельності й норми прибутку в цілому по галузі. Орієнтація на середньостатистичне сільськогосподарське підприємство означає

неефективне використання коштів державного бюджету, і така підтримка не може істотно змінити становище слабких господарств. А сильним вона, по суті, і не потрібна [30, с. 5].

Вважаємо, що фінансова державна підтримка галузі тваринництва повинна існувати нарівні з іншими методами державного регулювання. Основним напрямом повинен бути стимулюючий характер виплат, а не компенсуючий. Крім того, кожна гривня державної підтримки повинна носити виключно цільовий характер і бути проконтрольована самою ж державою на факт порушення бюджетної дисципліни при їх використанні.

Бюджетне фінансування галузі тваринництва здійснюється відповідно до цільових програм і обсягів їх фінансування, затверджених законами України «Про Державний бюджет» на відповідний рік з урахуванням змін та доповнень. Надання фінансової підтримки галузі тваринництва з державного бюджету передбачене за програмами:

- державна підтримка галузі тваринництва (Постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2009 р. N 282 «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку тваринництва» та Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2012 р. № 342 Порядок використання сум податку на додану вартість, сплачених переробними підприємствами до спеціального фонду державного бюджету). Код програмної класифікації – 2801540;
- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі (Постанова КМУ від 13 лютого 2012 р. № 104 «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі»). Код програмної класифікації – 2801180;
- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу, для забезпечення суб'єктів господарювання племінними нетелями та коровами, а також вітчизняною

сільськогосподарською технікою і обладнанням (Постанова КМУ від 28 липня 2010 р. № 648 Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу). Код програмної класифікації – 2801490.

Враховуючи той факт, що з 2012 р. Міністерством аграрної політики та продовольства України тваринництво визнано основним пріоритетом аграрного розвитку, змінено структуру фінансової підтримки. Якщо у 2011 р. існувало сім загальнодержавних цільових програм, по яких здійснювалися виплати в галузь тваринництва, то у 2014 р. їх було чотири. Тому динаміку видатків державного бюджету у розрізі бюджетних програм проведено на підставі даних за 2011–2013 рр. (табл. 2.12).

Основною цільовою бюджетною програмою щодо галузі тваринництва є програма «Державної підтримки галузі тваринництва». Питома вага фактичних виплат із даного напрямку в загальних витратах міністерства з кожним роком зростає: і у 2011 р. становила 1,3 %, у 2012 р. – 3,0 %, а у 2013 р. – 10,0 %. Перш за все потрібно відмітити розходження між запланованими показниками та фактично виконаними. В 2013 р. із запланованих виплат на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі використано лише 10 %, а у 2011 р. із загальної запланованої суми на державну підтримку галузі тваринництва – лише 5,3 %. Виключенням був 2013 р., в якому фактичні видатки перевищили заплановані за рахунок погашення простроченої заборгованості минулих років. Після проголошення в державі тотального режиму економії бюджетних коштів, виплати на галузь тваринництва в 2014–2015 рр. суттєво зменшено.

Погоджуємося з науковцями та експертами, які бачать проблему розриву між запланованими та фактично виконаними видатками у недостатньому взаємозв'язку із виконавцями та забезпеченням конкретних результатів, відсутності системності і своєчасності фінансування. Тому така

бюджетна підтримка не здійснює і не може здійснювати позитивний стимулюючий вплив на розвиток аграрного виробництва і економіку галузі взагалі [48, с. 180].

Таблиця 2.12

**Виконання Державного бюджету України
в частині підтримки галузі тваринництва, млн грн**

Програми	Рік					
	2011		2012		2013	
	план	факт	план	факт	план	факт
Загальна сума видатків	10468,7	8011,8	8451,3	8005,5	8721,2	7193,0
Підтримка через механізм здешевлення кредитів та лізингових платежів	531,4	619,8	-	-	-	-
Фінансова підтримка заходів в АПК	-	-	827,4	247,4	96,8	9,6
Селекція в тваринництві	75,2	44,1	-	-	-	-
Бюджетна тваринницька дотація та підтримка рослинництва	100,0	32,1	-	-	-	-
Заходи по боротьбі зі шкідниками та хворобами с.-г. рослин, запобігання розповсюдженню збудників інфекційних хвороб тварин	-	-	34,0	33,6	25,5	24,7
Запобігання розповсюдження збудників інфекційних хвороб	20,0	19,5	-	-	-	-
Часткове відшкодування вартості будівництва тваринницьких ферм	500,0	347,0	-	-	-	-
Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу	85,0	0,0	30,0	0,0	8,8	0,0
Державна підтримка галузі тваринництва	2030,0	107,5	732,0	238,9	650,0	721,0
Державна підтримка галузі тваринництва у загальній структурі, %	19,4	1,3	8,7	3,0	7,5	10,0

Джерело: розраховано за даними додатку №3 та №4 до Державного бюджету України [116–119]; Звіт про виконання ЗУ «Про державний бюджет України» додаток 18 та 19 [42].

Особливу увагу потрібно звернути на те, що одночасно з державними програмами розвитку галузі тваринництва діє безліч регіональних програм. Цікаво, що від самого початку прийняття цих програм було відомо про обмеженість їх фінансово-ресурсного забезпечення. При цьому кожна з програм містить масштабні і глобальні завдання і цілі, які зазвичай є дубльованими із загальнодержавних програм.

Протягом останніх років напрями державних виплат часто змінювалися в залежності від програм розвитку галузі. Нагадаємо, що на відміну від попереднього Порядку № 246, яким передбачалося спрямування бюджетних коштів на державну підтримку галузі тваринництва шляхом здійснення виплати дотації за реалізоване переробним підприємством молоко, його нова редакція згідно з Постановою КМУ від 23 квітня 2012 р. № 342 передбачає здійснення виплати спеціальної бюджетної дотації фізичним особам за утримання та збереження молодняка великої рогатої худоби.

Як зазначалося вище, після внесення змін до Державного бюджету України 2013 р., основним напрямком бюджетного дотування галузі тваринництва визначено програму «Державна підтримка галузі тваринництва» на її фінансування направлено 721 млн грн, що становило 97% загальних бюджетних дотацій галузі тваринництва. А у 2015 р. підтримку змінено в напрямі фінансування заходів в АПК та виділено 300 млн грн, тоді як на державну підтримку галузі тваринництва – 250 млн грн.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України основними напрямками державної програми підтримки галузі тваринництва є програма здешевлення будівництва і реконструкції тваринницьких ферм (в т. ч. програма відшкодування кредитної ставки), дотації населенню за збереження молодняка ВРХ, компенсація вартості придбаних племінних тварин. У планах підтримка дотаційними коштами товаровиробників за введення в стадо господарства корів власного відтворення [203]. Згідно з бюджетом 2014 р. напрямок на здешевлення будівництва і реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів складає 50 % від загальної суми програми державної підтримки галузі тваринництва.

Обсяги фінансування цього напрямку за 2010–2011 рр. були в межах 400–500 млн грн. За цей період 26 суб'єктів господарювання отримали

державну підтримку. У 2012 р. фінансування по даній програмі зафіксовано на низькому рівні і становило 152,5 млн грн, що в 3,3 раза менше, ніж у 2011 р.

За 3 квартали 2013 р. введено в роботу 100 тваринницьких ферм та комплексів на загальну суму понад 2 млрд грн. Якщо подивитися за галузями тваринництва, в молочному скотарстві введено 60 об'єктів, 31 об'єкт в свинарстві і 9 у птахівництві. Тобто видно, що бізнес також почав вкладати більше ресурсів у розвиток молочної галузі, порівняно з іншими напрямками тваринництва. З боку держави у 2013 р. частково відшкодовано вартість будівництва 18 об'єктів. Якщо брати сумарно, то це ферми і комплекси для 7 тис. голів великої рогатої худоби (ВРХ), 18 тис. свиноматок і 1 млн голів птиці. У порівнянні з попередніми роками, відчувається впевнений розвиток. Для порівняння, в 2010 р. було введено 86 об'єктів тваринництва. Це дає підстави з оптимізмом дивитися на майбутній розвиток галузі [203]. Дія даної постанови сприяє поширенню зацікавленості інвесторів до будівництва нових та реконструкції існуючих ферм та комплексів.

Статистичні спостереження показують, що щорічні зростання обсягів бюджетних дотацій (пряма підтримка) та податкових пільг (непряма підтримка) виробникам продукції тваринництва не призводять до прямопропорційного покращення економічних показників їх роботи [75]. На прикладі сільськогосподарських підприємств України проведемо аналіз впливу динаміки бюджетних дотацій на валові показники галузі, а саме, обсяги виробництва молока та м'яса в забійній вазі (рис. 2.9–2.11).

Поступового нарощування обсягів виробництва молока в Україні вдалося досягти за рахунок цілеспрямованої державної політики в молочному скотарстві (рис. 2.9). З початку дії нової бюджетної програми «Державна підтримка галузі тваринництва» (з 2011 по 2013 рр.) сільськогосподарські підприємства отримали 321,8 млн грн бюджетних коштів для фінансування молочного скотарства. Зокрема, це часткове

відшкодування вартості закуплених племінних телиць, нетелей та корів молочного, м'ясного і комбінованого напрямку продуктивності (у розмірі 50 % їх вартості, але не більше 7000 грн за 1 голову).

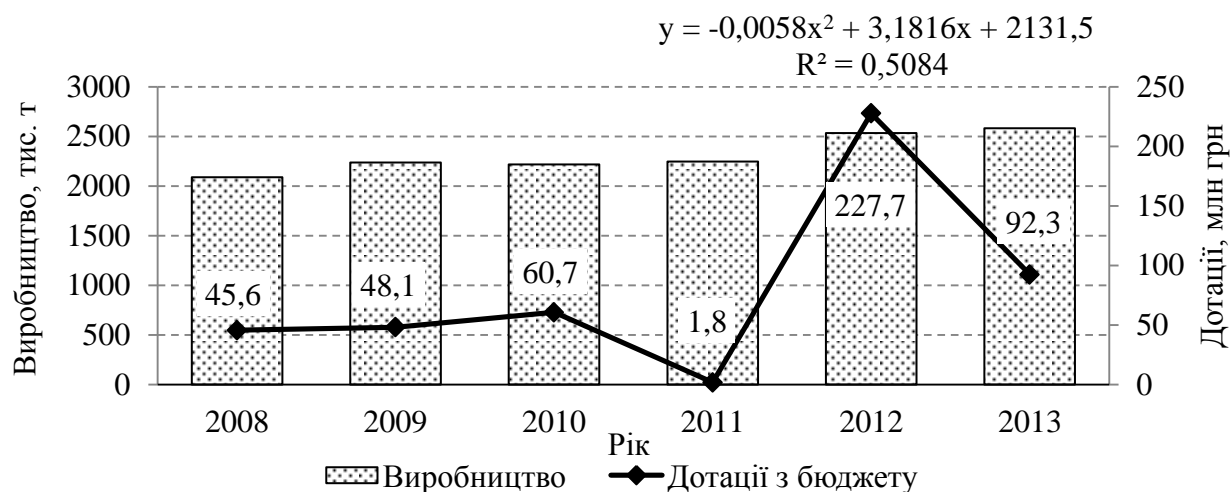

Рис. 2.9. Вплив прямих бюджетних дотацій на виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 21, с. 24; 180–81, с.12, 30].

Однак, незважаючи на щорічне збільшення державної фінансової підтримки для сільськогосподарських підприємств на вирощування корів, його поголів'я не має тенденцій до росту. Проте виробники замінили своє основне молочне стадо більш продуктивною худобою, що дало змогу приростити об'єми виробництва молока на 336,6 тис т, або на 15 %.

Зовсім протилежна ситуація у м'ясному скотарстві (рис. 2.10). З 2009 р. рівень фінансування за спеціальною бюджетною дотацією за поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності (до 1900 грн за голову племінним заводам; до 1000 грн племінним репродукторам; до 600 грн іншим сільгоспідприємствам) скоротився в двічі, що вплинуло на обсяги виробництва яловичини.

Даний вид дотації був започаткований ще в 2006 р., проте змінювалися умови та розміри виплат. Починаючи з 2008 р. за даним напрямом сільськогосподарськими підприємствами використано 523,2 млн грн.

бюджетних коштів, при цьому виробництво м'яса ВРХ у забійній вазі зменшилося на 20,4 тис. т. Вважаємо, що в сільськогосподарських підприємствах нарощувати обсяги виробництва молока та м'яса потрібно виключно через збільшення продуктивності корів, а не за рахунок приросту поголів'я, тому напрямами, які потребують значної уваги і підтримки з боку держави є відродження племінної справи і розвиток селекційних програм.

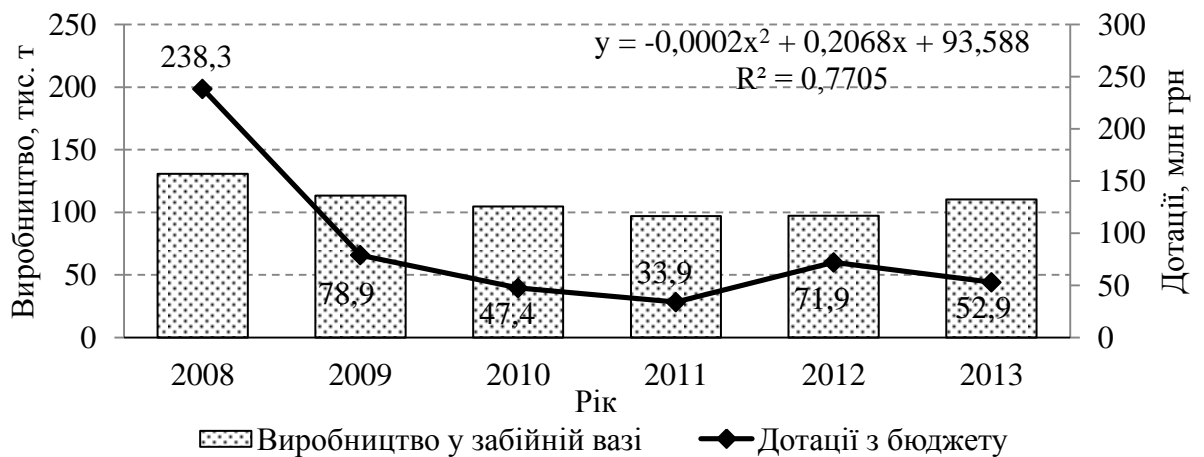

Рис. 2.10. Вплив прямих бюджетних дотацій на виробництво яловичини в сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 21, с. 10; 180–181, с.12, 26].

Одним із неоднозначних засобів підтримки галузі стала державна бюджетна дотація фізичним особам за утримання та збереження молодняку великої рогатої худоби (250 грн за 1 голову, утриману до 15 місяців), метою якої є сприяння нарощенню поголів'я дійного стада в господарствах населення. На думку президента Асоціації фермерів та приватних землевласників України М. Миркевича, введення державних дотацій на утримання та збереження молодняку великої рогатої худоби є єдиним та необхідним кроком до ефективного нарощення поголів'я дійного стада. Окрім того, програма покликана стимулювати одноосібників до ведення та розширення власного господарства, на цьому наголошують провідні експерти аграрної галузі [36].

За проведеним аналізом видно, що даний вид дотацій носив більш компенсаційний або ж соціальний характер виплат (підтримання доходів сільського населення). Адже, протягом 2013 р. поголів'я молочного стада в особистих селянських господарствах зменшено на 19,4 тис. гол., показник продуктивності корів значно поступається сільськогосподарським підприємствам, а темпи росту продуктивності корів в ОСГ є нижчими, ніж у 2011–2012 рр. Наша позиція залишається на тому, що даний вид виплат повинен бути не лише заходом щодо збільшення чисельності корів в господарствах населення, а й стимулом до започаткування власної справи та укрупнення особистих селянських господарств. Як зазначає О. Барилевич, передбачається, що нарощення обсягів виробництва молока стимулюватиме до пошуку нових шляхів реалізації, зокрема кооперації, дозволить сільському населенню отримувати достойний прибуток та одночасно розвивати молочну галузь [10, с. 20].

Вплив бюджетних дотацій на виробництво свинини представлено на рис. 2.11.

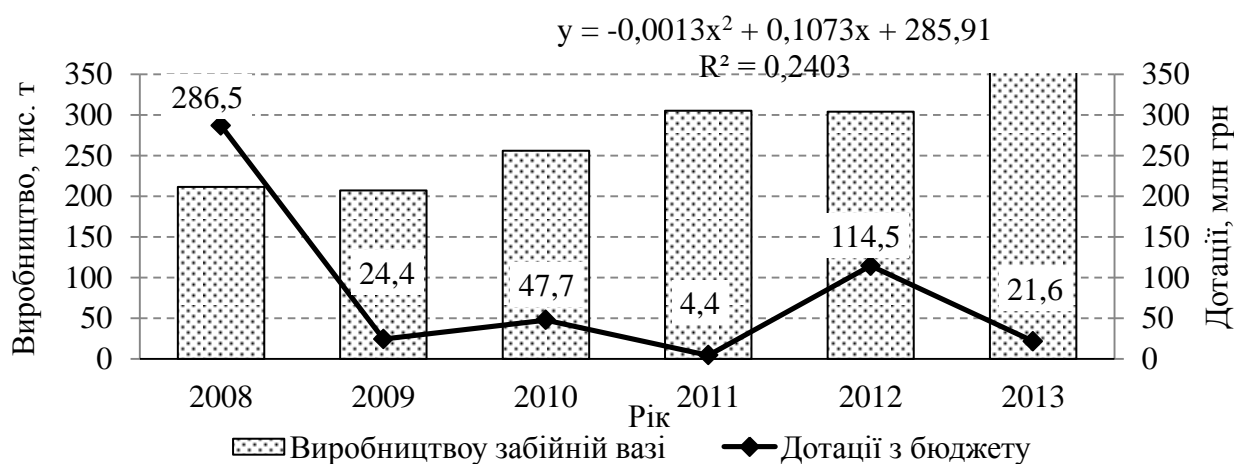

Рис. 2.11. Вплив прямих дотацій на виробництво свинини в сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 21, с. 24; 180–181, с.12, 26].

Результати проведеного нами розрахунку дають підставу стверджувати, що в реаліях сьогодення виробники продукції свинарства не є

орієнтованими на державну підтримку, адже обсяги підтримки за 2013 р. були в 13 разів менші, ніж у 2008 р. Результатом позитивних показників у галузі свинарства частково є високий рівень державних дотацій у 2008 р. Збільшення поголів'я свиней (з 2008 по 2013 рр. на 1148,0 тис. гол.) та обсягів виробництва м'яса свинини за аналогічний період на 151,0 тис. т. відбувається за рахунок будівництва новітніх свинокомплексів, а держава бере безпосередньо участь в цьому – компенсуючи витрати з будівництва свиноферм.

Наразі птахівництво є єдиним напрямом в галузі тваринництва, який не залежить від прямих дотацій за рахунок бюджету. Правильний механізм бюджетних виплат попередніх років дав можливість стабілізувати ситуацію у виробництві продукції птахівництва. Нині це єдина галузь, яка має щорічні стабільні збільшення обсягів виробництва м'яса птиці та яєць.

З метою підтримання доходів сільськогосподарських товаровиробників та більш повного завантаження потужностей переробних підприємств, з 1998 р. застосовується особливий порядок нарахування і виплат ПДВ за продане молоко та м'ясо у живій вазі [79, с. 126]. Проте порядок щодо нарахування та виплати неодноразово мінявся, з метою покращення його ефективності. Завдяки спеціальному режиму справляння податку на додану вартість в галузі вдалося дещо покращити фінансовий стан сільськогосподарських підприємств. Введення вищезазначених змін дозволило змістити акцент з фіскальної сторони у бік фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Головною причиною цього стало намагання замінити низький рівень бюджетної підтримки значними податковими пільгами [34, с. 32].

За рахунок коштів ПДВ підтримка у 2008–2013 рр. має суттєву тенденцію до збільшення (додаток Б), а саме: дотації на 1 гол. корів молочного стада збільшились в 2,9 раза і становлять 440,3 грн; дотації на 1 гол. ВРХ і свиней збільшились в 2,6 раза і становлять відповідно 45,8 грн та

36,4 грн; дотації на 1 гол. птаха зросли майже в 2 рази і складають 3,4 грн. Не спростовуючи позитивні зрушення в свинарстві та птахівництві, слід зазначити, що не вдалося зупинити занепад скотарства. Даний вид дотацій не стимулює пошуку резервів для підвищення ефективності виробництва [79, с. 126]. Підтвердженням є збитковість виробництва м'яса всіх видів, але потрібно звернути увагу на позитивні тенденції щодо підвищення рівня рентабельності у молочному скотарстві. Доцільно припустити, що вплив на даний показник мають інші фактори, які ми дослідимо в нашій роботі.

На нашу думку, для підвищення ефективності фінансової державної підтримки необхідна оптимізація структури видатків на підтримку тваринництва через їх раціональний розподіл. Тому, зважаючи на занепад скотарства, слід збільшити обсяг державної підтримки за рахунок відповідного зменшення обсягу підтримки птахівництва, яке в галузі тваринництва є найприбутковішим. Крім того, не слід спрямовувати кошти підтримки галузі тваринництва на напрями, які безпосередньо не впливають на виробництво цього виду продукції, зокрема, на проведення ідентифікації і реєстрації поголів'я великої рогатої худоби. Крім цього, у тваринництві загальний цикл виробництва може складати до 5 років, тому нові державні програми розвитку галузі повинні носити середньо та довгостроковий характер.

Окремою проблемою є диференціація величини дотацій за регіонами. За результатами проведених розрахунків на підставі статистичних даних за 2013 р. встановлено, що одноосібним лідером за розміром отриманих дотацій в сумі 802,1 млн грн є Хмельницька область (29,9 % від загальної величини), а найменш дотованою – Закарпатська область – 1,1 млн грн (0,4 %). Найбільше прямих бюджетних дотацій (близько 22 % від загальних прямих дотацій) отримують Донецька та Полтавська області, а Дніпропетровська область єдина, яка не має прямої бюджетної підтримки [99, с. 84].

Даний факт можна пояснити різним рівнем спеціалізації регіонів у сільському господарстві, проте можна стверджувати і про несистемний підхід при розподілі бюджетних коштів. Причиною може бути недостатній рівень і невисока якість адміністративних послуг державних органів влади та втручання в розподіл центральних органів влади, лобіюючи власні інтереси.

Надзвичайно актуальною є проблема рівноправного доступу товаровиробників до бюджетних коштів, які виділяються на підтримку, та результативність використання їх безпосередньо у виробництві. Практика свідчить про нерівні можливості доступу до дотацій і непрозорість механізмів їх розподілу для значної частини сільськогосподарських товаровиробників. Не дивлячись на те, що задекларована регуляторна роль держави спрямована на підтримку всіх форм господарювання, ряд науковців стверджує, що для більшості галузей, особливо це стосується тваринництва, бюджетна підтримка побудована таким чином, щоб стимулювати великотоварне виробництво, для якого набагато простіше отримати допомогу з бюджету, ніж для дрібних товаровиробників [31, с. 277].

У роботі проведено аналітичне групування областей за факторною ознакою – розміром державної підтримки на 1 га сільськогосподарських угідь та в кожній групі визначена середня величина результативної ознаки – окупність дотацій, рівень рентабельності (табл. 2.13). На основі емпіричних даних вибірки (додаток В) було проаналізовано спрямованість та ефективність фінансової державної підтримки галузі тваринництва.

При здійсненні групування було виділено три групи областей за рівнем державної підтримки: перша група – низький рівень, при якому обсяги державних дотацій галузі тваринництва в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь складає менше 70 грн; друга – середній рівень – від 70 до 130 грн та третя – високий рівень – понад 130 грн. Хмельницьку область до вибірки не включено у зв'язку з тим, що рівень державної підтримки понад 920 грн/га викривлює середньостатистичні значення цього

показника по країні в цілому і не відобразатиме закономірностей у державній підтримці галузі тваринництва.

Таблиця 2.13

Групування областей України за розміром державної підтримки, 2013 р.

Показник	Групи за рівнем державної підтримки на 1 га с.-г. угідь, грн		
	I до 70	II 70–130	III понад 130
Кількість областей, од.	13	5	6
Розмір підприємства*, га	325	481,7	407,8
Виробництво продукції тваринництва на 1 га с.-г. угідь, тис. грн	1,1	1,5	2,6
Рівень рентабельності тваринництва, %	7,9	3,9	14,2
Одержано прибутку на 1 грн дотацій, грн	2,1	0,5	1,2
Доля в загальних дотаціях, %	17,2	18,7	64,1

Джерело: власні дослідження.

За результатами групування встановлено, що бюджетна державна підтримка (64,1 %) спрямовується на дотування середніх за розміром підприємств з вищим рівнем концентрації виробництва продукції тваринництва (показник обсяг виробництва продукції тваринництва на 1 га с.-г. угідь – 2,6 тис. грн, що у два рази більше, ніж в інших групах), з кращим рівнем рентабельності (рівень рентабельності тваринництва – 14,2 % проти 3,9 % групи с середнім рівнем підтримки). Констатуємо, що бюджетна підтримка не спонукає крупнотоварних виробників до нарощування прибутків. Окупність державних дотацій є вищою в тих областях, де функціонують малі та середні підприємства з найнижчим рівнем державної підтримки (одержано прибутку на 1 грн дотацій – 2,1 грн).

Державна підтримка не надає належного рівня мотивації виробникам та інвесторам вкладати ресурси в галузь тваринництва. З огляду на вищенаведене, на нашу думку, механізм державної підтримки тваринництва скоріше забезпечує підтримування результатів виробництва галузі, аніж їх покращення. Отже, для підвищення ефективності державної підтримки

необхідно спрямовувати її на стимулювання виробництва у малих та середніх підприємствах першої групи за рахунок дотацій другої групи.

Ефективність державної підтримки, та й державного регулювання в цілому, залежить від рівня інформаційного забезпечення. Ринкові умови завжди передбачають створення інформаційно-консультативного середовища, найсприятливішого для діяльності сільськогосподарських формувань. Важливим на даному етапі стає прозорість та інформація. З боку держави на всіх рівнях повинно широко застосовуватися інформаційне забезпечення виробників.

У рамках дисертаційної роботи проведено соціологічне опитування, респондентами якого стали власники особистих селянських господарств (Додаток Г) та керівники сільськогосподарських підприємств (Додаток Д), які безпосередньо займаються виробництвом продукції тваринництва. Нами опитано 88 респондентів різних населених пунктів Житомирської області. За результатами соціологічного опитування встановлено, що 54,5 % опитаних потребує додаткових консультацій з питання отримання інформації щодо державної підтримки галузі тваринництва. При цьому 23,9 % вищезгаданих мають низький рівень інформаційної обізнаності, а решта – достатній. Жоден з респондентів не вважає свій рівень обізнаності високим (рис. 2.12).

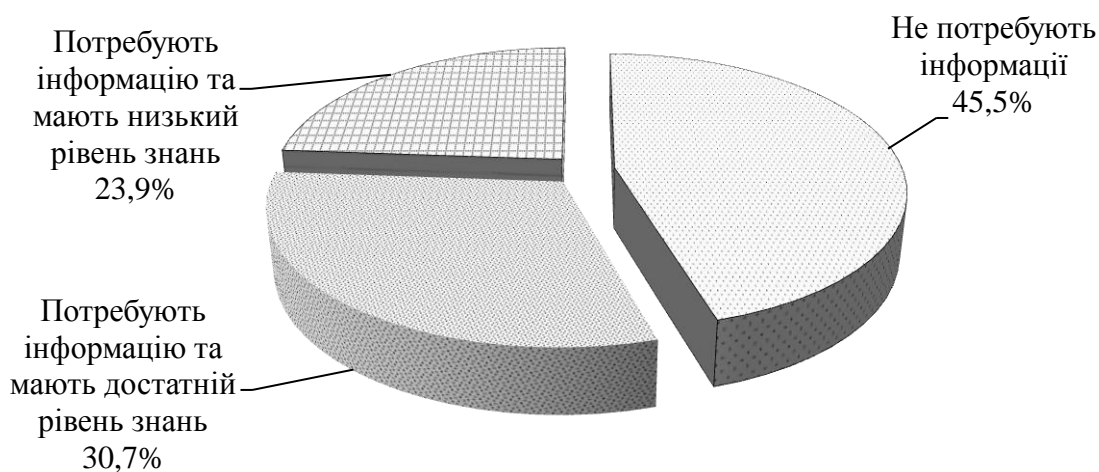

Рис. 2.12. Рівень поінформованості товаровиробників щодо державної підтримки галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження за даними додатків Г, Д.

Отже, незважаючи на наявність достатнього законодавчого і нормативно-правового забезпечення щодо державної підтримки сільськогосподарського виробництва, процес формування, затвердження та виконання бюджетних програм щодо розвитку галузі тваринництва є недосконалим і характеризується такими недоліками: розподіл коштів, які виділяються на фінансову підтримку, здійснюється непропорційно та ситуативно, що породжує значну диференціацію розмірів державної підтримки по областях України; галузеві програми розвитку тваринництва необґрунтовані, що спричиняє значний розрив між запланованими та фактично виконаними видатками; низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання, унаслідок чого основна маса вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами.

2.3. Оцінка рівня державного регулювання галузі тваринництва

Як відомо, у процесі циклічного розвитку створюється та накопичується потенціал для наступної фази. За умови збитковості значної частини підприємств із виробництва продукції тваринництва, про потенціал галузі не може бути й мови. Стає зрозуміло, що необхідно оновити або перезавантажити курс соціально-економічного реформування, змінити або розширити стратегію та тактику, що забезпечують фінансове оздоровлення галузі тваринництва та стимулювати економічну активність її виробників. Успішне вирішення цих завдань неможливо без формування ефективної системи державного регулювання сільського господарства в цілому та тваринництва зокрема, без визначення на рівні держави його

внутрішньогалузевих пріоритетів, без створення сприятливого соціального та економічного клімату для динамічного розвитку всіх форм господарювання.

Незважаючи на позитивні зрушення в державній політиці щодо розвитку галузі тваринництва, дослідження його сучасного стану показали, що виробники відчують незавершеність процесу формування інституційно-правової бази регулювання їх діяльності, інвестиційно-інноваційного клімату для галузі, інформаційно-консультаційного забезпечення діяльності виробників, в частині надання повної інформації про ринкові ціни та способи отримання державної підтримки. Зазначені недоліки державного регулювання ускладнюють процеси розвитку галузі тваринництва та вказують на необхідність визначення ефективності державного регулювання. Відсутність чіткого методологічного обґрунтування поняття ефективності державного регулювання галузі тваринництва, а тим більше єдиних критеріїв її визначення, вказують на необхідність подальших досліджень у зазначеному напрямі.

В економічній літературі з питань ефективності набула поширення думка, що суть ефективності полягає в досягненні максимального ефекту за мінімальних витрат ресурсів [79, с. 265]. Таким чином, ключовими словами в цих дефініціях є максимум результату за мінімуму витрат. Проте, як зазначає В. Андрійчук, досягти такого максимуму, за мінімуму витрат, через дію закону спадної дохідності практично неможливо. Тому в умовах, коли ресурси обмежені, правомірно вважати, що досягти максимуму ефекту можна за фіксованих, тобто, насамперед, визначених обсягів ресурсів [7, с. 11].

Вкладення ресурсів у виробництво повинно приносити користь. Це означає, що дії держави в процесі регулювання по відношенню до галузі тваринництва мають спричинити появу позитивного ефекту в її розвитку. Для початку потрібно уточнити, який саме ефект можна вважати критерієм ефективності. Зауважимо, що економічні результати діяльності завжди є

проміжними і служать фінансовою базою для вирішення організаційно-правових та соціальних потреб сільськогосподарських товаровиробників.

Державне регулювання є ефективним, якщо воно на зовнішньому та внутрішньому рівні відповідає інтересам національних виробників продукції тваринництва. З цього приводу ефективність державного регулювання слід розглядати за наступними рівнями: загальнодержавному, де відобразатиметься ефект державного регулювання для всього суспільства та галузі в цілому; регіональному, де ефективність державного регулювання оцінюватиметься по відношенню до конкретного регіону або сільськогосподарської зони тощо; галузевому, де державне регулювання оцінюється по відношенню до таких напрямків як скотарство, вівчарство, птахівництво, свинарство [78]; корпоративному, що оцінює результативність регулювання для окремих виробників або їх об'єднань і населення [2].

У світовій практиці використовується ціла низка показників кількісної оцінки якості державного регулювання аграрного сектора [63, с. 320]. Оцінка проводиться у кількісному виміру її рівня або міри, а саме порівнянням з нормативом, що розроблений на основі аналізу минулих або прогнозованих результатів. На нашу думку, помилковим є порівняння фактичних результатів з середньостатистичними даними, особливо якщо це стосується категорії ефективності. Адже ефективність – це найкращий результат, дієвість, і правильно буде проводити порівняльну оцінку з ще більш дієвими показниками.

Вирішити проблему оцінки результатів втручання держави допомагають показники, які досить довго використовуються науковцями та практикаками у всьому світі, а саме показник «еквівалент субсидування виробників» (ЕСВ), за допомогою якого визначають величину трансфертів, що направляються сільгоспвиробникам від споживачів їх продукції і платників податків у результаті реалізації заходів у рамках аграрної політики. Цей показник виражається у відсотках і дорівнює частці сумарної величини цих

трансфертів у валовому доході виробників. ЕСВ застосовується переважно в США. Інший показник – «агрегована міра підтримки» (*aggregate measure of support – AMS*), який є лише дещо модифікованим варіантом ЕСВ, визнаний як основний в розрахунках Світової організації торгівлі [91, с. 637; 148, с. 101–111].

Іншими показниками оцінки рівня державної підтримки є показники, які засновані на порівнянні сформованих внутрішніх (фактичних) цін на сільськогосподарську продукцію із світовими цінами на аналогічних ринках або цінами, що найбільш точно відображають альтернативні витрати (для продукції тваринництва, яка не йде на світові ринки): «коефіцієнт номінального захисту» (*nominal protection coefficient – NPC*) – співвідношення внутрішньої і світової цін на той або інший продукт; «ступінь номінального захисту» (*nominal protection rate – NPR*) – різниця внутрішньої і світової цін на той або інший продукт.

Потрібно зазначити, що ці показники враховують співвідношення цін на сільськогосподарський продукт, але не на засоби виробництва, які використовуються для його випуску. Вищезгадані показники не враховують нецінових форм регуляторної політики держави, а саме бюджетну підтримку. Найчастіше використовуваними показниками є «сукупна підтримка сільського господарства» (*motal support estimate – TSE*) та «еквівалент субсидій виробникові» (*producer subsidy equivalent – PSE*). Останній показник досить близький до AMS, але більш комплексний, який включає оцінку широкого кола заходів державної підтримки аграрного сектора: як явні субсидії, так і непрямі податки.

Для оцінки державного регулювання та визначення його ефективності потрібно підходити зі сторони системного аналізу. Протягом довгих років, науковці підходили до комплексної оцінки з використанням індексного аналізу показників галузі тваринництва. З цього приводу В. Микитюк зауважив, що комплексна оцінка з використанням інтегрального індексу

звужується за критерієм масштабу діяльності, оскільки в такому випадку не враховуються стратегічні трансформації виробничо-фінансової діяльності у поєднання з показниками ефективності виробництва [77, с. 196]. Ми підтримуємо думку, що побудова конструктивного та дієвого механізму державного регулювання галузі тваринництва потребує розробки універсального підходу, який би спирався на масштаб виробництва, ефективність діяльності складових елементів галузі (скотарства, свинарства, птахівництва та інших напрямів) та ефективність використання бюджетних коштів. При цьому оцінка функціонування механізму державного регулювання повинна базуватися на експертно-статистичних розрахунках.

При розробці збалансованої системи показників оцінки державного регулювання галузі тваринництва використано напрацювання Т. Уманець, С. Степаненко [163, с. 149] стосовно того, що алгоритм оцінки механізму державного регулювання складається з таких етапів: а) формування мети оцінки, спираючись на стратегічні цілі; б) розробка критеріїв оцінки, які будуть характеризувати різні прояви державного регулювання та рівень і якість цього механізму відповідно потреб та інтересів регіону; в) добір показників та їх кількості, на базі яких буде здійснюватись оцінка впливу процесів державного регулювання на економічний розвиток та ефективність функціонування галузі тваринництва.

М. Латинін ефективність державного регулювання розвитку аграрного сектора вважає доцільним визначати за допомогою показників економічного ефекту (в абсолютному та відносному значеннях), а саме: приріст обсягів виробництва валової продукції у чинних та порівнянних цінах; приріст доданої вартості; приріст прибутку [63, с. 269]. О. Могильний пропонує подібну систему критеріїв ефективності державного регулювання конкурентного розвитку аграрного виробництва, що визначається: по-перше, мірою досягнення визначених пріоритетів, що відповідають економічним і соціальним потребам суспільства та можливостям економіки, по-друге,

витратами ресурсів, спрямованими на реалізацію пріоритетних напрямів, порівняно з досягнутими результатами, по-третє, оптимальністю функціонування самих органів державного регулювання галузі, які забезпечують реалізацію пріоритетних цілей, з точки зору максимального використання ними порівнянних переваг і стимулів ринкового механізму для реалізації стратегії конкурентного розвитку [79, с. 365].

З цього приводу, керуючись нормативно-правовими актами загальнодержавного рівня, систематизовано показники оцінки регуляторних дій держави щодо галузі тваринництва (табл. 2.14).

Потрібно зауважити, що набір показників та їх кількість може змінюватися, залежно від визначеної мети, рівня оцінки та глибини аналізу, але при цьому відповідати принципам методологічним положенням: а) принцип найповнішого обліку витрат та результатів, що забезпечить розрахунок найточнішого ефекту того чи іншого заходу; б) принцип порівняння з правильним базовим варіантом; в) принцип приведення витрат і результатів до єдиної бази зіставлення або ж до одного моменту часу [70, с. 223].

Потрібно підкреслити, що оцінка державного регулювання спирається на систему показників, які характеризують не тільки результативність виробництва (дій, втручання), а і його масштаби. У запропонованій методиці оцінки державного регулювання основними показниками є такі: а) показники затрат, що відображають обсяг та структуру ресурсів, які використовуються у процесі державного регулювання (обсяг дотацій, бюджетна підтримка фінансування науково-технічних робіт); б) показники виробництва, що визначають обсяг виробленої продукції чи наданих послуг у ході реалізації державної політики (валова продукція, обсяг експортних операцій, обсяг кредитування), або ж кількість створених об'єктів інфраструктури (акредитовані лабораторії, підприємства з виробництва органічної продукції);

Таблиця 2.14

**Показники рівня державного регулювання
галузі тваринництва з урахуванням нормативно-правових актів**

Джерело	Показник
1	2
Ст. 4 п. 6 ЗУ «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року»	<ul style="list-style-type: none"> - Рівень зайнятості сільських працездатних жителів; - Рівень споживання молока та м'яса; - Рівень заробітної плати працівників сільського господарства.
П. 2.2. Національного проекту «Відроджене скотарство»	<ul style="list-style-type: none"> - Темпи виробництва валової продукції скотарства; - Приріст поголів'я; - Продуктивність худоби; - Рівень забезпеченості кормами; - Рівень укрупнення господарств.
Дод. 2 Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року	<ul style="list-style-type: none"> - Рівень розвитку підприємництва (розмір фінансової підтримки фермерським господарствам); - Темпи виробництва валової продукції тваринництва; - Приріст поголів'я; - Частка держави у придбанні технічних засобів; - Кількість акредитованих лабораторій ветеринарної медицини.
Ст. 13 ЗУ Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України	<ul style="list-style-type: none"> - Обсяги та ефективність виробництва, - Розвиток конкуренції, конкурентоспроможність продукції, - Забезпеченість сировиною та матеріалами, - Фінансове становище підприємств галузі, - Розвиток міжгалузевих зв'язків, - Ефективність системи збуту продукції, - Обсяги інвестицій.
Стратегія розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020	<ul style="list-style-type: none"> - Темпи виробництва валової продукції тваринництва; - Обсяг експорту продукції тваринництва; - Рівень заробітної плати працівників сільського господарства; - Рівень конкурентоспроможності галузі (витрати енергетичних ресурсів на 1 т виробленої продукції, питомої ваги сільськогосподарської продукції, що реалізується за довгостроковими контрактами, у загальному обсязі її реалізації); - Рівень адаптації технічного регулювання безпечності продукції до вимог ЄС і СОТ; - Рівень наукового забезпечення інноваційного розвитку галузі.

Джерело: побудовано на основі [32, 89, 115, 126, 133].

в) показники ефективності, що характеризують результативність державного регулювання (продуктивність тварин, продуктивність праці, рівень рентабельності, рівень самозабезпеченості); г) показники корисності (якості), що характеризують досягнуті результати якості проведених регуляторних дій

та відображають корисність проведених дій через послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій (рівень обізнаності виробників, рівень диспаритету цін, розмір середньомісячної заробітної плати, частка органічної продукції).

Слід зазначити, що розробка системи оцінюючих показників, які характеризують стан об'єкта регулювання, не повинна бути кінцевою метою дослідження. Для цього, як вже зазначалося, у світовій практиці використовуються комплексні інтегральні оцінки. Для статистичного оцінювання державного регулювання галузі тваринництва нами запропоновано визначати інтегральний показник оцінки державного регулювання галузі тваринництва. Авторський підхід до оцінки державного регулювання представлено на рисунку 2.13. Інтегральний показник акумулює значення інших компонентів.

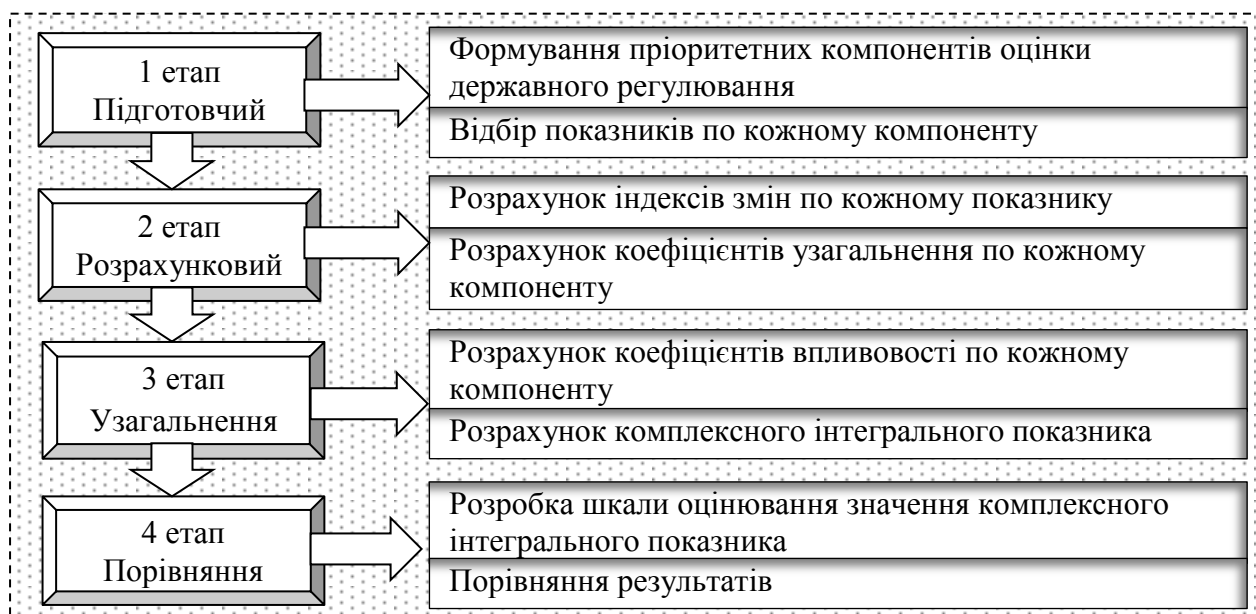

Рис. 2.13. Етапи оцінки державного регулювання галузі тваринництва
Джерело: власні дослідження.

На наш погляд, система показників оцінки державного регулювання галузі тваринництва повинна охарактеризувати масштаб, якість та результативність конкретних методів, задіяних у процесі регуляторних дій, а саме: адміністративно-правових, організаційно-інформаційних, фінансово-

економічних, соціально-екологічних. Тому на першому етапі сформовано систему показників оцінки державного регулювання, яка спирається на проаналізовані вище нормативно-правові акти. Крім того, включено показники, що характеризують розвиток інформаційної обізнаності та екологічної безпеки (Додаток Е).

Показники, за якими оцінюємо державне регулювання галузі тваринництва неоднорідні та мають різні одиниці виміру. Оцінка полягає у наданні рівню державного регулювання числового значення. Тому на другому етапі для зведення їх до одномірного вигляду розраховуються індекси змін по кожному показнику окремого компонента (методу) (2.1):

$$I_i = \frac{II_{i\phi}}{II_{i\delta}}, \quad 2.1$$

де I_i – індекс змін i -го показника, $II_{i\phi}$ і $II_{i\delta}$ – значення i -го показника у базовому (δ) та фактичному (ϕ) періоді.

По кожному компоненту розраховуємо коефіцієнти узагальнення що розраховуються як середньо геометричне значення (2.2).

$$K_q = \sqrt[m]{I_1 \cdot I_2 \cdot \dots \cdot I_m}, \quad 2.2$$

де K_q – узагальнений коефіцієнт окремого компонента (метода), I_1, I_2, I_m – індекс змін по кожному показнику, m – кількість індексів.

Цей коефіцієнт за допомогою індексного методу надає можливість оцінити державне регулювання щодо галузі тваринництва в динаміці у порівнянні з базовим періодом (базовими показниками). В результаті чого отримуємо 4 узагальнених коефіцієнта, які використовуються для розрахунку комплексного інтегрального показника.

На третьому етапі, з метою визначення міри впливовості кожного компонента на процеси розвитку галузі тваринництва, проведено соціометричне опитування наукового персоналу Державного національного агроекологічного університету (додаток Ж). У процесі обробки анкет

встановлено коефіцієнти впливовості методів: адміністративно-правових – 0,68 (k_1), організаційно-інформаційних – 0,55 (k_2), фінансово-економічних – 0,74 (k_3), соціально-екологічних (k_4) – 0,53 (додаток 3).

Розрахунок комплексного інтегрального показника здійснюємо за формулою (2.3):

$$I_{DP} = \sqrt[n]{k_1 \cdot K_{АП} \cdot k_2 \cdot K_{ОІ} \cdot k_3 \cdot K_{ФЕ} \cdot k_4 \cdot K_{СЕ}}, \quad 2.3$$

де I_{DP} – комплексний інтегральний показник оцінки державного регулювання галузі тваринництва; $K_{АП}$, $K_{ОІ}$, $K_{ФЕ}$, $K_{СЕ}$ – узагальнений коефіцієнт окремих компонентів (методів державного регулювання) – адміністративно-правових, організаційно-інформаційних, фінансово-економічних, соціально-екологічних; k_1, k_2, k_3, k_4 – коефіцієнт впливовості окремого компонента (метода), n – кількість методів за якими оцінюється загальний рівень державного регулювання.

Результати розрахунку комплексного інтегрального показника рівня державного регулювання галузі тваринництва представлено в таблиці 2.15. При розрахунку комплексного інтегрального показника рівня державного регулювання галузі тваринництва необхідно включати виробничо-фінансові результати у розрізі всіх категорій господарств. Проте у звітності не виділяється виробничо-фінансові показники діяльності господарств населення. Тому при виконанні комплексної оцінки державного регулювання галузі тваринництва за окремими показниками використовуємо дані по сільськогосподарським підприємствам – рівень рентабельності, продуктивність праці.

Даний показник можна використовувати для оцінки як загальнодержавного рівня регулювання галузі тваринництва, так і по окремому регіону. Методика визначення комплексного інтегрального показника дозволяє визначити рівень державного регулювання галузі тваринництва в динаміці.

Таблиця 2.15

Вихідні дані для розрахунку комплексного інтегрального показника рівня державного регулювання

Показники	Роки		Індекс, %
	2012	2013	
Рівень адаптації технічного регулювання безпечності продукції до вимог ЄС і СОР, %	43,9	43,9	1,00
Кількість акредитованих лабораторій ветеринарної медицини, од.	33	30	0,91
<i>Інтегральний показник адміністративно-правової оцінки</i>	<i>0,95*0,68</i>		<i>0,65</i>
Кількість заходів Міністерства аграрної політики та продовольства по проведенню діалогово-консультативної роботи, од.	4068	4068	1,00
Обізнаність виробників у державній підтримці, %	54,4	28,0	0,51
<i>Інтегральний показник організаційно-інформаційної оцінки</i>	<i>0,72*0,55</i>		<i>0,39</i>
Рівень рентабельності, %	14,3	11,3	0,79
Продуктивність тварин (середньорічний надій молока), кг/рік	4361	4446	1,02
Продуктивність праці, грн/зайнятого	171798	198185	1,15
Витрати енергетичних потужностей на 1 підприємство, кВт	1595	1767	1,11
Співвідношення індексу цін на продукцію тваринництва та промислової продукцію	1,0	1,03	1,03
Обсяг виробництва валової продукції, млн грн	74021	76963	1,04
Частка експорту тваринництва у загальному с.-г. експорті, %	5,4	6,4	1,19
Обсяги отриманих кредитів в АПК, млрд грн	13,1	14,1	1,08
Питома вага бюджетних коштів у фінансуванні науково-технічних робіт в с.-г., %	79,5	77,2	0,97
<i>Інтегральний показник фінансово-економічної оцінки</i>	<i>1,04*0,74</i>		<i>0,77</i>
Кількість працюючих в сільському господарстві, ос.	3496	3577	1,02
Рівень середньомісячної заробітної плати с.-г. працівників відносно середньої заробітної плати по Україні, %	67	69,5	1,04
Рівень самозабезпеченості м'ясом, %	88,9	93,4	1,05
Рівень самозабезпеченості молоком, %	1,05	1,02	0,97
Частка органічної продукції у загальному обсязі ВП с.-г., %	0,04	0,05	1,46
<i>Інтегральний показник соціально-екологічної оцінки</i>	<i>1,1*0,53</i>		<i>0,58</i>
<i>Комплексний інтегральний показник державного регулювання</i>			<i>0,58</i>

Джерело: за даними [43, 99, 101, 106, 140, 151, 187] та власні дослідження.

Отже, на останньому, четвертому, етапі проведення оцінки державного регулювання галузі тваринництва виникає необхідність розроблення такої шкали значень комплексного інтегрального коефіцієнта, яка дозволить оцінити вплив державного регулювання на розвиток досліджуваної галузі за діапазоном отриманих значень коефіцієнтів (табл. 2.16).

Висновки, отримані на базі комплексного інтегрального показника, відіграють важливу роль в оцінці характеру регуляторних дій держави та результатів розвитку галузі тваринництва в процесі впровадження державної

політики щодо виробників продукції тваринництва за всіма показниками у визначений період.

Таблиця 2.16

Шкала оцінювання значення інтегрального коефіцієнта

Значення	Оцінка державного регулювання
0,00 – 0,42	Розвиток галузі негативний. Необхідно внести кардинальні зміни в механізм державного регулювання
0,43 – 0,62	Тенденції до погіршення окремих показників розвитку галузі. Необхідно переглянути інструментарій окремо взятого методу державного регулювання
0,63 – 0,82	Державне регулювання позитивно впливає на розвиток галузі. Для більшого ефекту необхідний постійний моніторинг регуляторних дій на процесі розвитку галузі
Більше 0,82	Механізм державного регулювання ефективний та змін не потребує.

Джерело: власні дослідження.

Отже, комплексний інтегральний показник оцінки державного регулювання в 2013 р. склав 0,58, що свідчить про необхідність удосконалення механізму державного регулювання галузі тваринництва. Діючий інструментарій державної аграрної політики впливає позитивно на розвиток галузі тваринництва за окремими показниками. Для підвищення рівня державного регулювання, перш за все, необхідно удосконалити організаційно-інформаційні методи впливу на процеси розвитку галузі тваринництва. Найвищу оцінку мають фінансово-економічні методи державного регулювання.

Висновки до Розділу 2

1. У процесі дисертаційного дослідження виявлено, що для галузі тваринництва України характерно: а) концентрація виробництва продукції тваринництва у особистих селянських господарствах (м'яса – 39,7 %, молока – 77,5 %, вовни – 86,6 %, меду – 98,2 %) та їх неспроможність виробляти

продукцію, що відповідає міжнародним стандартам якості; б) невисокі темпи росту продуктивності тварин у зв'язку з низьким рівнем сучасної державної системи селекції у тваринництві; в) збитковий рівень виробництва м'яса, який частково пояснюється відсутністю ефективних каналів реалізації продукції тваринництва, що призводить до недоотримання доходів сільськогосподарськими підприємствами на суму 2659,6 млн грн в рік.

2. На основі аналізу динаміки фінансової державної підтримки встановлено, що у структурі прямих бюджетних дотацій 2013 р. і 2012 р. виплати на тваринництво складають відповідно 63,3 % та 58,9 % від загальних прямих виплат на сільське господарство, тоді як за попередні роки досліджуваного періоду вони не перевищували 39 %, а у 2011 р. взагалі склали 13,9 %. Це пояснюється зміною курсу державної політики на розвиток галузі тваринництва. Проте залишаються необґрунтованими рішення з прийняття галузевих програм розвитку тваринництва, а саме, їх показники та визначена потреба в коштах і ресурсах неузгоджена з фінансовими можливостями держави. Це означає, що сільськогосподарські виробники, які розраховують на державну підтримку, постійно не доотримують фінансування, а це підриває довіру до Уряду і, таким чином, погіршує інвестиційний клімат у галузі.

3. За результатами групування доведено: по-перше, що існує проблема диференціації величини дотацій за регіонами, а саме, 80 % загальних державних дотацій ділять між собою лише 7 областей, а причинами цього може бути втручання в даний процес людського фактору та несистемний підхід при розподілі бюджетних коштів; по-друге, що бюджетна підтримка галузі тваринництва спрямована на дотування середніх господарств (більше 130 грн на 1/га с.-г. угідь) з вищою концентрацією виробництва продукції тваринництва, що ведуть ефективне виробництво. При цьому показник окупності бюджетної підтримки (отримано прибутку на 1 грн дотацій) цієї

категорії господарств становить 1,2 грн, що є вдвічі меншим за підприємства з найнижчим рівнем державної підтримки.

4. В ході проведеного соціологічного опитування підтверджено незавершеність процесу формування інформаційно-консультаційного забезпечення діяльності виробників, в частині надання повної інформації щодо кон'юктури ринку та способи отримання державної підтримки. Тому 46,5 % особистих селянських господарств потребують додаткових консультацій, а близько половини з них мають низький рівень знань щодо державної підтримки галузі тваринництва.

5. В межах даного дослідження вдалося довести, що відбулася часткова переорієнтація державної підтримки на заходи, що стимулюють розвиток галузі тваринництва. Проте за рядом державних програм залишається компенсаційний характер підтримки доходів виробників, зокрема, бюджетна дотація фізичним особам за утримання та збереження молодняку ВРХ та спеціальна бюджетна дотація за поголів'я телиць, закуплених у фізичних осіб (населення) для вирощування. Тому ефективність заходів підтримки та процедури їх розподілу потрібно покращити.

6. Запропонована система показників оцінки державного регулювання галузі тваринництва, характеризують не тільки результативність регулюючих дій (втручання), а і його масштаби на підставі показників виробництва, затрат, ефективності та корисності. Результати розрахунку інтегрального показника оцінки державного регулювання, який у 2013 р. склав 0,58, свідчить про необхідність удосконалення механізму державного регулювання галузі тваринництва. Для підвищення рівня державного регулювання, перш за все, необхідно удосконалити організаційно-інформаційні методи впливу на процеси розвитку галузі тваринництва.

Основні результати дослідження опубліковано у наукових працях автора: [165, 168, 171, 174, 175, 176].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

3.1. Активізація основних важелів впливу державного регулювання на розвиток галузі тваринництва

У період коли держава знаходиться у фінансовій кризі, а галузь тваринництва у тривалому занепаді відбувається переоцінка цінностей. Важливу роль відіграє дисципліна ринку в цілому та ринку тваринницької продукції зокрема. У даній ситуації для держави програмою мінімуму є підтримання стабільності на сільськогосподарському ринку, а стратегічною ціллю державного регулювання повинен стати стрімкий розвиток галузі тваринництва за рахунок підвищення конкурентоспроможності продукції.

Варіанти вибору наступні: чи буде держава регулювати ринок продукції тваринництва та розвиток галузі в цілому на міжнародному та загальнодержавному масштабі, або запропонує кожному виробнику самостійно захищати власні інтереси тими засобами, які будуть йому доступні. Другий шлях є доволі таки не визначеним. Виробники є лише частиною загальної ринкової системи і не можуть безпосередньо протидіяти загальносвітовим тенденціям.

Держава не може самостійно прискорити розвиток галузі тваринництва, але поряд з тим державне регулювання повинно створювати правила гри, які дозволять розвиватися галузі і забезпечать належні умови виробництва продукції тваринництва, а саме стимулювання розвитку інфраструктури, охорону навколишнього середовища, контроль за цінами, проведення збалансованої бюджетної та податкової політики і т.д. Правила гри будуть ефективно діяти, якщо держава матиме чіткий механізм

державного регулювання, через дію якого швидко та адекватно реагуватиме на ринкові зміни та потреби учасників ринкових відносин.

З метою визначення рівня державного регулювання проведено соціологічне опитування товаровиробників продукції тваринництва та спеціалістів-експертів у даній сфері. Згідно з результатами (рис. 3.1), більшість товаровиробників у галузі тваринництва (90,9 %) не задоволені регуляторними діями держави та оцінюють їх на низькому рівні, а 9,1 % опитаних схиляються до думки, що державне регулювання має достатній рівень, який може забезпечити відтворювальний процес на селі. Спеціалісти-експерти оцінку державному регулюванню дали більш оптимістичну: третина опитаних визнала сучасне державне регулювання на достатньому рівні, а 68,4 % відзначило низький рівень, що не здатний забезпечити ефективний розвиток галузі тваринництва.

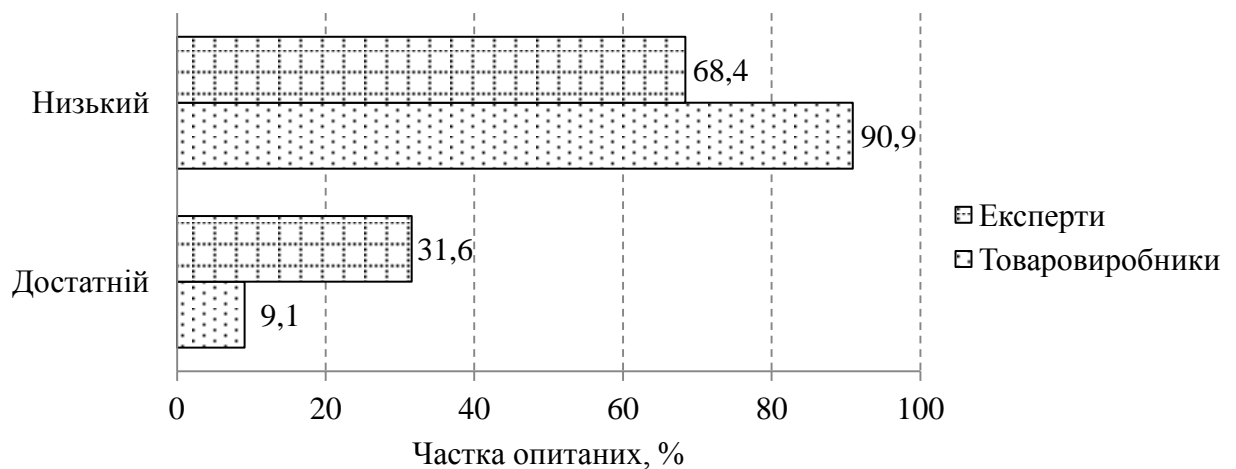

Рис. 3.1. Оцінка респондентів рівня державного регулювання галузі тваринництва, %

Джерело: власні дослідження.

Тому логічно постало питання про активізацію важелів державного регулювання в найбільш дієвих напрямках, що може забезпечити стабільний та ефективний розвиток галузі тваринництва. При цьому вагомість важелів регуляторного впливу є неоднозначною для різних типів господарювання на селі. Проблемою є те, що переважна більшість домогосподарств

функціонують не за принципом ринкової прибутковості, а за принципом рефлексивності або ж потреби в самозабезпеченні сім'ї продуктами харчування. Попри це, соціологічне опитування власників ОСГ показало, що вони прагнуть розвитку і визначальним чинником цього процесу вважають встановлення економічно справедливої закупівельної ціни на продукцію тваринництва (рис. 3.2). В Україні великий дефіцит продукції тваринництва, особливо якісної. У роботі аграрія повинен бути стимул, що спонукатиме до удосконалення процесу виробництва та покращення якості виробленої продукції. В одних країнах – це дотація, в інших – дешеві кредити. В Україні важливим стимулом залишається саме ціна (34,7 %).

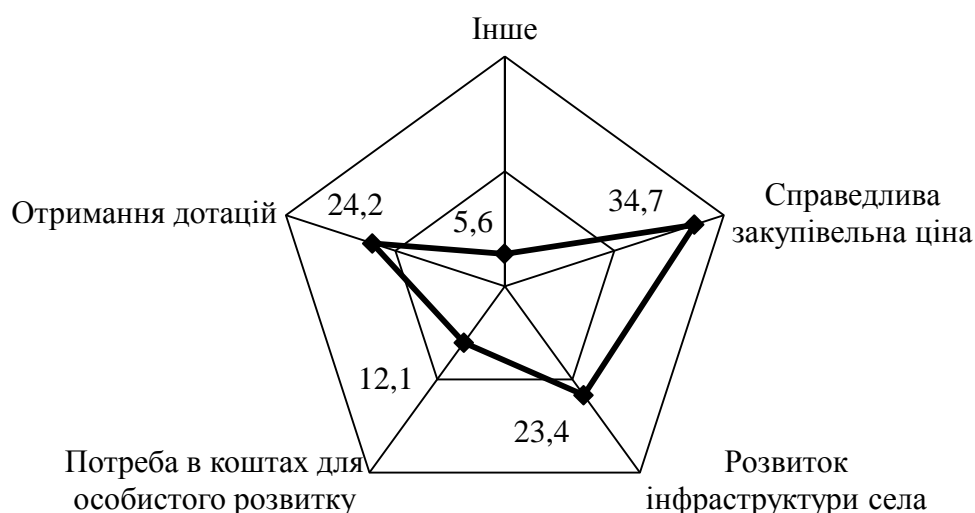

Рис. 3.2. Чинники, що стимулюють збільшення обсягів виробництва тваринницької продукції в ОСГ, %

*Примітка: респонденти мали можливість обрати декілька запропонованих варіантів.

Джерело: власні дослідження.

В умовах ринкової економіки уряд не має безпосередніх механізмів впливу на встановлення фіксованих цін на ринку продукції тваринництва особливо молока. Тому, збільшення закупівельних цін можливо виключно за умови покращення якості м'ясної та молочної продукції ОСГ. Крім того, державна політика побічно може регулювати функціонування прямих ланцюгів руху продукції тваринництва «ОСГ-переробник-кінцевий споживач» із встановленням мінімально необхідної кількості посередників на

даному ринку. Вирішення цього питання можливе за умов прийняття відповідних змін та доповнень до Закону України «Про особисте селянське господарство» та прийняття закону «Про торгово-посередницьку діяльність на позабіржовому ринку сільськогосподарської продукції».

Наступним чинником за значущістю впливу на збільшення обсягів виробництва галузі тваринництва є дотування галузі (24,2 %). При цьому 63,8 % опитаних респондентів бажають отримувати бюджетну підтримку у грошовій формі, 17,4 % у вигляді пільг при отриманні кредитів, а 13 % віддають перевагу комбінованій підтримці.

На нинішньому етапі сільськогосподарське виробництво потребує не тільки вдосконалених технічних засобів, застосування інноваційних технологій, залучення інвестиційних ресурсів безпосередньо на виробничий процес, а й у розвиток села в цілому та його інфраструктури зокрема. Саме стимулювання цього процесу є головним чинником розвитку галузі тваринництва для 23,4 % респондентів. Розвиток сільських територій потребує постійного росту головної рушійної сили села – людини. Вона повинна мати високий загальний рівень культури, освіти, високу кваліфікацію. Дієвими методами державного регулювання в цьому випадку виступають організаційно-інформаційні. Кроком до підвищення ефективності розвитку соціальної та технічної інфраструктури на селі є формування регіональної системи з елементами державного регулювання. Завданням якої є раціональне використання наявного ресурсного потенціалу на базі можливостей діючих підприємств і організацій та створення нових, шляхом залучення інвестицій в село на пільгових умовах. Потрібно підкреслити, що інтенсивний розвиток інфраструктури села безпосередньо пов'язаний зі стабілізацією економічної ситуації в країні.

У підтвердження соціологічного опитування нами опрацьовано фактичні статистичні дані всіх областей України за 2012–2013 рр. та проведено аналіз впливу середньої закупівельної ціни на обсяги виробництва продукції

тваринництва та поголів'я ВРХ в усіх категоріях господарств у розрізі областей України. Слід зазначити, що недостатня деталізація моделі та спрощення при її розробці на даному етапі використовувалася лише для прогнозування тенденцій впливу ціноутворення як одного з важелів державного регулювання на виробництво продукції тваринництва (табл. 3.1)

Таблиця 3.1

**Результати парного лінійно кореляційно-регресійного аналізу
по чотирьох показниках**

Показники	Вплив середньої ціни реалізації ВРХ на поголів'я ВРХ	Вплив середньої ціни реалізації худоби та птиці на обсяги вирощування худоби та птиці	Вплив середньої ціни реалізації ВРХ на обсяги реалізації ВРХ на забій	Вплив середньої ціни реалізації молока на обсяги виробництва молока
Сільськогосподарські підприємства України				
Лінійне рівняння парної регресії	$0,0002x - 2,42$	$-0,0009x - 0,32$	$0,0005x + 2,61$	$0,0044x - 0,63$
Коефіцієнт кореляції	0,003	0,189	0,045	0,033
Господарства населення України				
Лінійне рівняння парної регресії	$0,0024x + 2,52$	$-0,0009x - 0,33$	$0,0005x + 2,61$	$-0,0043x + 4,49$
Коефіцієнт кореляції	0,177	0,179	0,059	0,033

Джерело: власні дослідження за даними додатку К.

Тісноту лінійного зв'язку оцінимо за допомогою коефіцієнту кореляції. У всіх категоріях господарств ці коефіцієнти є низькими, тому за результатами парної кореляції нами спростовано гіпотезу існування певного зв'язку між представленими групами ознак. Слід зауважити, що закупівельні ціни були низькими у період збору інформації для даної моделі. Тому висновки можна будувати при умові незначного збільшення закупівельних цін. Можна припустити, що значне збільшення закупівельних цін призведе до бажаного результату, а саме збільшення виробництва продукції тваринництва та поголів'я ВРХ.

Що стосується молочної галузі, пропонуємо один із стимулів щодо збільшення виробництва, особливо екологічно чистого молока, – зміна градацій цін залежно від якості молока. Станом на грудень 2014 р. вартість молока екстра класу становила 4,65 грн/кг, вищого – 4,46 грн/кг, а першого – 4,37 грн/кг [135]. Така низька варіативність цін не спонукає до виробництва молока вищого ґатунку, а саме таке молоко можливо буде реалізовувати на ринку ЄС. Як один із можливих варіантів для підвищення екологічної складової молочної продукції є збільшення закупівельної вартості молока екстра класу на 20% за рахунок зменшення ціни на молоко першого ґатунку, при цьому середньо реалізаційна ціна залишиться незмінною.

Отже, розвиток цінового механізму, його удосконалення можуть забезпечити позитивні результати лише за умов органічного поєднання процесу ціноутворення з фінансово-бюджетною, кредитною та валютно-грошовою системами, політикою щодо розвитку сільських територій. Активна роль при цьому належить державі, яка на основі адміністративно-правових, організаційно-інформаційних, фінансово-економічних та соціально-екологічних методів повинна забезпечити створення сприятливих умов для всіх суб'єктів підприємницької діяльності.

Нами неодноразово підкреслювалося те, що головним завданням державного регулювання галузі тваринництва є забезпечення продовольчої безпеки країни. Тому механізм державного регулювання повинен забезпечити врегулювання виробництва продукції тваринництва залежно від потреб на неї. З цією метою, на прикладі сільськогосподарських підприємств, досліджено вплив важелів фінансово-економічного методу державного регулювання на обсяги виробництва продукції тваринництва (м'ясо всіх видів та молока). Для виявлення основних причинно-наслідкових зв'язків між виробництвом основних видів продукції у галузі тваринництва (виробництво м'яса худоби та птиці у забійній вазі та молока) та низкою факторних ознак, зокрема, показниками обсягу прямих та непрямих дотацій,

обсягу бюджетної підтримки інновацій, обсягу інвестицій в біологічні активи тваринництва, обсягу отриманих кредитів АПК застосовано кореляційно-регресійний аналіз. Кореляційно-регресійний аналіз дає змогу побудувати дескриптивну модель, призначену для пояснення фактичної ситуації чи тенденцій розвитку [11, с. 13]. Його метою є отримання функції $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, яка б найточніше відображала вплив підібраних факторних ознак на результативний фактор. За даними додатку Л побудована модель, що характеризує вплив державної фінансової та економічної політики на обсяги виробництва продукції галузі тваринництва. Її можна подати у вигляді регресійного рівняння (3.1), що відображає залежність результативної ознаки – виробництво м'яса худоби та птиці у забійній вазі (У1) від обраних факторів.

$$U1 = - 23,50 - 0,03x_1 + 0,06x_2 + 2,26x_3, \quad (3.1)$$

де x_1 – обсяги непрямої бюджетної підтримки м'ясного напрямку, тис. грн/100 га с.-г. угідь;
 x_2 – бюджетне фінансування інновації, тис. грн/100 га с.-г. угідь;
 x_3 – інвестиції в біологічні активи тваринництва, тис. грн/100 га с.-г. угідь;

Важливим завданням кореляційно-регресійного аналізу є не тільки визначення зв'язку між корелюючими величинами, а й відновлення (прогноз) значень результуючої змінної U відповідно поданих значень впливових факторів x_i та виявлення причинних зв'язків між ними. Зв'язок між обраними факторами та результативною ознакою (виробництво м'яса) даної моделі суттєвий. Отриманий коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,9407$) показує рівень якості проведеної апроксимації та свідчить, що 94,07 % обсягів виробництва м'яса залежить від обраних факторів, а 5,93 % – від інших не врахованих чинників.

Враховуючі одержані результати, можна стверджувати, що в процесі державного регулювання м'ясного напрямку виробництва продукції тваринництва, основним напрямом повинен стати інноваційно-інвестиційний розвиток галузі. Наразі такі важелі державного регулювання, як фінансове забезпечення наукових інновацій та капітальні інвестиції в тваринництво,

можуть створити умови швидкого та ефективного розвитку в м'ясному напрямі виробництва.

Аналогічно розрахована залежність результативної ознаки виробництва молока від вищезгаданих п'яти факторів (додаток М). Згідно з проведеними розрахунками видно, що тіснота зв'язку між обраними факторами є на низькому рівні – 0,12. Звідси можна зробити висновок, про необхідність зміни підходу щодо державного регулювання молочного напрямку тваринництва на більш привабливі форми як для аграрних підприємств, так і для держави.

Враховуючи результати соціологічного опитування суттєвий вплив на молочний напрям виробництва можуть мати такі важелі державного регулювання як бюджетна підтримка. Потрібно підкреслити, що така підтримка галузі тваринництва не є єдиною необхідною умовою для виходу її із системної кризи та для підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в цілому та молочної продукції зокрема. Дотації не повинні впливати на конкурентоспроможність молочної продукції через пряму компенсацію витрат на виробництво і цим самим створювати фіктивне зниження собівартості продукції. Характер такої підтримки веде до збагачення та укрупнення успішних молоковиробників та збіднення вже бідних молочних ферм.

Враховуючи факт обмеженості бюджетних ресурсів держава постає часто перед правильністю вибору щодо дотування того чи іншого товаровиробника. Нечесна поведінка великих товаровиробників, витісняє тих, які могли б претендувати на фінансову державну підтримку. Наприклад, до 2015 р. компенсація вартості будівництва та реконструкції ферм була встановлена лише для комплексів із кількістю великої рогатої худоби не менше ніж 500 голів, свиноматок – 1200 голів і птиці – не менше ніж мільйон голів.

У зв'язку з необхідністю введення в короткостроковій перспективі заборони реалізації та обігу необробленого молока та сиру домашнього виробництва, а також м'яса подвірного забою на агропродовольчих ринках є необхідність зміни спрямованості виплат по даному виду державної підтримки в напрямку зняття обмеженостей щодо потужностей тваринницьких ферм та комплексів, які можуть претендувати на часткове відшкодування вартості будівництва або реконструкції та розширення субсидування в напрямку компенсації вартості створення доїльних залів і утворених на кооперативних засадах м'ясопереробних підприємств. Завдяки цьому даний вид бюджетних виплат стає доступним для середніх і дрібних сільськогосподарських товаровиробників.

На наше переконання, доступ середніх та малих господарств до такого виду дотування може спонукати у них мотив нечесної поведінки. Оскільки, для вищезгаданих товаровиробників даний вид підтримки виробництва є «відчутним» додатковим фінансовим ресурсом, тому вони більш зацікавлені у викривленні інформації для можливості отримання бюджетної компенсації своїх витрат ніж власники великих ферм та комплексів. Останні ж готові відмовитися від порівняно нижчих обсягів бюджетних асигнувань, для отримання яких треба пройти складну процедуру підготовки необхідних документів та перевірки поданої інформації.

Держава стає жертвою нечесної поведінки отримувачів підтримки виробництва. Створюється проблема *Information Asymmetry*, яка виникла в процесі викривлення первинної інформації для отримання бюджетної компенсації тобто до моменту надання підтримки (*Adverse Selection*) та в процесі її використання (*Moral Hazard*) [75]. Можливими випадками нечесної поведінки з боку товаровиробників у момент отримання прямої державної підтримки будівництва та реконструкції тваринницьких ферм, комплексів, доїльних залів та утворених на кооперативних засадах м'ясопереробних підприємств може бути: завищення даних про вартість придбаних основних

засобів або виконаних робіт з будівництва та реконструкції ферм (акт прийому-здачі); подання фіктивних документів про придбання будівельних матеріалів, техніки (рахунків-фактур, накладних на відвантаження ТМЦ); проведення розрахунків за фіктивними договорами або договорами із завищеними цінами на товари і послуги. А прикладом нечесної поведінки в період використання бюджетної підтримки є: перепродаж техніки, устаткування; недотримання технологічних вимог експлуатації основних засобів, придбаних за бюджетні кошти; використання тваринницьких ферм не за призначенням та ін.

Поряд з тим, не залежно від того, до якої групи належать виробники продукції, вони можуть бути не зацікавлені в результатах своєї роботи, оскільки досягнувши високої рентабельності виробництва, будуть позбавлені підтримки з боку держави, як такі, що її не потребують. Така поведінка товаровиробників суттєво знижує ефективність державного регулювання галузі тваринництва. Питання зниження собівартості продукції і цим самим збільшення рентабельності виробництва повинно бути пріоритетним насамперед для виробника (власника).

На наше переконання, для держави пріоритетним напрямом у розвитку галузі тваринництва постає питання щодо створення механізму державного регулювання галузі тваринництва зі спрямованістю на стимулювання підвищення якості продукції та зацікавленості у створенні й впровадженні інноваційних способів виробництва продукції тваринництва не залежно від розміру підприємства та його організаційно-правової форми власності. Поряд з тим, всі процеси фінансової державної підтримки виробництва продукції тваринництва мають проходити державний контроль за принципом превентивності (запобігання нечесній поведінці при отриманні підтримки), що сприятиме підвищенню рівня її ефективності.

Апарат сільськогосподарських управлінь є занадто лояльним з приводу даної проблеми, тому багаторівневий контроль виключить можливість

корупційної складової. Адже за нашими дослідженнями 28,1 % від всіх опитаних респондентів відмітили про наявність фактів корупції при отриманні державної допомоги. При цьому 29,4 % (серед тих які отримували бюджетні дотації або збирали пакет документів і одержали відмову) зустрічалися з фактами корупції. Отже, завданням держави є створення компетентних та некорумпованих органів з перевірки незаконного отримання та використання підтримки.

Враховуючи вимоги з децентралізації державного управління, програми бюджетного фінансування мають бути розділені на програми, які вирішуються на регіональному та загальнодержавному рівнях (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Схема формування програм бюджетної підтримки

Джерело: власні дослідження.

При цьому на регіональному рівні повинна забезпечуватися підтримка виробничої діяльності підприємств у контексті підвищення продуктивності виробництва та якості продукції: будівництво та реконструкція

тваринницьких ферм, придбання техніки (доїльного устаткування), племінних тварин м'ясного та молочного напрямку. Регіони мають бути зацікавлені в залученні інвестицій, тому державі на регіональному рівні необхідно сприяти банківським інвестиціям через здешевлення позичкових ресурсів.

Бюджетні програми державного масштабу повинні будуватися за принципом інноваційного способу виробництва, шляхом дотування науково-дослідних установ з розробки інноваційних продуктів та подальше їх впровадження на виробництві. Одним із шляхів рішення цього питання є заохочення сільськогосподарських підприємств щодо створення кластерів, а господарств населення до створення кооперативів.

Оцінюючи регуляторні дії держави щодо галузі тваринництва з позиції їх ефективності потрібно врахувати, що в ряді економетричних моделей з використанням динамічних рядів типовим є проявлення впливу деяких факторів на результативний показник через якийсь період часу. Таке явище називається лагом (запізненням) [11, с. 174]. Модель росту виробництва продукції тваринництва можна подати на основі нелінійного диференційного рівняння першого порядку (3.2).

$$\frac{dY(t)}{dt} = k_{\Sigma, i} \left(1 - \frac{Y(t)}{Y(\max)}\right) Y(t), \quad (3.2)$$

де $\frac{dY(t)}{dt}$ – швидкість зміни обсягів виробництва продукції тваринництва, яка визначається як похідна першого порядку;

$Y(\max)$ – необхідний розмір виробництва продукції тваринництва, який визначено на підставі розрахунку виробничого потенціалу галузі тваринництва (табл. 2.4.), а саме виробництво м'яса – 1991,88 тис. т, а виробництво молока – 3494,12 тис. т;

$Y(t)$ – обсяг виробництва відповідного виду продукції у момент часу t ;

$k_{\Sigma, i}$ – інтегральний коефіцієнт, який складається з коефіцієнтів розрахованих на основі проведеного регресійного аналізу.

Для різних видів продукції інтегральний коефіцієнт розраховувався окремо і включав коефіцієнти показників, які мають найбільш позитивний

ефект на обсяги виробництва м'яса або молока. Інтегральний коефіцієнт для обчислення моделі росту виробництва молока включає (3.3):

$$k_{\Sigma_I} = k_1 + k_2 + k_3, \quad (3.3)$$

де k_1 – коефіцієнт обсягу прямої підтримки галузі тваринництва;
 k_2 – коефіцієнт обсягу непрямой підтримки галузі тваринництва;
 k_3 – коефіцієнт розміру середньої ціни реалізації молока.

Інтегральний коефіцієнт для обчислення моделі росту виробництва м'яса розраховано за наступними показниками (3.4):

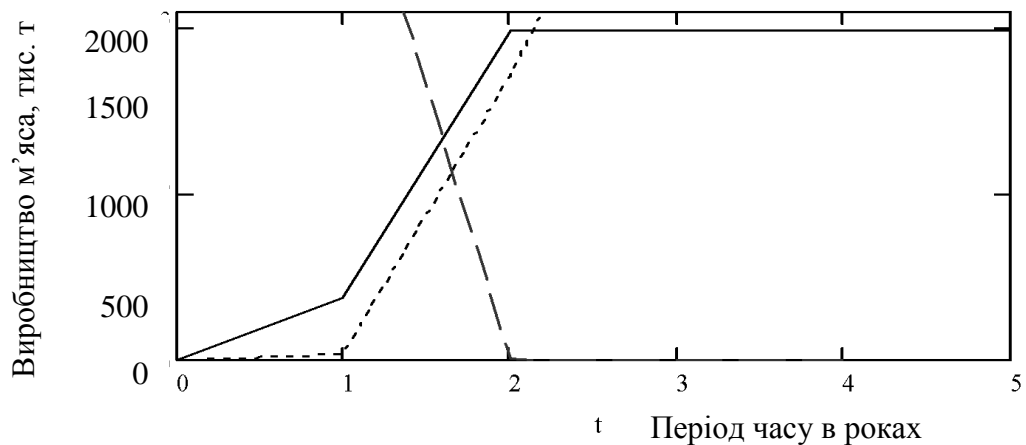
$$k_{\Sigma_I} = k_4 + k_5, \quad (3.4)$$

де k_4 – коефіцієнт обсягу бюджетного фінансування наукових інновацій для потреб сільського господарства;
 k_5 – коефіцієнт обсягу виданих кредитів АПК.

На підставі кореляційно-регресійного аналізу визначено коефіцієнти окремих показників та за допомогою математично орієнтованої програми для наукових розрахунків та моделювання *Mathcad* розраховано темпи виробництва окремого виду продукції тваринництва та побудовано графічну модель прогнозу досягнення необхідних обсягів виробництва м'яса та молока в сільськогосподарських підприємствах (рис. 3.4 та рис. 3.5).

За результатами проведених розрахунків, констатуємо, що за умови активізації окремих фінансових та економічних важелів державного регулювання на рівні 2005–2013 рр. виробництво м'яса обсягом 1991,88 тис. т буде досягнуто у 2016 р., при цьому максимальний ефект від державного регулювання отримуємо через 18 міс. У цей період темпи росту обсягів виробництва м'яса будуть найвищими.

Позитивний вплив обраних нами регуляторних важелів на виробництво молока спостерігається із запізненням у 2 роки.

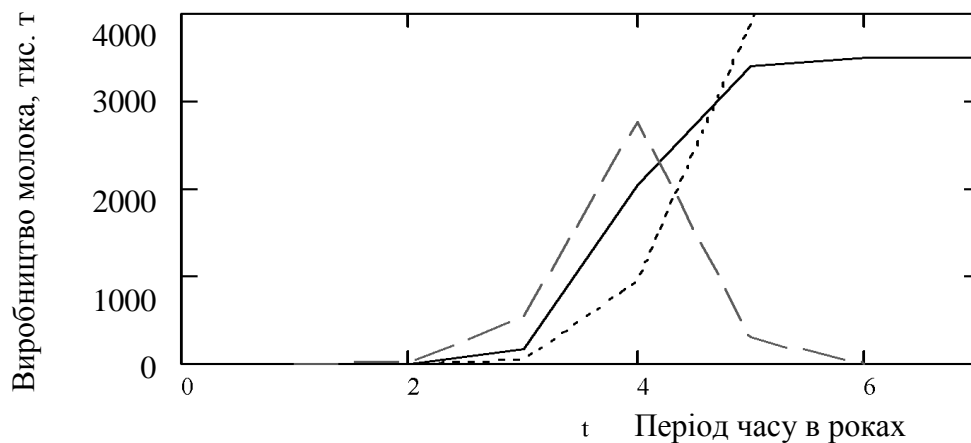

- обсяги виробництва м'яса (у забійній вазі), тис. т;
- накопичувальна складова (функція), яка показує процес накопичення обсягу виробництва м'яса за період часу від 0 до t;
- темпи росту обсягу виробництва м'яса.

Рис. 3.4. Прогнозування виробництва м'яса в сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: власні дослідження.

Тому виробництво молока розміром 3494,12 тис. т буде досягнуто в 2019 р. При цьому, проявлення максимально позитивного ефекту впливу вищезгаданих важелів державного регулювання досягається на четвертий рік.

- обсяги виробництва молока, тис. тон;
- накопичувальна складова (функція), яка показує процес накопичення обсягу виробництва молока за період часу від 0 до t;
- темпи росту обсягу виробництва молока.

Рис. 3.5. Прогнозування виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: власні дослідження.

Отже, результат соціометричного опитування показав, що рівень державного регулювання виробництва продукції тваринництва в ОСГ є низьким. Поряд з тим, проведені дослідження дають підставу стверджувати, що державне регулювання має велику кількість важелів, які можуть спричиняти позитивний рух у галузі тваринництва. Тому, якщо регуляторні дії держави щодо особистих селянських господарств мають спрямовуватися, зокрема, на удосконалення цінового механізму в напрямі стимулювання підвищення якості продукції тваринництва, то сільськогосподарські підприємства потребують інших механізмів підтримки – кредитування, бюджетні асигнування, створення інноваційних та інвестиційних проектів.

У процесі формування механізму регуляторного процесу галузі тваринництва основним напрямом повинен стати інноваційно-інвестиційний розвиток галузі. Наразі такі важелі державного регулювання, як фінансове забезпечення наукових інновацій та капітальні інвестиції в тваринництво, можуть створити умови швидкого та ефективного розвитку підприємств з м'ясним напрямом виробництва, а виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах є більш залежним від бюджетної підтримки.

3.2. Забезпечення системного підходу у здійсненні державного регулювання галузі тваринництва

Дослідження процесу державного регулювання галузі тваринництва безсумнівно доводить, що воно є явищем багаторівневим та багатограним. Знаходження оптимальної й ефективної взаємодії держави та виробничої сфери є актуальною проблемою економічної дійсності. Беручи до уваги багатогранність проблем галузі тваринництва, державні регуляторні дії побудовані на різносторонньому впливі на розвиток галузі тваринництва.

Потрібно зазначити, що кожний період розвитку галузі потребує перманентного пошуку нових або вдосконалення існуючих механізмів державного регулювання. У зв'язку з інтеграційними процесами України в світові співтовариства, галузь тваринництва вимагає нову модель розвитку, а це передбачає перетворення у системі та структурі механізмів державного регулювання тваринництва. Важливу роль в цьому відіграє принцип системного підходу, який дає змогу дослідити взаємозв'язки між різними аспектами таких систем та передбачає наявність особливої єдності системи з середовищем.

У результаті дослідження констатуємо, що системний підхід у державному регулюванні галузі тваринництва дає змогу глибше зрозуміти походження багатьох явищ в процесі виробництва продукції тваринництва, які у відокремленому вигляді мають випадковий характер, але, будучи об'єднаними в систему, допомагають знаходити певні закономірності. Зокрема, виробничо-технічні проблеми галузі є наслідком економічних проблем, які в свою чергу досить часто породжуються політичними причинами. Системний підхід дає змогу по-іншому оцінювати ефективність функціонування державного регулювання по відношенню до галузі тваринництва.

Нами системність розглядається у вузькому та широкому розумінні. Системний характер механізму державного регулювання передбачає створення функціонального взаємозв'язку органів влади, товаровиробників, науки, бізнесу з використання всього арсеналу можливих методів, важелів, інструментів для впливу на будь-який процес в галузі тваринництва. Для більш повнішого висвітлення саме таких системних засад державного регулювання доцільно побудувати контекстну модель, яка в поєднанні з переліком системних вимог прагне відповісти на запитання «Що робить система?» та передбачає наявність таких складових:

– робота – функція, яка досліджується – формування механізму державного регулювання галузі тваринництва;

– вхід – матеріал або інформація, які використовуються або перетворюються роботою для одержання результату (виходу) – якісні та кількісні показники соціально-економічної діяльності в процесі розвитку галузі тваринництва;

– управління – правила, стратегії, процедури або стандарти, якими регулюється робота – нормативно-правові документами, що включають акти, постанови, закони, накази;

– ресурси – суб'єкти, які виконують роботу – державні органи (КМУ, ВР, Міністерство аграрної політики та продовольства України), місцеві органи самоврядування (Міська рада, Обласне управління сільського господарства) або спеціальні органи регулювання (Антимонопольний комітет);

– вихід – матеріал або інформація, що виробляються роботою – ефективні державні програми розвитку галузі, забезпечення продовольчої безпеки країни, створення умов для виробництва високоякісної та конкурентоспроможної продукції тваринництва на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У процесі декомпозиції функціональний блок у контекстній діаграмі піддаємо деталізації, при цьому не втративши цілісності моделі (рис. 3.6). За допомогою інструментарію програми BPwin 4.1 нами створена IDEF модель, яка передбачає наявність чітко сформульованої мети єдиного суб'єкта моделювання. А саме, протягом всього процесу, від збору інформації щодо проблем розвитку галузі тваринництва і до виконання прийнятого рішення з вирішення цієї проблеми, інструментарій механізму державного регулювання направлено на виконання кінцевої мети – забезпечення продовольчої безпеки та створення умов для виробництва конкурентоспроможної продукції тваринництва.

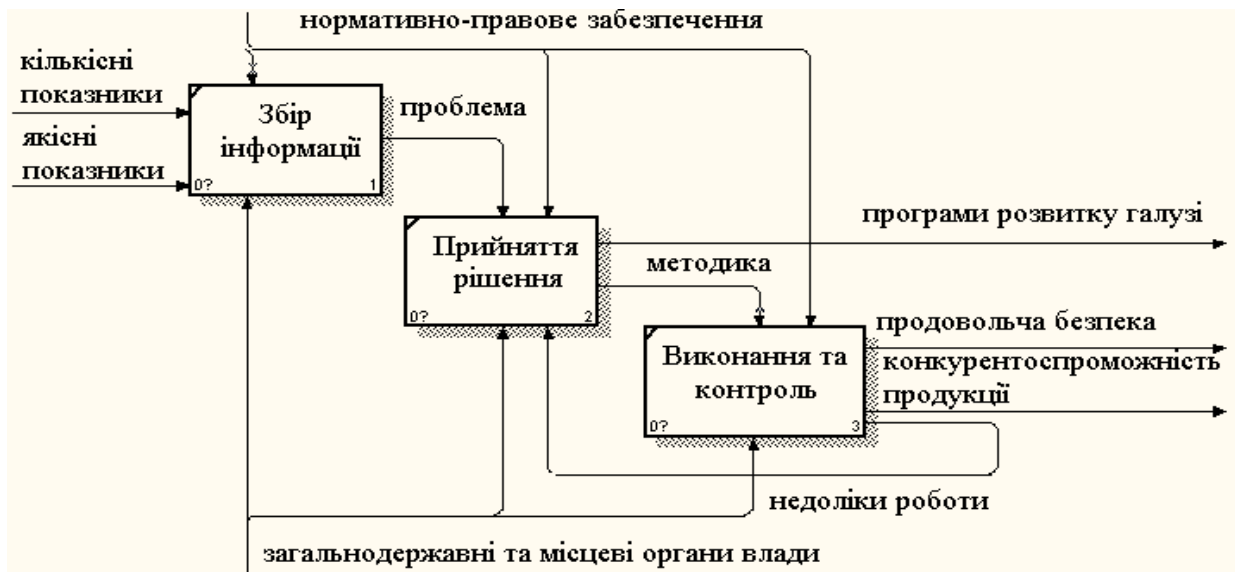

Рис. 3.6. Декомпозиція контекстної моделі державного регулювання галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Якщо розглядати механізм державного регулювання в широкому розумінні системного характеру, то досягнення поставлених цілей щодо розвитку галузі тваринництва повинно гармонійно взаємодіяти з проблемами навколишнього середовища та проблемами сільської місцевості. Тобто всі регуляторні дії держави повинні дотримуватися ще й принципів екологічної відповідальності та соціальної спрямованості. Саме системний підхід у широкому розумінні включає такий напрям державного регулювання галузі тваринництва як розвиток сільських територій.

Надаючи виняткового значення системному підходу при розробленні державної політики розвитку галузі тваринництва та формуванні механізму державного регулювання, нами тваринництво розглядається як система, якій притаманні властивості емерджентності та синергізму. Емерджентність – це поява нових якостей, не властивих елементам, що складають систему [197], а синергія – це процес, коли об'єднані економічні потенціали двох чи більше систем (підсистем) функціонують більш ефективно, ніж статична сума потенціалів цих систем [191, с. 20]. Емерджентність більше належить до

явищ (об'єднань, союзів і т.д.), а синергія – до процесів, що відбуваються в елементах організацій.

Найяскравішим прикладом досягнення емерджентості та синергізму є об'єднання господарств населення в кооперативи або сільськогосподарських товаровиробників в інноваційні кластери. Наприклад, молочна ферма об'єдналася з науково-дослідним інститутом та молокопереробним заводом у результаті розраховано оптимальні обсяги виробництва молочної ферми для забезпечення максимального використання виробничих потужностей переробного заводу і, як результат, істотно виріс обсяг закупівель молока і обсяг продажів молочної продукції на ринку – це емерджентність. Крім того, залучення у виробництво наукових інновацій з вирощування високопродуктивних порід корів, запровадженню збалансованих раціонів, різко підсилив оптимізм у колективі господарства, стимулював впровадження нових технологій і, як наслідок, істотно підвищилася продуктивність корів, продуктивність праці, якість продукції та ефективність виробництва в цілому це – синергія.

Ще одним прикладом досягнення синергетичного ефекту в державному регулюванні галузі тваринництва є впровадження дієвого механізму державного регулювання з розробки експортного потенціалу та ширше залучення сільськогосподарських підприємств до експортної діяльності. Цим самим буде вирішено низку проблем: зростання обсягу інвестицій, покращення якості продукції, зокрема забезпечення її екологічної безпеки, підвищення конкурентоспроможності галузі, покращання рівня та якості життя населення та ін.

Системне державне регулювання передбачає і підвищення інформаційної обізнаності сільськогосподарських виробників. Правильна та своєчасна інформація щодо зміни внутрішньої та зовнішньої кон'юктури аграрного ринку або вектора державної політики щодо галузі тваринництва може тільки посилити позитивний ефект розвитку галузі. Висока

поінформованість виробників продукції тваринництва дасть можливість оперативно переорієнтувати своє виробництво відповідно умовам, що склалися на ринку. За результатами соціологічного опитування, визначено джерела отримання інформації щодо напрямів державного регулювання галузі тваринництва.

Враховуючи той факт, що респонденти мали можливість вибрати декілька можливих варіантів, визначена структура щодо фактичних джерел інформації на селі: самостійний пошук (ЗМІ – 50,9 %, друзі – 19,0 %, інші джерела – 13,8 %) та через працівників органів влади – 16,4 %. Потрібно зауважити, що кардинально протилежна ситуація є щодо побажань товаровиробників: 74,7 % опитаних бажають отримувати інформаційні консультації на базі сільських рад або управлінь АПК та 25,3 % в разі необхідності готові шукати інформацію самостійно.

Для оцінки ефективності каналів отримання інформації суб'єктами господарювання галузі тваринництва було проаналізовано джерела проведеної роз'яснювальної роботи Міністерством аграрної політики та продовольства України щодо державної стратегії розвитку галузі та систематизована думка експертів з визначення найефективніших каналів (рис. 3.7).

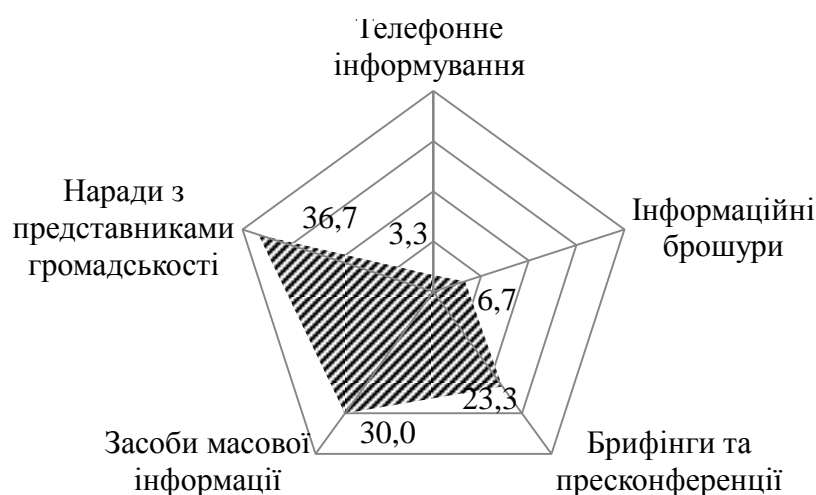

Рис. 3.7. Експертна оцінка ефективних каналів отримання інформації суб'єктами господарювання галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Висновки експертів свідчать, що традиційну інформаційно-консультативну роботу через засоби масової інформації необхідно замінювати інноваційними способами надання інформації через безпосередньо інформаційно-консультативний діалог з уповноваженими представниками органів влади та представниками громадськості, шляхом проведення брифінгів, прес-конференцій та регіональних (місцевих) нарад.

Неспроможність механістичного підходу в регуляторних діях держави врахувати всю складність взаємозв'язків, процесів і впливів на розвиток галузі тваринництва, як економіко-соціо-екологічної системи, дало поштовх новому підходу до формування механізму державного регулювання, який передбачає, що держава не управляє безпосередньо поведінкою системи, а запускає за допомогою регуляторних інструментів її внутрішній механізм самоорганізації. З позиції даного твердження, та для окреслення перспективного сценарію формування механізму державного регулювання галузі тваринництва здійснено експертне опитування 19 висококваліфікованих спеціалістів. (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Результати експертної оцінки впливовості
державного регулювання на розвиток галузі тваринництва**

Методи	Сума рангів	Відхилення від середньої суми	Квадратичне відхилення
Адміністративно-правові	52	4,5	20,25
Організаційно-інформаційні	42	-5,5	30,25
Фінансово-економічні	56	8,5	72,25
Соціально-екологічні	40	-7,5	56,25
Всього	190	x	179,0
У середньому	47,5	x	x

Джерело: власні дослідження [додаток З].

Базуючись на судженнях респондентів проведено експертну оцінку ваги впливу окремого методу державного регулювання на процес ефективного розвитку галузі тваринництва. Важливим параметром

достовірності отриманих результатів є оцінка узагальненої міри узгодженості думок експертів, яка розраховується за коефіцієнтом конкордації (3.5):

$$K_{\text{кон}} = \frac{12}{m^2(n^3 - n)} * \sum_{j=1}^n \left[\sum_{i=1}^m x_{ij} - \frac{m(n+1)}{2} \right]^2 \quad 3.5$$

де x_{ij} – сума рангів, m – кількість експертів, n – кількість факторів (методів), i – номер експерта, j – номер фактора

Отже, думки експертів практично не узгоджені, оскільки коефіцієнт конкордації становить 0,099 $\left(K_{\text{кон}} = \frac{12 \cdot 179}{19^2 \cdot (4^3 - 4)} = \frac{2148}{21660} = 0,099 \right)$.

Узагальнюючи результати експертної оцінки та проведених раніше розрахунків на підставі кореляційно-регресійного аналізу щодо впливу фінансово-економічних важелів на виробництво продукції тваринництва, можна стверджувати, що не можливо виокремити найбільш значущого методу державного регулювання галузі тваринництва, проте при застосуванні фінансово-економічних методів розподіл бюджетних видатків повинен бути селективно атомізованим.

У результаті проведеного дослідження, спираючись на основний принцип системного підходу з використанням властивостей емерджентності та синергії, запропоновано теоретико-методологічні основи формування механізму державного регулювання галузі тваринництва, який спирається на комплексний характер взаємодії між елементами системи з використанням поляризованого підходу в фінансовій державній підтримці, що матиме мультиплікативний ефект на процеси розвитку галузі тваринництва (рис. 3.8).

Державне регулювання галузі тваринництва в Україні може базуватися з частковим використанням принципів моделі, яка була запропонована у 90-х роках минулого століття – «Вашингтонський консенсус». Вона була підтримана МВФ і рекомендована також всім країнам що зазнають фінансової та економічної кризи. Стосовно розвитку галузі тваринництва в

Україні пропонуємо модель середньострокової перспективи, яка дасть змогу припинити занепад у галузі тваринництва та вивести її продукцію на конкурентоспроможний рівень, що дозволить ствердити свою позицію на світових ринках.

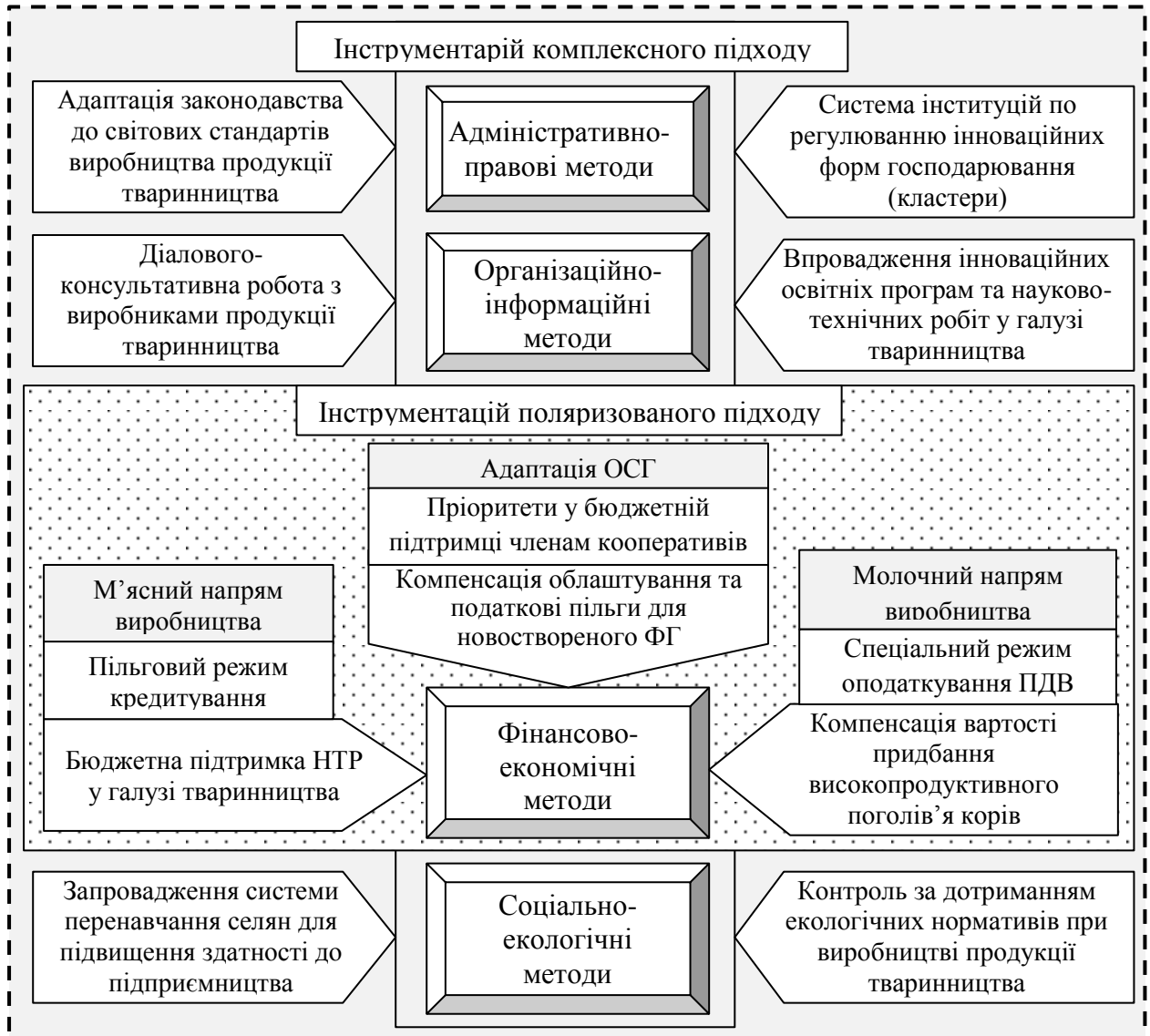

Рис. 3.8. Схема системного підходу формування механізму державного регулювання галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Отже, модель системного державного регулювання галузі тваринництва спрямована на:

а) пріоритети державних витрат – державні витрати спрямовуються на розвиток агронауки, на впровадження інноваційних проектів, сворення

інфраструктури аграрних ринків, на підтримання виробництва з найбільш високою доданою вартістю. Витрати по бюджетним програмам на розвиток галузі тваринництва повинні нести більш економічну користь (підтримка виробництва) ніж соціальну вигоду (підтримка доходів населення); бути спрямовані на заохочення підвищення якості продукції; поставити рівень підтримки селекційних господарств залежно від продуктивності та обсягів реалізації племінної худоби; зміна вектора витрат на виробничо-технологічну базу (будівництво тваринницьких ферм, доїльних станцій, м'ясопереробних пунктів) за рахунок зменшення витрат у сировинній базі (дотування поголів'я або виробленої продукції);

б) податкова складова – зниження податкових ставок для інвесторів, що зайшли на ринок продукції тваринництва та збереження спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських підприємств;

в) фінансова лібералізація – забезпечити стабільність банківської системи, гарантувати всім суб'єктам господарювання в галузі тваринництва не залежно від форм та розмірів рівні права і створювати рівні можливості доступу до фінансових ресурсів. Створення пільгових умов кредитування переробних підприємств для забезпечення своєчасного розрахунку з виробниками продукції тваринництва. Пріоритетність кредитних програм, що спрямовані на оновлення основних засобів виробників галузі тваринництва;

г) ціноутворення – створити дієву систему гарантій дотримання цінового паритету для аграрного сектора національної економіки, враховуючи реальну інфляційну ситуацію, в Україні. Антимонопольному комітету України необхідно систематично здійснювати перевірки наявності узгоджених монопольних дій переробних підприємств та наявності факту змови щодо цінової політики на ринку заготівлі м'яса та молока;

г) лібералізація торгівлі – усунення тарифних перепонів, що впливають на активність експортних та імпорتنих операцій. Запровадження

європейських стандартів виробництва та підвищення контролю за якістю продукції з метою збільшення експорту до країн ЄС;

д) інвестиційне середовище – усунення бар'єрів для залучення широких інвестицій, створення умов для конкуренції на внутрішньому ринку між іноземними і національними фірмами; просування перспективних інвестиційних проектів у галузі, які претендують на «ручний супровід»; інвестиції в техніко-технологічні інновації.

3.3. Державне регулювання інноваційного розвитку галузі тваринництва

Збереження існуючої моделі розвитку галузі тваринництва, яка довгий час орієнтувалася на низько технологічне виробництво, може призвести до зниження конкурентних позицій тваринницької продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Тому сучасне державне регулювання будуватиметься виключно на інноваційних засадах. Активізуючи інноваційну діяльність сільського господарства, держава створює усі умови для довгострокової стратегії формування ефективного ринку продукції тваринництва.

Аналіз фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт України в 2009–2013 рр. свідчить про позитивну динаміку щодо наукових галузей в цілому, проте ситуація у сільськогосподарській науковій сфері має дещо уповільнену динаміку. Слід відмітити, про зменшення фінансування витрат з інноваційних проектів за рахунок коштів іноземних організацій та за рахунок кредитних ресурсів і коштів спеціальних недержавних фондів (додаток Н).

За допомогою трендового аналізу розрахуємо зміни фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у

сільськогосподарській науці (рис. 3.9) та спрогнозуємо зміни фінансування інноваційної діяльності на період до 2019 р.

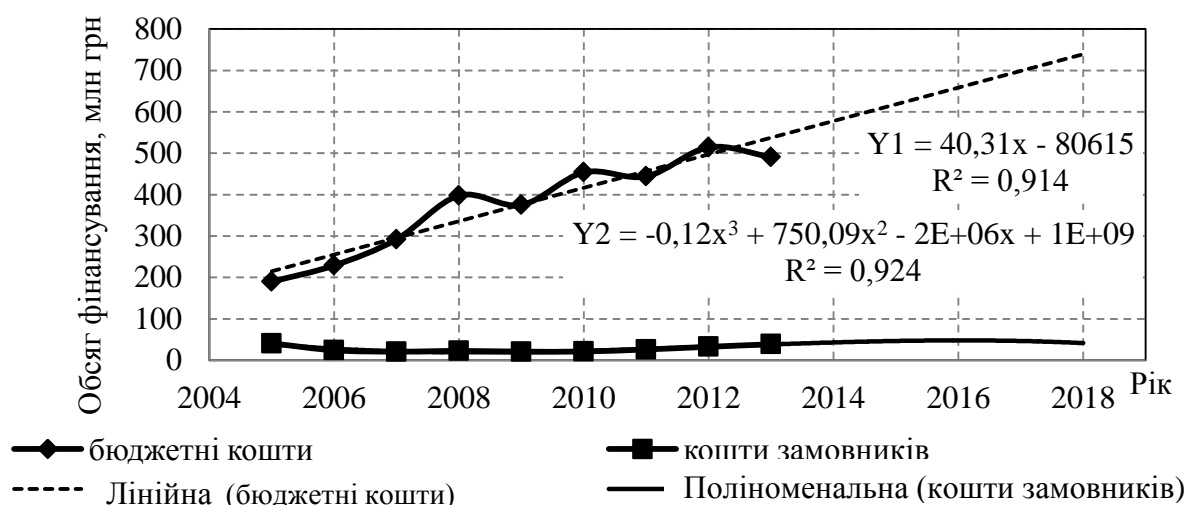

Рис. 3.9. Тренд зміни фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у сільському господарстві України

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [86–88, с. 81, с. 87–88;].

Не зважаючи на те, що трендовий аналіз показує лише приблизні прогнозовані показники, проте з проведених розрахунків видно, що з кожним наступним роком обсяги фінансування наукових та науково-технічних робіт сільського господарства України за рахунок бюджетних коштів зберігають постійну тенденцію до збільшення. Менш оптимістична ситуація з фінансування інноваційних проєктів за рахунок коштів замовників. Це свідчить про низький рівень інвестиційного напрямку розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Тому пріоритетним напрямом держави на сучасному етапі є забезпечення державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності через здійснення комплексу заходів щодо збалансованого розвитку усіх підсистем агропромислової інноваційної системи. На нинішньому етапі є доцільними всі форми державної підтримки інвестиційної активності вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання пов'язаних з виробництвом та реалізацією продукції галузі тваринництва на всіх стадіях

інноваційного процесу. З цього приводу потрібно зазначити, що розвиток інвестиційно-інноваційного клімату потребує чітких регуляторних дій з боку держави, які повинні забезпечити зменшення бюрократичних процедур, спрощення регулятивно-реєстраційних вимог, виконання антикорупційних законів, надати свободу в укладанні контрактів, створити справедливі закони оподаткування, особливий порядок застосування антимонопольного законодавства. Якщо не вживати вищезазначених заходів, то Україна і надалі залишатиметься країною з великим інвестиційним потенціалом і не більше.

Необхідною умовою для розширення інноваційної діяльності є створення на рівні держави ефективної структури, яка буде займатися залученням інвестицій в інноваційні проекти сільського господарства. Вона повинна інформувати потенційних інвесторів про переваги розширення чи переміщення їх капіталу в інноваційний напрямок розвитку галузі тваринництва. Створення такої структури розпочалося ще в 2004 р., але з самого початку це робилося не достатньо обґрунтовано без належної фінансової підтримки тому ці органи не досягали потрібного результату.

В умовах економічної кризи інтерес іноземного інвестора до українського бізнесу стає критично низьким, тому пріоритетним напрямом інвестування інноваційної діяльності є залучення банківських кредитних ресурсів на провадження інноваційних проєктів. Державне регулювання цього питання повинне базуватися на створенні умов зацікавленості держателів капіталів (фінансово-кредитних установ, інтеграційних структур тощо) до розширення співпраці з інноваційними аграрними структурами.

Потрібно свідомо підійти до доведеного факту, що стимулювання науково-технічних розробок, наявність кваліфікованого персоналу веде до створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції, що несе в собі високий рівень доданої вартості. Державне регулювання в цьому напрямку направлене на активізацію всіх можливих важелів та інструментів організаційно-інформаційного методу регулювання, які повинні розвивати

кадрово-наукове забезпечення та, поряд з тим, провадити консультативно-інформаційне забезпечення. Адже необізнаність виробників сільськогосподарської продукції в способах ефективного використання інноваційного продукту зменшує попит на нього.

Швидке досягнення поставлених цілей в інноваційній політиці держави можливе за умови системного підходу, який передбачатиме налагодження перехресних зв'язків між наукою, університетами, сільськогосподарськими підприємствами, асоціаціями переробників продукції тваринництва, обслуговуючими структурами на ринку продукції тваринництва й державними органами шляхом стимулювання різноманітних партнерств між ними.

Пропонуємо запроваджувати кластерну модель розвитку галузі тваринництва в Україні – як основний чинник інвестиційно-інноваційного зростання економіки держави. Одним з найбільш дієвих способів підвищення інноваційної активності в аграрному секторі є застосування кластерного підходу організації аграрного виробництва, який дає можливість об'єднати у межах кластерів ресурси та компетенції, недоступні для окремих підприємств. Підтвердженням цього є дослідження датських експертів, згідно з яким компанії, що стають учасниками кластерів, мають вчетверо більше можливостей підвищити інноваційну активність, ніж ті, що розвиваються поза рамками мережевих об'єднань, відіграючи таким чином роль точок інноваційного зростання в економіці країни [62, с. 24].

Кластери можуть мати різну структуру та діяти у різних стратегічних напрямках. Пропонуємо створювати саме інноваційні кластери, повноцінними членами яких поряд з виробниками та переробниками мають бути науково-дослідні організації, комерційні наукові організації, ВНЗ і творчі колективи (рис. 3.10). Їх створення забезпечить швидке впровадження інноваційного продукту у виробництво. Крім цього, науково-дослідні організації у

проведенні інноваційних робіт будуть керуватися негайними потребами членів кластеру.

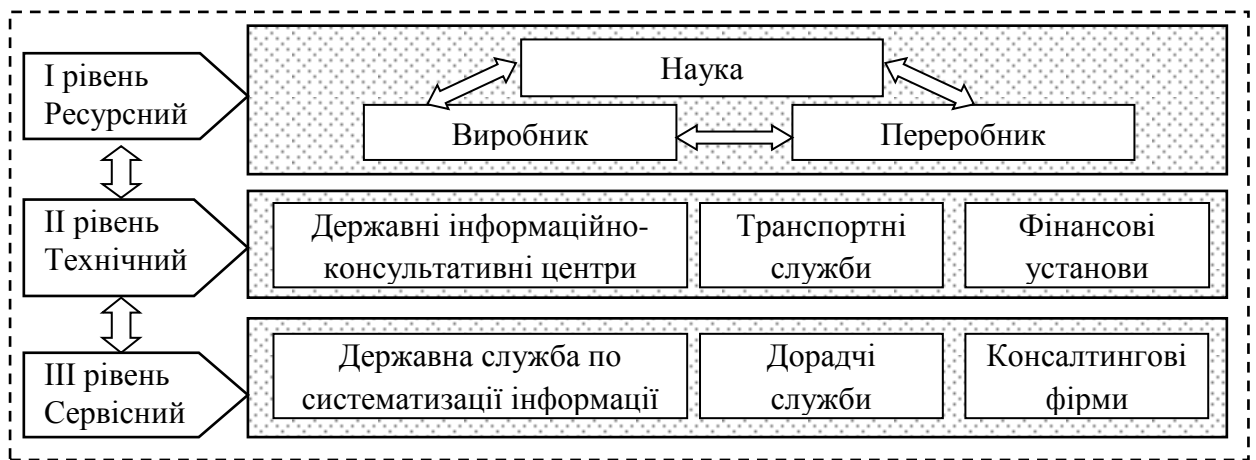

Рис. 3.10. Схема зв'язків кластеру по виробництву продукції тваринництва на базі інноваційної складової

Джерело: власні дослідження.

Присутність інноваційного продукту має бути впродовж всього ланцюга «постачальник – виробник – відділ збуту – клієнт». У сільському господарстві більше уваги повинно приділятися потенціалу нетехнологічних інновацій, насамперед організаційних та маркетингових, які є важливими складовими розвитку галузі тваринництва. За авторською ідеєю участь держави є необхідною на кожному з рівневих зв'язків інноваційного кластеру. Перший рівень (ресурсний) передбачає фінансово-економічну підтримку (державні замовлення на інноваційні продукти наукової сфери, бюджетну підтримку, податкові пільги основним членам кластера); другий та третій рівень включає організаційно-інформаційну підтримку даної структури.

Для України в питанні створення кластерів позитивним буде досвід Польщі. У 2010 р. за ініціативою PARP було проведено дослідження, у якому здійснено порівняльний аналіз 47 найбільш успішних польських кластерів [205]. У Польщі ініціаторами створення 40,4 % кластерів були підприємства, 25,5 % – науково-дослідні інститути, 21, % – неурядові організації, і лише 12,8 % – органи державної влади. Майже половина кластерів створені у

формі асоціацій, деякі функціонують у формі синдикатів, акціонерних товариств та в інших організаційних формах.

Україна вже має позитивний досвід створення кластерів. Кластерна модель економічного розвитку використовується на базі економічних і інвестиційних зон. Що стосується кластеризації галузі тваринництва, то на тепер створено Регіональний кластер екологічно чистої агропродукції (Полтавська обл.), Сумський кластер екологічно чистої АПК продукції, Рівненський регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації» (РРАІК), у м. Рівне створено кластер «Натуральне молоко», засновниками якого є 7 сільськогосподарських підприємств Рівненської, Тернопільської та Львівської областей, що працюють у галузі молочного тваринництва.

Згідно з проведеними вище розрахунками, видно, що держава готова розвивати наукову сферу для забезпечення потреб сільського господарства. Державні інвестиції в інновації будуть більш ефективними за умови існування інноваційного кластеру. Для активного створення кластерів з впровадженням інноваційних продуктів державою можуть застосовуватися такі методи державного регулювання: нормативно-правові, організаційно-інформаційні та економічні (рис. 3.11).

Недостатньо опрацьованими залишаються питання розвитку кластерів у аграрній сфері з урахуванням соціальних і економічних особливостей окремих регіонів і їхніх галузевих структур. При плануванні інноваційного розвитку аграрної сфери України необхідно врахувати та скоординувати його з розвитком на регіональному рівні. Адже в регіонах спостерігається відсутність територіальної стратегії інноваційного розвитку, незацікавленість у залученні інвестиції у розвиток інновацій, відсутність інформаційного просування інноваційного продукту і, як наслідок, відсутність попиту на інноваційну продукцію.

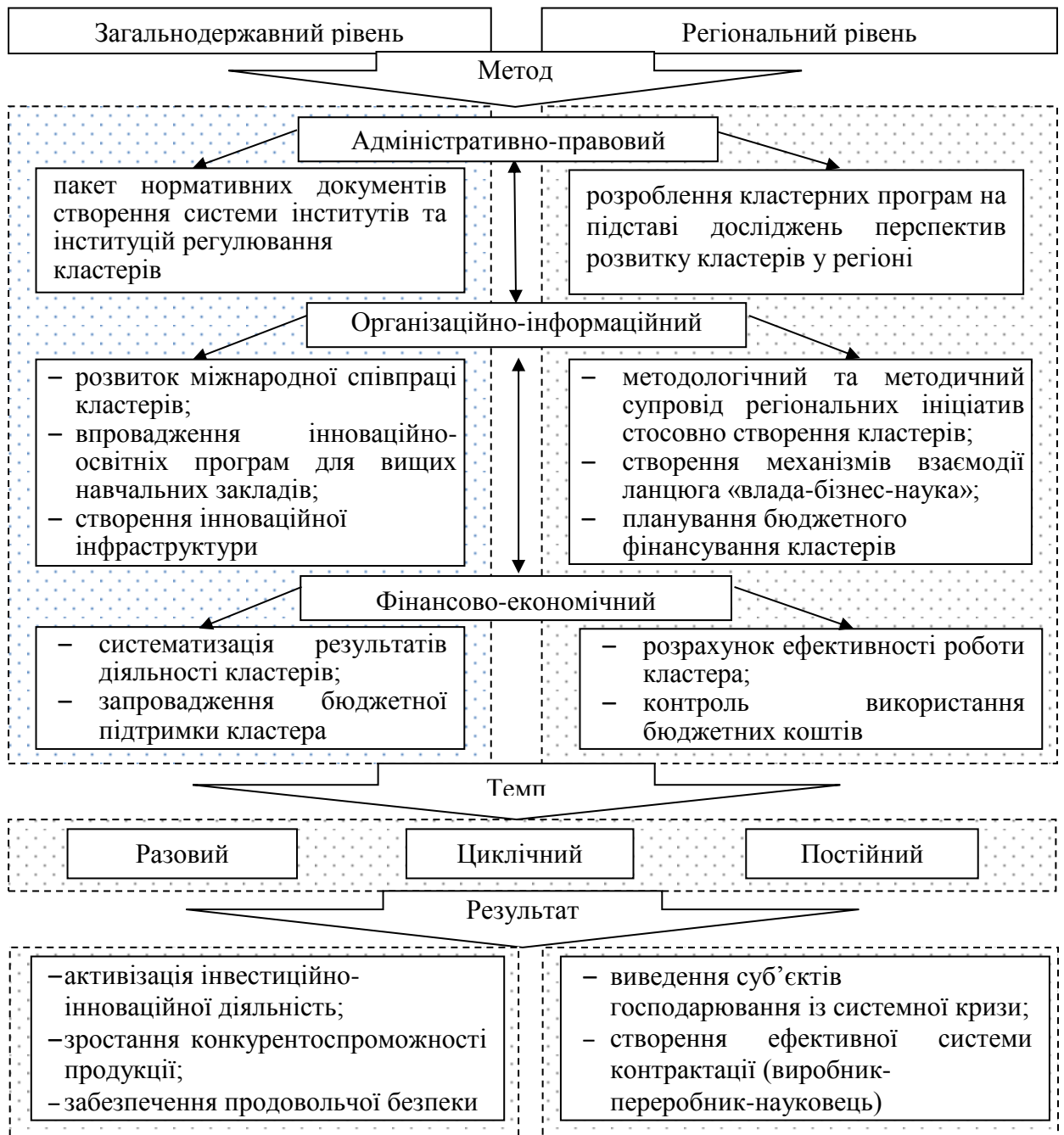

Рис. 3.11. Органограма державного регулювання створення інноваційних кластерів

Джерело: власні дослідження.

Враховуючи досвід світової спільноти – результативність інноваційної діяльності вища при врахуванні регіональних потреб в інноваціях – запропоновано регуляторні дії зі створення інноваційних кластерів здійснювати на загальнодержавному та регіональному рівнях державного регулювання. Для скорочення організаційного періоду формування кластерів

необхідно розробити пакет нормативних документів відповідного до основних типів (моделей) кластерів, а також відрегулювати відносини між їх членами і керівними органами.

Державна політика підтримки розвитку аграрних кластерів сприяє модернізації та підвищенню ефективності виробництва галузі тваринництва. Першочерговою дією з боку держави повинно бути формування нормативно-правового поля кластерної організації сільського господарства, що передбачає створення інституту та інституцій із врегулювання правових, економічних і соціальних засад формування і діяльності аграрних кластерів, та на підставі визнання кластеру, як самоврядного господарського об'єднання підприємств, поширити на нього існуючі та розробити нові, спеціалізовані програми державної підтримки.

Основними елементами державного регулювання інноваційного кластеру повинно бути, по-перше, підвищення ефективності співпраці в системі «регіон – наука – виробництво», для чого необхідно здійснювати рекламування та демонстрацію передових науково-дослідних розробок, що сприятиме впровадженню таких розробок у виробничу діяльність підприємств кластерного об'єднання та розміщувати державне замовлення на продукцію з більш високими вимогами щодо якості в ефективно працюючих аграрних кластерах. По-друге, забезпечення підтримки розвитку аграрних кластерів на регіональному рівні, шляхом розвитку соціальної та виробничої інфраструктури регіону, розробки єдиної інформаційну базу про існуючі у регіонах кластери, що дозволить усунути інформаційний вакуум для потенційних інвесторів, сприятиме залученню у кластери вітчизняного та іноземного капіталу, впровадження на місцевому рівні процедури видачі дозволів за принципом «єдиного вікна», що прискорить проходження дозвільних процедур.

Отже, головним завданням інноваційної політики держави є забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного і виробничого

потенціалів. Його можна вирішити через створення інноваційних кластерів, що в свою чергу забезпечить інтенсивний розвиток галузі тваринництва. Досягнення економічного ефекту при розвитку інноваційного кластеру є спільним завданням бізнесу і органів влади. Тільки порозуміння і готовність до співпраці між ними гарантують одержання позитивних результатів. Саме через кластерний підхід в аграрному виробництві забезпечується синергетичний ефект, який виникає при об'єднанні, тому це є найбільш актуальним і перспективним напрямом державного регулювання економічних відносин на селі вже сьогодні.

3.4. Функціонування механізму державного регулювання галузі тваринництва в системі вимог євроінтеграції на перспективу

Світова продовольча криза суттєво вплинула на розподіл ринку продовольства. Цим самим Україна як виробник сільськогосподарської продукції отримала можливість розширити доступ до світових ринків, зокрема ринків Європейського Союзу. Тому, для України є цілком доцільним перегляд і спрощення вимог СОТ і ЄС щодо здійснення експортно-імпорتنих операцій з тваринницькою продукцією, як країні, що володіє значним потенціалом щодо розвитку сільського господарства в цілому, та тваринницької галузі зокрема.

Як показали результати проведеного дослідження стану галузі тваринництва – шлях її розвитку був екстенсивного напрямку і цим самим Україна за часи незалежності втратила позиції провідного експортера тваринницької продукції. Не дивлячись на те, що вітчизняні агроформування мають бажання до посилення міжнародних економічних відносин і головне мають значний потенціал щодо нарощування обсягів виробництва, як сировини тваринного походження, так і готової продукції, галузь

тваринництва виявилася не підготовленою до нерівної боротьби з натиском якісної, в окремих випадках і дешевшої, продукції з Європи.

На даному етапі є закономірним поєднання обґрунтованих заходів політики у сфері державного регулювання галузі тваринництва від виробництва і реалізації продукції тваринництва аж до її експорту й імпорту з бажанням і внутрішньою готовністю виробників до інноваційних проектів. Саме такий підхід дасть можливість відрекоректувати українського агровиробника, як надійного агента на ринку молочної, м'ясної та іншої продукції тваринного походження Європейського співтовариства.

Першочерговим обов'язком держави в контексті євроінтеграції виступають процеси гармонізації та адаптації законодавства у сфері технічного регулювання та санітарних і фітосанітарних заходів до європейських стандартів. Водночас, відповідно до глави 17 Угоди про асоціацію України з ЄС [184] співробітництво між сторонами охоплюватиме, серед іншого, заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості. З цією метою в українське законодавство необхідно імплементувати вимоги директив та регламентів ЄС стосовно сільського господарства та харчової промисловості, а також не менше 80 % чинних європейських стандартів. Проте, цей процес відбувається вкрай повільно.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, з 297 стандартів системи Кодексу Аліментаріус гармонізовано та знаходяться на стадії затвердження 30 стандартів [140]. Крім того, станом на 28.02.2013 р. у класі 65 «Сільське господарство» до міжнародних та європейських норм гармонізовано: 318 стандартів *ISO* (Міжнародної організації зі стандартизації) – 62,9 % від 507 діючих стандартів *ISO* в цьому класі; 146 стандартів *EN* (Європейського комітету зі стандартизації) – 45,5 % від 322 діючих стандартів *EN*, у цьому класі [101, с. 22].

Прийняті зміни до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів від 22.07.2014 № 1602-VII, зміни до закону «Про безпечність та якість харчових продуктів» щодо реалізації на агропродовольчих ринках продукції домашнього виробництва та подвірного забою від 28.12.2014 № 67-VIII, зміни щодо ідентифікації та реєстрації тварин від 14.08.2014 № 1648-VII та ін. це радикальні кроки до гармонізації з європейськими вимогами. Проте у законодавчій сфері необхідно доопрацювати або розробити новий проект закону «Про державний контроль у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин», який визначить правові та організаційні засади державного контролю у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів і кормів, благополуччя тварин; розробити та прийняти закон «Про корми», який визначить правові, організаційні та економічні засади у сфері виробництва, експорту, імпорту, використання, пакування, маркування, транспортування, зберігання та введення в обіг кормів, кормових добавок та преміксів, що стимулюватиме виробництво кормів, збереження, поліпшення продуктивності сільськогосподарських тварин, отримання якісної та безпечної продукції тваринництва, забезпечення виробництва якісних та безпечних для здоров'я тварин кормів.

Слід відмітити, що забезпечення гармонізації стандартів до європейських вимог потребують не тільки тривалого часу, але й значних матеріальних ресурсів. Адже задекларовані оновлені стандарти, що відповідають вимогам базових Регламентів Європейського Союзу, обов'язково мають бути впроваджені у виробництво й діяти. Кожне підприємство, яке бажає стати учасником європейського ринку, повинно мати діючу систему управління безпечністю харчових продуктів – систему аналізу небезпек і критичних точок контролю (*HACCP Hazard Analysis and Critical Control Point*).

Наприклад, сукупні витрати на адаптацію до стандартів ЄС тільки м'ясного напрямку виробництва Польщі становили близько 700 млн євро, а молочного – 500 млн євро [101, с. 24]. З досвіду модернізації галузі тваринництва Польщі та співставляючи обсяги виробництва, можна розрахувати загальну вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва за стандартами ЄС, яка оцінюється приблизно у 1,4 млрд євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію. Для досягнення 100 % гармонізації всіх національних стандартів, що відносяться до галузей агропродовольчого комплексу, з міжнародними та європейськими НД, необхідно буде переглянути і затвердити понад 1200 документів, а вартість робіт становитиме понад 27 млн грн [101, с. 4, 23].

Головним фактором для ЄС у виробництві якісної продукції тваринництва є принцип «від лану до столу». Всі процеси виробництва продукції на підприємстві мають бути проконтрольовані, починаючи від кормів і закінчуючи кінцевим споживанням продукції. За умов такого підходу старі методи системи контролю (перевірка певної кількості продукції) замінюємо методом визначення точки ризику у ланцюгу виробництва (перевірка способу утримання худоби та птиці, якості кормової бази, способу доїння та ін.). Головну роль з контролю зобов'язана брати на себе держава.

Діє наступна схема інтересів: виробник зацікавлений у ефективному виробництві для розширення каналів реалізації та диверсифікації своїх доходів, а держава – у створенні умов для виробництва високоякісної продукції для підтримання свого іміджу на світовому ринку та диверсифікації каналів експорту продукції. При цьому відповідальність за неякісну та небезпечну продукцію для здоров'я несе виробник, а не держава. Звідси слідує, що спільні зусилля виробника щодо зменшення собівартості продукції та держави щодо заохочення до виробництва якісної продукції веде

до створення конкурентоспроможної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Потрібно зазначити, що виробники продукції птахівництва вже мають позитивний досвід дозволу на експорт в ЄС своєї продукції. Результатом цього досягнення є серйозна робота птахівників протягом трьох років (2010-2013 рр.). Ймовірно, що для інших галузей тваринництва (скотарства, свинарства, вівчарства) з відповідною сферою їх переробки цей процес може затягнутися на більший термін. У контексті перспектив створення вільної зони торгівлі з ЄС тваринники не мають часу на зволікання. Держава в процесі проведення регуляторних дій прискорюватиме процес створення конкурентоздатної галузі тваринництва в економічному середовищі зони вільної торгівлі України з ЄС.

Усунення нетарифних бар'єрів для українського експорту яловичини, свинини, баранини та молока й молочних продуктів відкриє шлях до ринку ЄС. Прискорення результатів адаптації виробників до стандартів європейського ринку можливе за умови тотальної модернізації виробництва продукції тваринництва за стандартами ЄС. З боку держави необхідно:

по-перше, підтримувати відкриту інвестиційно-інноваційну політику держави задля залучення підприємств готових до інвестування в адаптацію технологій виробництва м'яса та молока, розробки нових продуктів. Адже, для розвитку інноваційної діяльності необхідним є залучення коштів. Створення мотиваційного поля активізації кредитування галузі тваринництва забезпечить залучення внутрішніх інвестицій для удосконалення процесу виробництва продукції тваринництва на інноваційній основі, що забезпечить умови для отримання сертифікату на систему управління якістю. А для підприємств, що прагнуть отримати іноземні інвестиції, це може мати на нинішньому етапі вирішальне значення;

по-друге, активізувати адміністративно-правові, організаційно-інформаційні та фінансово-економічні методи, щодо покращення процесу

забезпечення готівковими коштами виробників галузі тваринництва. Пропозиціями щодо цього напрямку є законодавче введення пільгового кредитування для закупівельників з метою вчасного розрахунку з виробниками за продукцію. Крім цього державне регулювання повинне спрямовуватися на стимулювання виробників до продажу продукції на ринку через власні торгові точки. Це зменшить їх залежність від посередників та диверсифікує їх доходи. На сучасному ринку є новий спосіб продажу продукції через торгові автомати для розливу молока (молочні автомати). Для держави потрібно відпрацювати механізм використання коштів з державного бюджету на часткову компенсацію (10 %) сільськогосподарським підприємствам або селянським кооперативам витрат з придбання молочного автомату. Цю вільну нішу на ринку молока України мають зайняти саме виробники, а не посередники, як ми вже звикли бачити.

Дієвим способом щодо покращення забезпечення готівковими коштами виробників є налагоджування механізму ціноутворення сучасними біржовими технологіями. Проте, в силу специфічних властивостей продукції тваринництва, широкого масштабу біржова торгівля даного виду продукції не набула. Іншим шляхом вирішення цієї проблеми є створення оптових ринків. Очікувалося, що вони будуть зведені поблизу кожного обласного центру. Та через рік існування урядом змінено стратегію формування мережі цих ринків: вирішено розгортати їх будівництво не біля кожного обласного центру, як це очікувалося раніше, а лише поблизу міст-мільйонників. Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» навіть передбачав державну підтримку у цьому напрямку, але наразі уряд взагалі заморозив виконання цієї програми.

На нашу думку це стимулюватиме до пошуку нових проектів, а саме формування дієвих логістичних об'єктів, розвивати національну мережу оптово-роздрібної торгівлі. Політика держави повинна сприяти створенню невеликих регіональних ринків поблизу зони концентрованого виробництва

продукції тваринництва, співвласниками яких мають стати виключно сільськогосподарські виробники та органи місцевої влади. Проте обов'язковою умовою залишатиметься контроль якості продукції на таких ринках з боку держави.

У найближчій перспективі заповнити встановлені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС квоти для тваринницької продукції буде проблематично, оскільки специфічною рисою тваринницької галузі України є концентрація виробництва продукції у руках дрібнооптових господарств населення (особистих селянських господарств), які не мають можливостей, а головне бажання застосовувати сучасні технології виробництва продукції, що зумовлює низьку її якість та невідповідність європейським санітарним нормам та стандартам.

Ряд положень Угоди по асоціацію між Україною та ЄС, а саме: дотримання санітарних, ветеринарних і фіто-санітарних заходів при виробництві сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів (Дод. V Угоди, ст. 59–65) та включення малотоварних господарств, які виробляють унікальну чи специфічну продукцію, до Європейської системи захисту назви та географічного походження продукту (ст. 193–211 Угоди) позбавить можливості виходу особистих селянських господарств на внутрішній ринок. Як наслідок, їхня переорієнтація виробництва виключно для власного споживання може становити загрозу для продовольчої безпеки держави, особливо за умов домінування таких виробників на ринку тваринницької продукції.

Все це спонукає державу до відповідних змін у сфері регуляторної діяльності. Найперше потрібно реформувати сектор дрібнотоварних виробників на селі з метою укрупнення частини господарств населення. Лише тоді можна буде говорити про налагодження сучасних технологічних процесів, які відповідають вимогам ЄС щодо утримання худоби та якості виробленої продукції [102].

У процесі соціологічного опитування власників особистих селянських господарств, нами встановлено потенційну готовність дрібнотоварних виробників на селі до збільшення виробництва продукції тваринництва. Відмітимо, що в опитуванні приймали участь домогосподарства, які утримують 2 і більше голів ВРХ або свиней, тобто ті селянські господарства, які є потенційними або фактичними учасниками на ринку тваринницької продукції (Додаток П).

На наше переконання, це ж і підтвердило опитування респондентів, що вагома частина дрібнотоварних виробників у яких кошти отримані від реалізації продукції тваринництва є основним джерелом доходів фактично уже укрупнені господарствами, які готові до впровадження санітарних, ветеринарних та фіто-санітарних норм і правил при виробництві сільськогосподарської продукції та вимог щодо її безпечності та якості згідно з європейськими стандартами. Для 28,0 % опитаних тваринництво є основним джерелом доходів, при цьому середнє поголів'я свиней в цих господарствах становить 15 гол., а ВРХ – 20 гол.

За результатами групувань видно, що у 72,0 % особистих селянських господарств доходи від реалізації продукції тваринництва є неосновними, а власники цих господарств є дрібними виробниками із середнім поголів'ям свиней на 1 господарство – 3 гол. та ВРХ – 3 гол. При цьому 39,0 % із цих господарств готові до збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва в перспективі. Слід підкреслити, що за умов актуалізації державою проблеми необхідного організаційного забезпечення та фінансової підтримки для адаптації селянських товарних господарств до сучасних санітарних, ветеринарних і фіто-санітарних вимог у виробництві продукції тваринництва дані виробники трансформуються у фермерські господарства та стануть активними учасниками на ринку продукції тваринництва.

Методом виключення підраховано, що 31,7 % від загальної кількості опитаних респондентів не готові до збільшення виробництва продукції

тваринництва. Потрібно зазначити що це найдрібніші виробники продукції тваринництва на селі. Умови ринку, які склалися в контексті євроінтеграційної політики не є сприятливими для даних домогосподарств. Питання підвищення якості продукції виробленої власниками ОСГ є першочерговим в контексті виходу на європейські ринки. Крім того, потрібно врахувати менталітет українського споживача, який, на відміну від європейського покупця, готовий споживати необроблену молочну продукцію та м'ясо дворового забою з лотків на ринку або «з рук». Тому в короткостроковій перспективі є доцільно дозволити продаж цієї продукції на внутрішньому ринку.

Потрібно врахувати, що доля власників особистих селянських господарств, які свідомо готові до прийняття нових стандартів виробництва продукції тваринництва в найближчій перспективі складає 68,3 %, а це є безперечна більшість. Тому у короткостроковій перспективі найдрібніші виробники продукції тваринництва (31,7 %) мають адаптуватися до умов ринку, але ж ніяк не навпаки. Адже, враховуючи прогнози обсягів виробництва молока та м'яса сільськогосподарськими підприємствами (рис. 3.4, 3.5) уже в найближчі п'ять років вони зможуть повністю забезпечувати потреби внутрішнього ринку.

У реаліях української економіки, держава не може нехтувати дрібнотоварним виробництвом, яке виконує значну соціально-економічну функцію – забезпечує зайнятість сільського населення. За умов того, що галузь тваринництва переорієнтовується на виробництво нетрудомістської продукції за рахунок будівництва інноваційних тваринницьких ферм, комплексів, відбуваються скорочення чисельності зайнятих у сільськогосподарських підприємствах (у 2011-2013 рр. середня кількість найманих працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, скоротилася на 48 тис. осіб з 718 до 670 тис. осіб) [52]. Тому ті селяни, що

незадіяні у виробництві сільськогосподарської продукції, своє підсобне господарство перетворюють на основну сферу зайнятості.

Недоліками державної політики є – не чітке визначення перспектив діяльності тих особистих селянських господарств, які не готові до введення нових європейських стандартів виробництва продукції тваринництва. Відстрочення на невизначений термін норми про заборону продажу сирого молока і м'яса подвірного забою стало результатом «консервування» проблем села.

Регуляторні дії держави у правовій сфері мають вирішити питання ідентифікації ОСГ як суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом внесення змін до відповідних законодавчих актів. Допоки особисті селянські господарства населення не є юридичними особами, вони не повинні проходити процедури державної реєстрації, тому офіційно вони не є виробниками товарної продукції, а отже і фіто-санітарний нагляд, здійснюють за бажанням. Результатом цього є не відповідність їхньої продукції встановленим законодавством вимогам щодо сертифікованого виробництва сільськогосподарської продукції.

У процесі боротьби за якість продукції такий вид дотації господарствам населення як за утримання та збереження молодняка великої рогатої худоби, є недоцільним. Адже державна допомога повинна спрямовуватися передусім на підвищення ефективності тваринництва, а не на збільшення поголів'я ВРХ. Якщо у 2012–2013 рр. поголів'я великої рогатої худоби у господарствах населення зросло на 6,4 % (з 2951 тис. гол. до 3139 тис. гол.), то виробництво молока – лише на 0,7 % (з 8842 до 8905 тис. т) [151, с. 128]. Отже, даний вид державної підтримки дрібних домогосподарств скоріше є соціальним забезпеченням сім'ї, який не спричиняє підвищення ефективності виробництва тваринницької продукції в ОСГ. У період наявності дефіциту бюджетних коштів підтримку кількісних показників галузі тваринництва необхідно замінити такою, що спонукає до виробництва якісної продукції.

Тому логічно було б спрямувати бюджетні виплати господарствам населення в напрямі дотування утримання виключно високопродуктивного поголів'я ВРХ та переорієнтувати виплати по бюджетних програмах попередніх років на програму компенсації вартості побудованих молочних цехів та забійних пунктів. При цьому, пріоритет в отриманні дотаційних виплат, повинні мати новостворені фермерські господарства сімейного типу.

Стаття 9 Закону України «Про особисте селянське господарство» [127] визначає, що члени особистих селянських господарств беруть участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на добровільних засадах, а сплату внесків (на добровільній чи обов'язковій основі) до державного пенсійного фонду взагалі не передбачено. Таким чином, члени особистого селянського господарства при досягненні пенсійного віку та при відсутності добровільної сплати внесків до недержавного пенсійного фонду можуть розраховувати лише на мінімальну пенсію [141].

Отже, для вирішення проблеми – відповідності товарної продукції, виробленої в селянських господарствах, встановленим вимогам щодо безпечності та якості – державні регуляторні дії повинні спиратися на адміністративно-правові, організаційно-інформаційні, фінансово-економічні, соціально-екологічні методи, які представлені у табл. 3.3. Все це дозволить підвищити конкурентоспроможність селянських господарств, зменшити негативний вплив виробництва та переробки продукції тваринництва на довкілля, підвищити доходність дрібнооптових домогосподарств.

Ключова роль у забезпеченні зовнішньоекономічних зв'язків відводиться державі. За участю всіх зацікавлених сторін держава розробляє комплекс когерентних (погоджених протікань у часі) заходів, спрямованих на ефективне включення галузі тваринництва країни в світові ринки, з урахуванням перспектив та тенденцій розвитку та можливостей національних експортно орієнтованих виробників продукції тваринництва.

Таблиця 3.3

Регуляторні дії держави щодо адаптації дрібних товаровиробників до європейських стандартів виробництва продукції тваринництва

Метод	Напрямок	Дії держави	Результат
Адміністративно-правові	Ідентифікація ОСГ як суб'єктів підприємництва	Зміни до: ЗУ «Про ОСГ»; ЗУ «Про фермерське господарство»	Виведення діяльності ОСГ з тіні
	Трансформація у фермерське господарство	Створення «єдиного вікна» реєстрації	Спрощення процедури трансформації
Організаційно-інформаційні	Розвиток логістики (молочні цехи, забійні пункти)	Створити мотиваційне поле для залучення інвесторів	Забезпечення ОСГ послугами
	Інформаційно-просвітницький характер	Проведення ділового-консультативних зборів, тренінгів, семінарів із залученням власників прогресивних господарств	Підвищення рівня обізнаності та подолання страху до змін
Фінансово-економічні	Підвищення якості продукції	Дотацію за утримання та збереження молодняка ВРХ замінити на програму компенсації вартості побудованих молочних цехів та забійних пунктів	Переорієнтація державної підтримки з кількісних на якісні показники
	Збільшення напрямів підтримки фермерського господарства та кооперативів	Виділення бюджетних коштів на підтримку СОК та збільшення видатків на кредитування фермерських господарств	Компенсація витрат у перехідний період розвитку СОК та фермерського господарства
Соціально-екологічні	Персоніфікація зайнятості	Введення обов'язкового чи добровільного пенсійного внеску	Збільшення розміру пенсійних виплат
	Розвиток сільських територій	Запровадження системи перенавчання селян для підвищення здатності до підприємництва на селі	Початок власної справи
	Зниження бактеріологічного забруднення молока та м'яса	Суттєва градація ціни за якісними показниками	Підвищення зацікавленості у виробництві якісної продукції

Джерело: власні дослідження.

Організоване і головне своєчасне застосування принципів, методів, важелів державного регулювання вирішить питання не тільки відкриття шляху до ЗВТ з ЄС, а відкриття дверей у світові ринки. Є ринки, які не задовольняють себе сільськогосподарською продукцією (приміром, Китай,

Індія), тут відкриваються набагато більші можливості, ніж навіть на європейському ринку. Якщо наша держава цим скористається це буде підтвердженням її вміння користуватися новими правилами, кроком до підняття іміджу країни на міжнародній арені.

Отже, керуючись принципами державної підтримки та регулювання аграрного ринку, передбачених угодою про асоціацію між Україною та ЄС необхідно здійснити державою низку регуляторних кроків, що мінімізують ризики та створять додаткові можливості виробникам при виході продукції тваринництва на світові ринки. Зусилля слід сконцентрувати на: прискоренні процесу впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва; розробленні системи моніторингу зовнішньоторговельних операцій з країнами ЄС як механізму оперативного реагування на кон'юнктурні зміни аграрного ринку; на формуванні та впровадженні у найкоротші терміни механізму трансформування дрібних селянських господарств у фермерські господарства сімейного типу.

Висновки до Розділу 3

1. За результатами соціологічного опитування підтверджено гіпотезу про низький рівень державного регулювання. Більшість товаровиробників (90,9 %) та спеціалістів-експертів (68,4 %) не задоволені регуляторними діями держави та оцінюють рівень державної підтримки як низький, що не здатний забезпечити ефективний розвиток галузі тваринництва. Попри це товаровиробники прагнуть розвитку і визначальним чинником цього процесу вважають встановлення економічно справедливої закупівельної ціни на продукцію тваринництва (34,7 % опитаних), дотування галузі (24,2 %) та розвиток інфраструктури села (23,4 %).

2. В ході проведення кореляційно-регресійного аналізу досліджено та проаналізовано міру впливу важелів державного регулювання на виробництво продукції тваринництва та встановлено, що регуляторні дії держави щодо молочного напрямку розвитку повинні мати спрямованість на: а) створення програм бюджетної підтримки галузі з компенсації вартості придбаних племінних телиць молочного напрямку та дотаційних виплат за утримання поголів'я високопродуктивних корів; б) удосконалення цінового механізму в напрямі стимулювання підвищення якості продукції тваринництва та створення умов для формування ефективних каналів реалізації продукції тваринництва шляхом розвитку мережі дрібно-товарного продажу.

3. Доведено, що м'ясний напрям виробництва перебуває у великій залежності від фінансово-економічних важелів таких як бюджетна підтримка інновацій та капітальні інвестиції в галузь тваринництва, тому необхідною умовою підвищення ефективності м'ясного напрямку виробництва є стимулювання інноваційно-інвестиційного середовища, у якому створюються та реалізуються науково-технічні розробки з відповідним фінансовим забезпеченням. Інноваційний напрям державного регулювання повинен передбачати покращення технології виробництва та створення єдиного вектора виробництва (кооператив, кластер).

4. У частині впровадження кластерного підходу запропоновано рівневий принцип державного регулювання створення інноваційного кластеру, який передбачатиме налагодження перехресних зв'язків між наукою, сільськогосподарськими підприємствами, асоціаціями переробників продукції тваринництва, обслуговуючими структурами на ринку продукції тваринництва й державними органами шляхом стимулювання різноманітних партнерств між ними.

5. У ході проведених дисертаційних досліджень розроблено комплекс когерентних заходів застосування адміністративно-правових, організаційно-

інформаційних, фінансово-економічних, соціально-екологічних методів, які дозволять адаптуватися дрібним товаровиробникам до виробництва конкурентоспроможної продукції тваринництва. Зусилля слід сконцентрувати на прискоренні процесу впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки, якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва та на формуванні та впровадженні у найкоротші терміни механізму трансформування дрібних селянських господарств у фермерські господарства сімейного типу.

6. Враховуючи основний принцип системного підходу з використанням властивостей емерджентності та синергії, запропоновано теоретико-методологічні основи формування механізму державного регулювання галузі тваринництва, який спирається на комплексний характер взаємодії між елементами системи з використанням поляризованого підходу в фінансовій державній підтримці, що матиме мультиплікативний ефект на процеси розвитку галузі тваринництва.

Основні результати дослідження опубліковано у наукових працях автора: [165, 169, 173, 175].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження сформульовано й обґрунтовано теоретичні та методичні засади і науково-прикладні пропозиції щодо формування ефективного механізму державного регулювання галузі тваринництва:

1. Теоретично обґрунтовано, що ефективний та стабільно зростаючий розвиток галузі тваринництва можливий за умови формування виваженого механізму державного регулювання, під яким слід розуміти сукупність регуляторних методів та важелів жорсткого, м'якого та стимулюючого характеру, що взаємопов'язані і діють під впливом динамічних елементів (цілей, напрямів та принципів). Правильний підбір регуляторних елементів механізму державного регулювання визначає ефективність виробництва галузі тваринництва.

2. На основі систематизації існуючих наукових поглядів, теоретичних обґрунтувань, методичних положень та власних практичних розробок щодо регуляторного впливу на розвиток галузі тваринництва запропоновано авторський підхід до формування механізму державного регулювання, адаптований до внутрішніх, зовнішніх та суспільних чинників впливу на виробництво продукції тваринництва, що спирається на комплексний характер взаємодії регуляторних методів з одночасним використанням точкового інструментарію державної фінансової підтримки.

3. Організаційно-економічні умови функціонування сільськогосподарських підприємств України є сприятливими для розвитку галузі тваринництва. Зокрема, протягом 2008–2013 рр. сільськогосподарськими підприємствами збільшено валове виробництва продукції тваринництва на 37,8 %. Проте в цілому низьку конкурентоспроможність галузі зумовлено значною концентрацією виробництва продукції тваринництва в особистих селянських господарствах (м'яса – 39,7 %, молока – 77,5 %, вовни – 86,6 %, меду – 98,2 %) та їх неспроможність виробляти продукцію, що відповідає

міжнародним стандартам якості. Загальне скорочення обсягів виробництва продукції скотарства частково пов'язано з відсутністю вітчизняної селекційно-племінної бази високопродуктивних порід ВРХ. Недосконалість інфраструктури аграрного ринку спричиняє наявність неефективних каналів реалізації продукції тваринництва, що зумовлює збитковість виробництва м'яса ВРХ, овець (кіз) та птиці – на 43,3 %, 42,8 % та 10,0 % відповідно.

4. Процес формування та виконання державної підтримки щодо розвитку галузі тваринництва є недосконалим і характеризується такими недоліками: розподіл бюджетних коштів здійснюється непропорційно та ситуативно, що породжує значну диференціацію розмірів державної підтримки за областями України; галузеві програми розвитку тваринництва необґрунтовані, що спричиняє значний розрив між запланованими та фактично виконаними видатками. Емпіричне дослідження рівня державної підтримки засвідчило низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги – 45,5 %, унаслідок чого відносна більшість вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами. В окремих випадках бюджетні дотації носять компенсаційний або ж соціальний характер. Враховуючи зазначене, доведено необхідність зміни державних регуляторних дій щодо стимулювання виробників продукції тваринництва, а саме – запровадження програм бюджетної підтримки, які сприятимуть інтенсивному розвитку молочної галузі тваринництва та виробництву конкурентоспроможної продукції за рахунок виплат дотацій виключно за утримання високопродуктивного поголів'я ВРХ та компенсаційних виплат за понесені витрати з облаштування новостворених ферм.

5. В основу методичного інструментарію визначення результативності державного регулювання галузі тваринництва слід покладати кількісні та якісні показники державного регулятивного впливу. Інтегральний показник дозволяє оцінювати в динаміці зміни рівня державного регулювання в

процесі застосування адміністративно-правових, організаційно-інформаційних, фінансово-економічних та соціально-екологічних методів. Практичними розрахунками виявлено, що у 2013 р. цей показник склав 0,58, що підкреслює необхідність удосконалення механізму державного регулювання галузі тваринництва. Для підвищення рівня державного регулювання слід удосконалити організаційно-інформаційні методи впливу на процеси розвитку галузі тваринництва.

6. Оцінку впливу державних регуляторних важелів на обсяги виробництва основних видів продукції тваринництва слід здійснювати на основі економіко-математичної моделі, на підставі якої виділено окремі групи важелів механізму державного регулювання, доцільність впровадження яких потребує галузь тваринництва. Згідно такого підходу об'єктивно визначено, що основними напрямками регуляторних дій держави щодо молочної галузі тваринництва повинно стати створення програм бюджетної підтримки спрямованих на підвищення рівня інтенсивності виробництва галузі; удосконалення цінового механізму в напрямі стимулювання підвищення якості продукції тваринництва та створення умов для формування ефективних каналів реалізації продукції тваринництва шляхом розвитку мережі дрібнотоварного продажу. Встановлена тенденція показала, що м'ясний напрям виробництва перебуває у значній залежності від інвестиційних вкладень та інноваційних впроваджень в галузь тваринництва. Відтак стимулювання інноваційно-інвестиційного середовища, у якому створюються та реалізуються науково-технічні розробки з відповідним фінансовим забезпеченням, вбачається необхідною умовою підвищення ефективності галузі тваринництва.

7. Наукове передбачення обсягів виробництва продукції тваринництва слід здійснювати на основі нелінійного диференційного рівняння першого порядку. Прогнозна модель виробництва продукції тваринництва ґрунтується на необхідності врахування прояву впливу державних регуляторних дій на

результативну ознаку (часовий лаг). Розрахунки підтверджують доцільність використання точкового інструментарію в державній фінансовій підтримці галузі тваринництва. Прогноз виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України вказує на те, що за умови активізації фінансово-економічних важелів державного регулювання на рівні 2005–2013 рр. виробництво м'яса обсягом 1991,88 тис. т буде досягнуто у 2016 р., при цьому максимальний ефект від державного регулювання отримуємо через 18 місяців. У цей період темпи росту обсягів виробництва м'яса будуть найвищими. Позитивний вплив обраних регуляторних важелів на виробництво молока спостерігається із запізненням у два роки. Тому виробництво молока обсягом 3494,12 тис. т буде досягнуто в 2019 р. Максимально позитивний ефект впливу вищезгаданих важелів державного регулювання матиме місце на четвертий рік.

8. Швидке досягнення поставлених цілей в інноваційній політиці держави можливе за умови системного підходу, який передбачає налагодження тісних взаємозв'язків між наукою, сільськогосподарськими підприємствами, асоціаціями переробників продукції тваринництва, обслуговуючими структурами на ринку продукції тваринництва й державними органами шляхом стимулювання різноманітних партнерств між ними. Створення інноваційного кластера з виробництва продукції тваринництва сприяє модернізації та підвищенню ефективності господарювання. Для скорочення організаційного періоду формування кластерів необхідно створити інститути та інституції з врегулювання правових, економічних і соціальних засад формування діяльності інноваційних аграрних кластерів, та на підставі визнання кластера, як самоврядного господарського об'єднання підприємств, поширити на нього існуючі та розробити нові, спеціалізовані програми державної підтримки.

9. Стратегічними пріоритетами для галузі тваринництва є впровадження європейських вимог щодо безпечності та якості продукції.

Комплекс когерентних заходів, спрямованих на ефективне включення національних виробників галузі тваринництва в систему євроінтеграційних вимог, передбачає прискорення трансформування дрібних селянських господарств у фермерські господарства сімейного типу, посилення мотиваційних засад залучення інвестицій у галузь та розвиток підприємницької активності товаровиробників на селі. Суттєвий вплив на забезпечення результативності таких заходів має логічно побудований ділового-консультативний процес між усіма суб'єктами державного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрна реформа в Україні / П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко [та ін.] ; за ред. П. І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Аграрная политика : учеб. пособие / А. П. Зинченко, В. И. Назаренко, В. В. Шайкин [и др.] : под ред. А. П. Зинченко. – М. : Колосс, 2004. – 305 с.
3. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика : монографія / за ред. А. М. Статівки. – Х. : ФІНН, 2010. – 240 с.
4. Алейнікова О. В. Використання світового досвіду державного регулювання розвитку АПК / О. В. Алейнікова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економіка. – 2012. – Вип. 4(60). – С. 11–19.
5. Амбросов В. Я. Державна підтримка сільського господарства в умовах членства України у СОТ / В. Я. Амбросов, В. М. Онегіна // Вісник ЦНЗ АПВ Харківської області. – 2010. – Вип. 8. – С. 4–14.
6. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-е вид., переробл. і допов. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
7. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
8. АПК в системі зовнішньоекономічної діяльності України / П. Т. Саблук, А. А. Фесина, В. І. Власов [та ін.] ; за ред. П. Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 242 с.
9. Баланси та споживання основних продуктів харчування : [стат. зб.] / за ред. Н. С. Власенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2013. – 56 с.

10. Барилевич О. М. Тваринництво: стан галузі та перспективи відродження / О. М. Барилевич // Наук. пр. Полтавської держ. аграр. акад. Сер. Екон. науки. – 2013. – Вип. 6, т. 1. – С. 18–22.
11. Бережна Л. В. Економіко-математичні методи та моделі в фінансах / Л. В. Бережна, О. І. Снитюк. – К. : Кондор, 2009. – 301 с.
12. Березіна Л. М. Державне регулювання як чинник впливу на ефективність відносин підприємств АПК / Л. М. Березіна // Економіка Крима. – 2011. – № 1(34). – С. 75–78.
13. Березіна Л. М. Світовий досвід державного регулювання АПК: уроки для України / Л. М. Березіна // Науковий вісник ЛНАУ. – 2010. – № 16. – С. 1–8.
14. Болгарова Н. К. Зарубіжний досвід державної підтримки аграрного сектора економіки / Н. К. Болгарова // Економіка, менеджмент, бізнес. – 2010. – № 2. – С. 202–205.
15. Боровик П. М. Удосконалення державного регулювання експорту тваринницької продукції / П. М. Боровик, С. М. Колотуха, О. С. Тригубенко // Сучасні питання економіки і права. – 2014. – № 1. – С. 77–83.
16. Босенко А. В. Стратегія державного регулювання агропромислового комплексу / А. В. Босенко // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Економіка. – 2011. – Вип. 5 (4). – С. 17–24.
17. Бурдейна Н. М. Ціноутворення і ціни на продукцію сільського господарства / Н. М. Бурдейна // Економіка харчової промисловості. – 2011. – № 4. – С. 67–70.
18. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : прийнят. Верх. Радою України 08.07.2010 р. № 2456-VI.. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
19. Вайніо Дж. Канадська сільськогосподарська політика / Вайніо Дж. // Агробізнес сьогодні. – 2005. – № 18. – С. 26–29.

20. Варченко О. М. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарського виробництва та напрями його використання у вітчизняній практиці / О. М. Варченко // Економіка та управління АПК / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. – 2011. – Вип. 5 (85). – С. 11–16.
21. Вебер М. Протестанская этика и дух капитализма / Макс Вебер // Избр. произведения. – М. : Прогрес, 1990. – С. 61–272.
22. Вергун М. Г. Державне управління та державне регулювання : навч. посіб. / М. Г. Вергун, П. В. Маслак. – Житомир : ПП «РУТА», 2009. – 240 с.
23. Гайдуцький П. І. Утвердження соціально-ринкової моделі економіки в Україні / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2006. – № 8. – С. 3–9.
24. Гарі Роше. Сучасні технології страхування ризиків в аграрному секторі економіки, передумови та шляхи їх впровадження в Україні / Роше Гарі // Фінансовий ринок України. – 2008. – № 9. – С. 21–23.
25. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : прийнят. Верх. Радою України 16.01.2003 № 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
26. Грей К. Государственное регулирование сельскохозяйственного производства СССР и США: сравнительный анализ // Вестник сельскохозяйственной науки. – 1992. – № 4. – С. 57–66.
27. Губені Ю. Трансформація аграрних відносин у Чехії: загальний огляд та можливі уроки для вітчизняної аграрної політики / Ю. Губені // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 79–83.
28. Гутко Л. М. Державна підтримка виробників сільськогосподарської продукції: Канадський досвід / Л. М. Гутко // Агроінком. – 2008. – № 11–12. – С. 43–45.
29. Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества / Дж. К. Гэлбрейт. – М. : Прогресс, 1979. – 208 с.

30. Дем'яненко С. І. Яка аграрна політика потрібна Україні / С. І. Дем'яненко // Дзеркало тижня. – 2004. – № 17. – С. 1–5.
31. Державна підтримка галузі тваринництва відповідно до вимог СОТ / В. Є. Андрієвський, І. В. Кобута, Н. В. Сеперович, О. О. Протченко // Посібник українського хлібороба. – 2008. – С. 274–289.
32. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 19.09.2007 № 1158. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.
33. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка [та ін.]. – Л. : Українські технології, 1999. – 640 с.
34. Діброва А. Д. Державна підтримка аграрного сектору економіки за допомогою спеціальних режимів та механізмів оподаткування / А. Д. Діброва // Економіст. – 2007. – № 7. – С. 32–35.
35. Діброва А. Д. Ефективність державної підтримки виробництва продукції тваринництва в Україні / А. Д. Діброва // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 54–60.
36. Дотації на збереження молодняка ВРХ – єдиний шлях ефективного нарощення поголів'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=245357609&cat_id=244277212.
37. Дубініна М. В. Державне стимулювання розвитку регіонального аграрного сектора / М. В. Дубініна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Вип. 4. – С. 55–59.
38. Економіка України: потенціал, реформи, перспективи : у 5 т. / ред. В. Ф. Бесєдін ; Наук.-дослід. екон. ін-т. – К., 1996. – Т. 3 : Макроекономічна політика, прогнозування і державне регулювання економіки / за ред. В. Ф. Бесєдіна, Н. Ю. Гончар. – 440 с.
39. Євтухова С. М. Кластери як один зі стратегічних шляхів розвитку діяльності підприємств України [Електронний ресурс] / С. М. Євтухова. –

Режим доступу: <http://www.virtual.ks.ua/essays-term-papers-and-diplomas/5830-clusters-as-one-of-the-strategic-ways.html>.

40. Євчук Л. А. Роль державного регулювання в економічному розвитку аграрного сектора/ Л. А. Євчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2011. – Вип. 3. – С. 24–29.

41. Завадський Й. С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК : підручник. – К : Вища школа, 1992.– 367 с.

42. Звіт про виконання Закону України «Про державний бюджет України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=212666>.

43. Звіт про проведення Міністерством аграрної політики та продовольства України системної роз'яснювальної роботи у 2012 році з пріоритетних питань державної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=3838>.

44. Зіновчук В. В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В. В. Зіновчук. – К. : Логос, 1996. – 224 с.

45. Зіновчук В. В. Основні напрями розвитку виробничих кооперативів в сільському господарстві / В. В. Зіновчук, І. В. Бурачек, Ю. В. Ушкаренко // Таврійський науковий вісник. – 2007. – Вип. 48. – С. 235–242.

46. Зіновчук Н. В. Деякі аспекти державного регулювання виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції в Україні / Н. В. Зіновчук // Науковий вісник НАУ. – 2002. – № 2. – С. 51–56.

47. Зубець М. В. Про стратегію утвердження інноваційної моделі розвитку аграрної економіки / М. В. Зубець, С. А. Володін // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 23.

48. Зятковська Л. І. Вплив фінансової політики держави на підвищення екологічної безпеки промислового виробництва / Л. І. Зятковська // Ефективність державного управління в контексті Європейської інтеграції :

матеріали наук.-практ. конф. / за заг. ред. А. О. Чемериса. – Львів : ЛІДУ НАДУ, 2004. – Ч. 2. – С. 178–181.

49. Індокси цін виробників : стат. зб. / за ред. Н. С. Власенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2014. – 212 с.

50. Іньшина О. В. Управління фінансовими потоками в системі державних закупівель зерна на засадах логістики [Електронний ресурс] / О. В. Іньшина. – Режим доступу: <http://mydisser.com/dfiles/16991392.doc>.

51. Історія економічної думки України : навч. посіб. / Р. Х. Васильєва, Л. П. Горкіна, Н. А. Петровська [та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 272 с.

52. Кількість найманих працівників на суб'єктах господарювання за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/sze.htm.

53. Кобилкіна С. В. Створення умов підвищення конкурентоздатності сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hero.sau.sumy.ua/handle/123456789/2381>.

54. Коваленко Ю. С. Аграрний ринок України: організація та управління / Ю. С. Коваленко. – К. : ІАЕ УААН, 1998. – 108 с.

55. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук / О. М. Комяков. – К., 2000. – 19 с.

56. Конституція України [Електронний ресурс] : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., із змінами та допов. станом на 15.05.2014 р.]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

57. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці : монографія / М. Х. Корецький. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 260 с.

58. Королева А. Китайские инновации [Электронный ресурс] / А. Королева // Expert Online. – 2011. – Режим доступа: <http://expert.ru/2011/05/6/kitajskie-innovatsii/>.

59. Кропивко М. Фермерські реалії [Електронний ресурс] / М. Кропивко. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/makroekonomika/1048-fermerski-realiii.html>.

60. Ксьонжик І. В. Тваринництво: розвиток та перспективи залучення фінансових ресурсів / І. В. Ксьонжик // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 2. – С. 93–95.

61. Кушнірчук В. А. Митно-тарифне регулювання імпорту як важіль стримування розвитку агропромислового комплексу / В. А. Кушнірчук // Економічний форум. – 2011. – №1. – С. 1–6.

62. Лагодієнко В. В. Світова практика регулювання агропромислового виробництва / В. В. Лагодієнко // Культура народів Причорномор'я. – 2010. – № 177. – С. 20–24.

63. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : монографія / М. А. Латинін. – Х. : ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. – 320 с.

64. Латинін М. А. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / М. А. Латинін. – Донецьк, 2007. – 39 с.

65. Латинін М. А. Удосконалення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс] / М. А. Латинін. – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/2/06.pdf>.

66. Лугінін О. Є. Економетрія : навч. посіб. / О. Є. Лугінін. – 2-е вид., переробл. та допов. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 278 с.

67. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин / Є. Й. Майовець. – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 274 с.

68. Майстро С. В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання : монографія / С. В. Майстро. – Х. : ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – 240 с.

69. Майстро С. В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах / С. В. Майстро // Державне управління: теорія та практика. – 2006. – № 1. – С. 1–8.

70. Майстро С. В. Теоретико-методологічні підходи до оцінки ефективності державного регулювання аграрного ринку в умовах глобалізації / С. В. Майстро // Теорія та практика державного управління. – 2008. – Вип. 3. – С. 221–226.

71. Майстро С. В. Шляхи підвищення ефективності державного регулювання аграрного ринку / С. В. Майстро // Державне будівництво. – 2009. – № 1. – С. 1–10.

72. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки / П. М. Макаренко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.

73. Мангель В. М. Роль держави у фінансуванні екологічних заходів в аграрній сфері регіону / В. М. Мангер // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2011. – Вип. 3. – С. 127–132.

74. Мартин А. Г. Економічне регулювання земельних відносин: як виправити недоліки? / А. Г. Мартин // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 6. – С. 22–29.

75. Метелиця В. М. Порівняльний аналіз ефективності прямої та непрямой державної фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні України [Електронний ресурс] / В. М. Метелиця. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/767/35>.

76. Механізм // Економічна енциклопедія : у 3-х т. / редкол. : С. В. Мочерний [та ін.]. – К. : Академія, 2001. – Т. 2. – С. 355.

77. Микитюк В. М. Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій : монографія / В. М. Микитюк. – Житомир : ЖНАЕУ, 2012. – 508 с.
78. Милосердов В. В. Аграрная политика России – XX век / В. В. Милосердов, К. В. Милосердов ; ФГУП, ВО Минсельхоз России. – М., 2002. – 543 с.
79. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
80. Можливості і застереження щодо наслідків уведення в дію положень Угоди про асоціацію між ЄС та Україною : наук. доп. / за ред. В. М. Гейця, Т. О. Осташко, В. О. Точиліна ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2013. – 98 с.
81. Мочерний С. В. Основи економічних знань : підручник / С. В. Мочерний. – К : Академія, 2000. – 310 с.
82. На підтримку агросектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/agromoney/16278-na-pdtrimku-agrosektoru.html>.
83. Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за 2010 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2013. – 20 с.
84. Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за 2012 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2013. – 22 с.
85. Надходження продукції тваринництва на переробні підприємства за 2013 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2013. – 22 с.
86. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2009 рік. : [стат. зб.] / Держ. служба статистики України. – К., 2010. – 347 с.
87. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2011 рік. : [стат. зб.] / Держ. служба статистики України. – К., 2012. – 305 с.
88. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2013 рік. : [стат. зб.] / Держ. служба статистики України. – К., 2014. – 314 с.

89. Національний проект «Відроджене скотарство» [Електронний ресурс] / [НААН України; М-во аграр. політики та продовольства України] – К. : ДІА, 2011. – 44 с. – Режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/skotar.pdf>.

90. Никонов О. О. Спираль многовековой драмы: аграрная наука и политика России (XVIII–XX вв.) / О. О. Никонов. – М. : Энцикл. российской деревни, 1995. – 574 с.

91. Овчинников О. Г. Государственное регулирование аграрного сектора США / О. Г. Овчинников. – М. : ДеЛи, 1999. – 645 с.

92. Огієнко А. В. Напрями формування дієвих складових розвитку зовнішнього середовища аграрних підприємств Миколаївської області [Електронний ресурс] / А. В. Огієнко – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/177/knp177_24-27.pdf.

93. Основи аграрної економіки / за ред. В. Галушка, Г. Хуленбрука. – К. : Вища освіта, 2003. – 399 с.

94. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2009. – 76 с.

95. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2009 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2010. – 81 с.

96. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2011. – 88 с.

97. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2012. – 88 с.

98. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2013. – 88 с.

99. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 р. : [стат. бюл.] / Держ. служба статистики України. – К., 2013. – 84 с.

100. Осташко Т. О. За якими правилами український агросектор може грати в СОТ [Електронний ресурс] / Т. О. Осташко // День. – 2008. – 4 листоп. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2200/456>. 38.

101. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наукова доповідь / за ред. В. М. Гейця, Т. О. Осташко, Л. В. Шинкарук ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2014. – 102 с.

102. Панкратова Л. Галузь тваринництва на шляху до євроінтеграції з ЄС [Електронний ресурс] / Л. Панкратова. – Режим доступу: http://www.agroperspectiva.com/ru/press_release/1832.

103. Пасемко Г. П. Загальне та особливе державного регулювання аграрною реформою в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. / Г. П. Пасемко // Державне будівництво. – 2009. – № 2. – С. 1–14.

104. Пасемко Г. П. Напрями трансформації системи державного регулювання аграрних відносин / Г. П. Пасемко // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 2. – С. 35–43.

105. Пасемко Г. П. Синергетично-інформаційні засади регулятивного впливу держави на аграрні відносини [Електронний ресурс] / Г. П. Пасемко // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVu_2012_2_25.pdf.

106. Перелік випробувальних лабораторій, акредитованих на відповідність вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naau.org.ua/reyestr-akreditovanix-ooov>.

107. Петруша Е. З. Стан та основні напрямки розвитку тваринництва України / Е. З. Петруша, О. А. Науменко, І. Г. Бойко // Вісник ХНТУСГ. – 2010. – Вип. 95. – С. 1–5.

108. Петруша Е. З. Стан та тенденції розвитку свинарства України та Харківської області / Е. З. Петруша, С. А. Нагорний, В. М. Полупанов // Вісник ХНТУСГ. – 2011. – Вип. 108. – С. 55–60.

109. Пиплз К. Развитие системы сельскохозяйственного кредита в США: уроки для России // Вопросы экономики. – 1998. – № 8. – С. 145–153.

110. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : прийнят. Верхов. Радою України 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

111. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства : підручник / С. Ф. Покропивний. – К. : КНЕУ, 2000. – 528 с.

112. Полейко Т. І. Земельна реформа – куди приведе? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkzr.dp.gov.ua/OBLADM/dkzr.nsf/docs/ABBBBC47A9C8FBD2EC225792E002CDAF3?opendocument&PrintForm>.

113. Посаднева О. М. Особливості оподаткування сільськогосподарської діяльності в Україні / О. М. Посаднева // Інноваційна економіка. – 2012. – № 2 (28). – С. 257–260.

114. Про бджільництво [Електронний ресурс] : закон України від 22.02.2000 р. № 1492. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1492-14>.

115. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс] : закон України від 23 березня 2000 р. № 1602. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.

116. Про Державний бюджет на 2011 рік [Електронний ресурс] : закон України від 23.12.2010 р. № 2857-V. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2857-17.

117. Про Державний бюджет на 2012 рік [Електронний ресурс] : закон України від 22.12.2011 № 4282-VI. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4282-17.

118. Про Державний бюджет на 2013 рік [Електронний ресурс]: закон України від 06.12.2012 № 5515-VI. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/5515-17.

119. Про Державний бюджет України на 2014 рік [Електронний ресурс] : закон України від від 16.01.2014 № 719-VII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>.

120. Про державну підтримку сільського господарства України [Електронний ресурс] : закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

121. Про додаткові заходи по кредитуванню комплексу сільськогосподарських робіт [Електронний ресурс] : постанова від 25.02.2000 р. № 398. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/398-2000-%D0%BF>.

122. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності [Електронний ресурс] : закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

123. Про затвердження Порядку використання сум податку на додану вартість, сплачених переробними підприємствами до спеціального фонду державного бюджету [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2011 р. № 246. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

124. Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2008 р. № 729. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

125. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс] : закон України від 25.06.2009 р. № 1561-VI. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1561-17>.

126. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року [Електронний ресурс] : закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

127. Про особисте селянське господарство [Електронний ресурс] : закон України від 15.05.2003 № 742-IV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.

128. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс] : закон України від 09.02.2012 № 4391-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

129. Про племінну справу у тваринництві [Електронний ресурс] : закон України від 15.12.1993 № 3691-XII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

130. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві [Електронний ресурс] : закон України від 17.10.1990 р. № 400-XII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

131. Про розвиток і державну підтримку галузі вівчарства [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 24.12.1998 р. № 2058. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2058-98-%D0%BF>.

132. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>.

133. Про стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс] : розпорядження КМУ від 17.10.2013 р. № 806-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#n7>.

134. Про ціни та ціноутворення [Електронний ресурс] : закон України від 21.06.2012 р. № 5007-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>.

135. Прогноз цін на молоко та молочні продукти (грудень) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.milkua.info/uk/milkforecast/18/>.

136. Радченко О. Д. Напрями державної фінансової підтримки сільського господарства України / О. Д. Радченко // Зб. наук. пр. Таврійського держ. агротехнолог. ун-ту. Сер. Економічні науки. – 2013. – № 1 (21), т. 3. – С. 207–214.

137. Ревенко С. В. Проблеми державного регулювання і підтримки АПК / С. В. Ревенко // Агроінком. – 2008. – №11–12. – С. 40–43.

138. Ринки тваринницької продукції та бізнес-планування агробізнесу: Монографія / М. М. Ільчук, І. А. Коновал, І. В. Мельникова – К.: Аграр Медіа Груп, 2014. – 566 с.

139. Рудич О. О. Сучасний стан та тенденції формування сировинної бази м'ясопереробних підприємств / О. О. Рудич // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 6. – С. 79–81.

140. Русан В. М. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : аналітична записка / В. М. Русан // Національний інститут стратегічних досліджень при президентіві України. – 2014 – № 34. – С. 11–14.

141. Русан В. М. Щодо механізмів стимулювання розвитку дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва в Україні [Електронний ресурс] : аналітична записка / В. М. Русан. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1552/>.

142. Ряба О. І. Проблеми розвитку АПК України і членство в СОТ / О. І. РЯБА, Н. М. ЛАВОР // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6, т. 1. – С. 241–244.

143. Саблук П. Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П. Т. Саблук, Д. Я. Карич, Ю. С. Коваленко. – К. : ІАЕ УААН, 1997. – 140 с.

144. Сайкевич О. Д. Українські економісти другої половини ХІХ - початку ХХ ст. про необхідність та конкретні форми державного регулювання ринкової економіки / О. Д. Сайкевич // Історія народного господарства та економічної думки України. – 2000. – Вип. 31–32. – С. 195–203.

145. Саламін О. С. Державне регулювання аграрного ринку / О. С. Саламін // Інноваційно-технологічні аспекти формування сучасного конкурентоспроможного АПК України [За ред. д.е.н., проф. О. Ю. Нестерчук]. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. – Ч. 1. – С. 22 – 27.

146. Саламін О. С. Розвиток сільського господарства як результат ринкового регулювання та державного регуляторного впливу / О. С. Саламін // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія Економічні науки – Львів, 2013. – т. 15, №2 (56). – С. 355–362.

147. Самуельсон П. Економіка / Пол Э. Самуельсон, Вильям Д. Нордхаус ; [пер. з англ. под ред. Н. В. Шульпиной]. – М. : Вільямс, 2001. – 688 с.

148. Серова Е. В. Оценка уровня государственной поддержки сельского хозяйства: применимость стандартных методов переходной экономике / Е. В. Серова, О. Мелюхина // Вопр. економіки. – 1996. – № 7. – С. 101–111.

149. Сільське господарство України : [стат. зб.] / за ред. Н. С. Власенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2013. – 392 с.

150. Сільське господарство України : [стат. зб.] / за ред. Н. С. Власенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2012. – 376 с.
151. Сільське господарство України : [стат. зб.] / за ред. Н. С. Власенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2014. – 390 с.
152. Скибицька Л. Вплив державного регулювання на стабілізацію економіки України / Л. Скибицька // Вісник Київського державного торговельного університету. – 2000. – № 3. – С. 11–15
153. Скидан О. В. Організаційно-економічний механізм формування аграрної політики України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / О. В. Скидан. – К., 2009. – 27 с.
154. Склярів Р. В. Поняття державного регулювання і державного управління економікою в умовах ринку / Р. В. Склярів // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 2 (18). – С. 56–60.
155. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Ось-89, 1997. – 256 с.
156. Собкевич О. В. Розвиток кластерів як чинник інвестиційно-інноваційного зростання економіки України / О. В. Собкевич, А. В. Шевченко // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – № 3. – С. 31–38.
157. Соколова А. О. Особисті селянські господарства як стабілізуюча ланка у виробництві продукції тваринництва Волинської області / А. О. Соколова, Н. П. Голій // Продуктивність агропромислового виробництва. Сер. Економічні науки. – 2013. – Вип. 24. – С. 52–58.
158. Солов'яненко Н. Організаційно-економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств в контексті розвитку земельних відносин / Н. Солов'яненко // Землевпорядний вісник. – 2013. – № 10. – С. 20–21.

159. Сорос Дж Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою / Д. Сорос ; пер. з англ. Р. Ткачук, А. Фролкін. – К. : Основи, 1999. – 259 с.

160. Стан аграрного виробництва та аграрного бізнесу в Україні : аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження про розвиток аграрного сектора економіки в Україні / за ред. О. Кобзева. – К., 2002. – 42 с.

161. Стан промислового птахівництва України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://koda.gov.ua/news/article/_1410419858.

162. Статівка Н. В. Концепція державного управління продуктивністю аграрного сектору / Н. В. Статівка // Теорія та практика державного управління. – 2008. – Вип. 4 (23). – С. 1–8.

163. Степаненко С. Методологія оцінки та моніторинг ефективності функціонування механізму регулювання процесів економічного розвитку регіонів / С. Степаненко // Вісник Національної академії державного управління. – 2012. – № 3. – С. 146–151.

164. Столпакова Н. М. Аналіз стану галузі тваринництва та перспективи його розвитку на підприємствах Донецької області у 2010 – 2011 рр. / Н. М. Столпакова // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2012. – № 22. – С. 139–144.

165. Сус Л. В. Альтернативні шляхи реалізації продукції тваринництва / Л. В. Сус, Ю. Ю. Сус // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів / відп. ред. З. В. Герасимчук. – Луцьк : РВВ Луцького нац. техн. ун-ту, 2013. – Вип. 6, ч. 3. – С. 321–324.

166. Сус Л. В. Використання світового досвіду державної підтримки аграрної сфери / Л. В. Сус // Формування стратегії розвитку аграрного сектора регіону : матеріали дев'ятої міжфак. наук.-практ. конф. молодих вчених, 22 трав. 2013 р. – Житомир: ЖНАЕУ, 2013. – С. 20–22.

167. Сус Л. В. Вплив цінової політики на виробничо-господарську діяльність виробників продукції тваринництва / Л. В. Сус, Ю. Ю. Сус // Фінансова політика а аграрному секторі економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. – Житомир : ЖНАЕУ, 2014. – С. 140–144.

168. Сус Л. В. Головні аспекти державного бюджетного фінансування галузі тваринництва / Л. В. Сус // Продуктивність агропромислового виробництва. Сер. Економічні науки . – 2014. – № 25. – С. 39–44.

169. Сус Л. В. Державне регулювання інноваційного напрямку розвитку галузі тваринництва / Л. В. Сус // Облік і фінанси. – 2015. – № 1 (67). – С. 108–114.

170. Сус Л. В. До питання про необхідність державного регулювання галузі тваринництва / Л. В. Сус // Соціально-економічні перспективи розвитку України в ХХІ столітті : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет конф., 15 листоп. 2013 р. – Тернопіль : Вектор, 2013. – С. 148–150.

171. Сус Л. В. Загальні тенденції розвитку галузі тваринництва в Україні та перспективи відродження / Л. В. Сус // Вісник ЖНАЕУ. – 2013. – № 1/2 (37), т. 2. – С. 257–263.

172. Сус Л. В. Інструментарій державного регулювання галузі тваринництва в Україні / Л. В. Сус // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2014. – № 2. – С. 54–62.

173. Сус Л. В. Модель прогнозування виробництва продукції тваринництва / Л. В. Сус // Кооперативні читання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – С. 247–251.

174. Сус Л. В. Оцінка бюджетних програм розвитку галузі тваринництва в Україні / Л. В. Сус // Формування стратегії розвитку аграрного сектора регіону : матеріали десятої міжфак. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Житомир : ЖНАЕУ, 2014. – С. 230–233.

175. Сус Л. В. Перспективи стабілізації цінової ситуації в галузі тваринництва / Л. В. Сус // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 1 (77). – С. 100–108.

176. Сус Л. В. Стан реалізації фінансової державної підтримки виробництва продукції тваринництва в Україні / Л. В. Сус // Вісник ЖНАЕУ. – 2014 – № 1/2 (43), т. 2 – С. 183–193.

177. Татьянанич Л. С. Аспекты реформирования и развитие форм собственности в аграрном секторе экономики/ Л. С. Татьянанич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4 (16) . – С. 88–92.

178. Татьянанич Л. С. Особливості ціноутворення в АПК / Л. С. Татьянанич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 4 (28). – С. 50–53.

179. Татьянанич Л. С. Державний вплив на економічний механізм постреформованого агропромислового виробництва / Л. С. Татьянанич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 3 (15). – С. 51–55.

180. Тваринництво України : [стат. зб.] / за ред. Н. С. Власенко ; Держ. служба статистики України. – К., 2014. – 212 с.

181. Тваринництво України : [стат. зб.] / за ред. Ю. М. Остапчука ; Держ. служба статистики України. – К., 2011. – 202 с.

182. Титарчук І. М. Державний вплив на ціноутворення в аграрному секторі / І. М. Титарчук // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1/2 (13–14). – С. 380–383.

183. Тюхтенко Н. А. Інструменти та методи державного регулювання сільськогосподарського виробництва / Н. А. Тюхтенко, С. А. Карунас // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 1(13). – С.47–50.

184. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf.

185. Україна посідає 85-е місце в світі за споживанням м'яса на душу населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shuvar.com/index.php?mod=news&cmd=details&id=620>.

186. Ульянченко Ю. О. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України [Електронний ресурс] / Ю. О. Ульянченко. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/5/05>.

187. Федерація органічного руху в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.

188. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / М. Я. Дем'яненко, В. М. Алексійчук, А. Г. Борщ [та ін.] ; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.

189. Формування попиту та пропозиції на ринках основних видів тваринницької продукції / М. М. Ільчук, І. А. Коновал, І. С. Гурська, О. Ф. Кирилюк. - К.: «Нічлава», 2012. - 298 с.

190. Хикс Джон. Теория экономической истории : пер. с англ. / Джон Хикс. – М. : НП «Журнал вопросы экономики», 2003. – 224 с.

191. Ходаківський Є. І. Методологія наукових досліджень у парадигмі синергетики : монографія / Є. І. Ходаківський, В. К. Данилко, Ю. С. Цаль-Цалко. – Житомир : Рута, 2009. – 332 с.

192. Хорунжий М. Й. Аграрна політика : навч. посіб. / М. Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 1998. – 240 с.

193. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу : підручник / М. Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 2001. – 382 с.

194. Ціхановська В. М. Фінансові аспекти державного регулювання аграрного виробництва в країнах світу / В. М. Ціхановська // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6 (32). – С. 58–61.

195. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки АПК : навч. посіб. / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.

196. Черевко Г. В. Державне регулювання організаційно-економічних трансформацій в аграрному секторі економіки / Г. В. Черевко // Вісник Львівського національного аграрного університету. – 2011. – № 18(1). – С. 1–5.

197. Чернишов В. В. Класифікації та властивості систем в економіці / В. В. Чернишов // Інноваційна економіка. – 2012. – № 12. – С. 296–297.

198. Шиян Н. І. Державне регулювання економіки / Н. І. Шиян. – Х. : Формат Плюс, 2008. – 384 с.

199. Школенко О. Б. Інструменти державної політики захисту економічних інтересів вітчизняних товаровиробників у зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / О. Б. Школенко // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vbumb/2010_1/2.pdf.

200. Шлапак О. В. Стратегічні напрями розвитку галузі м'ясного скотарства в Україні / О. В. Шлапак // Економіка України. – 2013. – № 3 (616). – С. 57–65.

201. Шолойко А. С. Стимулююча роль державної фінансової підтримки розвитку тваринницької галузі України / А. С. Шолойко // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва. Сер. Економічні науки. – 2011. – № 12. – С. 1–11.

202. Юрчишин В. В. // Стратегічні аспекти пореформеного розвитку аграрних відносин : зб. наук. пр. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – С 17–18.

203. 2014 стане роком м'яса, молока та державної підтримки тваринництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/3364>.

204. Cluster and Network Policy Programmes in Europe [Electronic resource] / T. Alslev Christensen, G. zu Kocker, T. Lammer-Gamp [et al.]. – Mode of access : http://files.conferencemanager.dk/medialibrary/f13db635-416d-4cbc-a465-78f2ff8796c6/images/Cluster_policy_programmes_in_Northern_Europe_Article__2_.pdf.

205. Clusters Benchmarking in Poland – 2010, English Summary [Electronic resource] / The Polish Agency for Enterprise Development. – Mode of access: http://www.pi.gov.pl/PARPFiles/file/Clusters_benchmarking_in_Poland_-_2010_-_English_summary.pdf/

206. Innovation Union Scoreboard – 2011, European Commission [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А**Обсяги та структура державної підтримки сільського господарства**

Показники	Роки											
	2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Бюджетні дотації	3022	100,0	667	100,0	1316	100,0	729	100,0	742	100,0	382	100,0
в т.ч.	884	29,3	177	26,5	466	35,4	231	31,6	184	24,8	57	14,8
рослинництво												
тваринництво	1173	38,8	197	29,5	270	20,5	101	13,9	437	58,9	242	63,3
інші види	966	32,0	293	44,0	581	44,1	398	54,5	121	16,3	84	21,9
За рахунок ПДВ	2284	100,0	2109	100,0	3292	100,0	3599	100,0	6232	100,0	7096	100,0
в т.ч.	733	32,1	1125	53,3	1790	54,4	2781	77,3	4321	69,3	4519	63,7
рослинництво												
тваринництво	1551	67,9	984	46,7	1502	45,6	818	22,7	1911	30,7	2577	36,3
Разом асигнувань	5307	100,0	2775	100,0	4608	100,0	4328	100,0	6974	100,0	7478	100,0
в т.ч.	1617	30,5	1302	46,9	2256	49,0	3011	69,6	4506	64,6	4576	61,2
рослинництво												
тваринництво	2724	51,3	1180	42,5	1771	38,4	919	21,2	2348	33,7	2819	37,7
інші види	966	18,2	293	10,6	581	12,6	398	9,2	121	1,7	84	1,1

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [94–99, с. 10].

Додаток Б
Показники ефективності дотацій за рахунок ПДВ
усім категоріям господарств

Показники	Роки					2013 р., % до	
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2012
	Молочне скотарство						
Поголів'я корів, тис. гол.	2736,5	2631,2	2582,2	2554,3	2508,8	91,7	98,2
Виробництво молока, тис. т	11609,6	11248,5	11086,0	11377,6	11488,2	99,0	101,0
Продуктивність корів, кг в рік	4049,0	4082,0	4174,0	4361,0	4446,0	109,8	101,9
Рентабельність виробництва молока*, %	1,4	17,9	18,5	2,3	13,6	971,4	591,3
Дотації за продане молоко, млн грн	414,6	712,4	120,1	689,7	1104,6	266,4	160,2
Дотації на 1 гол., грн	151,5	270,8	46,5	270,0	440,3	290,6	163,1
	М'ясне скотарство						
Поголів'я ВРХ, тис. гол.	4826,7	4494,4	4425,8	4645,9	4534,0	93,9	97,6
Виробництво яловичини, тис. т	453,5	427,7	399,1	388,5	427,8	94,3	110,1
Продуктивність ВРХ*, г в день	469,0	461,0	481,0	504,0	508,0	108,3	100,8
Рентабельність виробництва м'яса ВРХ*, %	-32,9	-35,9	-24,8	-29,5	-43,3	131,6	146,8
Дотації за продане м'ясо, млн грн	83,9	115,7	47,2	137,0	207,8	247,7	151,7
Дотації на 1 гол., грн	17,4	25,7	10,7	29,5	45,8	263,7	155,5
	Свинарство						
Поголів'я свиней, тис. гол.	7576,6	7960,4	7373,2	7576,7	7922,2	104,6	104,6
Виробництво свинини, тис. т	526,5	631,2	704,4	700,8	748,3	142,1	106,8
Продуктивність свиней*, г в день	375,0	375,0	414,0	448,0	474,0	126,4	105,8
Рентабельність виробництва свинини*, %	12,1	-7,8	-3,7	2,0	0,2	1,7	10,0
Дотації за продане м'ясо, млн грн	105,8	117,0	128,9	175,1	288,4	272,6	164,7
Дотації на 1 гол., грн	14,0	14,7	17,5	23,1	36,4	260,7	157,5
	Птахівництво						
Поголів'я, млн. гол.	191,4	203,8	200,8	214,1	230,3	120,3	107,6
Виробництво м'яса, тис. т	894,2	953,5	995,2	1074,7	1168,3	130,7	108,7
Виробництво яєць, млн. шт.	15907,5	17052,3	18689,8	19110,5	19614,8	123,3	102,6
Продуктивність птиці *, шт. в рік	280,0	281,0	286,0	293,0	289,0	103,2	98,6
Рентабельність виробництва м'яса, %	-22,5	-4,4	-16,8	-7,2	-10,0	44,4	138,9
Рентабельність виробництва яєць, %	13,1	18,6	38,8	52,6	47,6	363,4	90,5
Дотації за продане м'ясо, млн грн	325,5	491,4	442,2	816,2	777,0	238,7	95,2
Дотації на 1 гол., грн	1,7	2,4	2,2	3,8	3,4	198,4	88,5

*сільськогосподарські підприємства, які подають річні звіти за формою № 50 с.-г.
Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики
[94–99, с. 21, с. 24; 149–151, с.59, 118, 125, 132; 83–85, с. 5].

Додаток В

Вихідні дані для групування сільськогосподарських підприємств по областях за розміром державної підтримки у 2013 р.

Області	Середній розмір підприємства, га	Виробництво на 1 га с г угідь, тис. грн	Разом дотацій у тваринництво, млн. грн	Одержано прибутку на 1 грн. дотацій, грн	Рівень рентабельності в тваринництві, % без дотацій, ПДВ	Розмір дотацій на 1 га с г угідь, грн.	Доля в загальних дотаціях
Одеська	184,4	0,3	9,9	-5,8	-14,8	8,3	0,5
Херсонська	295,8	0,9	14,7	20,0	36,5	15,8	0,8
АРК	432,7	1,3	12,89	-1,4	-6,2	15,8	0,7
Вінницька	482,5	2,0	27,8	-0,7	-2,2	22,1	1,5
Закарпатська	26,0	1,8	1,1	-2,2	-3,8	25,3	0,1
Кіровоградська	384,9	0,4	32,5	-0,3	-1,6	26,0	1,7
Миколаївська	211,8	0,3	28,1	-2,1	-14,7	28,5	1,5
Луганська	498,3	0,9	29,5	5,0	25,6	33,9	1,6
Івано-Франківська	150,2	7,6	4,5	89,1	53,8	37,5	0,2
Житомирська	394,1	0,9	21,9	-1,6	-6,3	41,2	1,2
Харківська	626,5	1,4	63,0	2,0	8,0	52,4	3,4
Львівська	167,3	4,3	13,9	2,2	4,8	57,5	0,7
Чернігівська	853,9	1,0	63,8	-1,7	-9,6	65,7	3,4
Всього 1 група	325,0	1,1	323,4	2,1	7,9	31,1	17,2
Сумська	833,3	0,8	76,8	-0,6	-5,1	78,2	4,1
Тернопільська	393,7	1,1	55,0	0,7	7,1	112,0	2,9
Волинська	219,5	4,3	26,4	1,4	7,0	113,8	1,4
Полтавська	522,7	1,6	161,1	0,8	5,9	121,6	8,6
Рівненська	313,4	2,0	31,2	0,4	3,5	128,0	1,7
Всього 2 група	481,7	1,5	350,5	0,5	3,9	107,1	18,7
Запорізька	450,4	0,7	185,9	0,0	0,7	136,8	9,9
Черкаська	523,3	4,7	138,9	1,0	6,9	140,9	7,4
Чернівецька	123,5	2,9	21,0	0,3	1,5	173,7	1,1
Дніпропетровська	324,4	2,2	246,6	0,3	4,5	176,2	13,1
Донецька	513,7	2,2	263,6	1,4	16,6	242,3	14,0
Київська	440,7	4,6	347,1	2,5	26,0	375,9	18,5
Всього 3 група	407,8	2,6	1203,1	1,2	14,2	204,7	64,1

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [99, с.32, 84; 150, с.219, 227].

Додаток Г
АНКЕТА
ОПИТУВАННЯ ВЛАСНИКІВ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Просимо Вас, дати відповіді на запитання запропоновані в анкеті. Отримані результати будуть використані виключно в наукових цілях. Конфіденційність отриманих результатів гарантується.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ГОСПОДАРСТВО

- 1.1. Загальна площа землі _____ га, в т.ч. с.-г. призначення _____
- 1.2. Кількість членів родини _____ осіб, в т.ч. діти _____
- 1.3. Кількість поголів'я
ВРХ (велика рогата худоба) _____ голів, в т.ч. корів _____ голів
свині _____ голів
- 1.4. Вкажіть, будь-ласка, середньомісячні:
доходи від продажу продукції тваринництва (м'ясо, молоко) _____ грн.
витрати на утримання ВРХ _____ грн.
- 1.5. Чи є кошти, отримані від реалізації продукції тваринництва основним джерелом доходів для Вашої сім'ї?
- так
ні

2. ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

- 2.1. Оцініть, будь-ласка, рівень існуючої державної підтримки особистих селянських господарств?
- високий
достатній
низький
- 2.2 Чи отримували Ви бюджетні дотації на підтримку тваринництва
- так
ні
намагався оформити, але отримав відмову
- 2.3. Заповніть, будь-ласка, таблицю, якщо Ви отримували бюджетні дотації на тваринництво в період з 2009 р. по 2014 р.

Рік одержання	Вид дотації	Сума, грн.

- 2.4. У якій формі Ви бажаєте отримувати державну допомогу?
- грошова форма
пільги у кредитуванні
ваш варіант
- 2.6. Чи відомий Вам факт корупції при отриманні державної допомоги ?
- так
ні

3. ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

- 3.1. Чи вважаєте Ви, що тваринництво є перспективним напрямом розвитку в сільському господарстві?
- так
ні
- 3.2. Чи плануєте Ви збільшувати обсяги виробництва продукції тваринництва в найближчі роки?
- так
ні
важко відповісти

продовження додатку 3

3.3. Що може Вас спонукати до збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва:

гарантування отримання дотацій	☐
підвищення закупівельної ціни	☐
покращення соціальної інфраструктури села
(оновлення доріг, відбудова шкіл, церкв, клубів, дитячих садків і т.д.)	☐
оплати навчання дітей у середніх та вищих навчальних закладах	☐
інше _____	☐

3.4. На скільки Ви готові збільшити поголів'я свого господарства?

корови _____	голів
свині _____	голів
залишу на тому ж рівні що й зараз	

3.5. Чи вважаєте Ви доцільним бути членом обслуговуючого кооперативу?

так	☐
ні	☐

3.6. Чи хочете Ви, щоб виробництвом продукції тваринництва (фермерством) займались Ваші діти

так	☐
ні	☐
важко відповісти	☐

4. ОЦІНКА РІВНЯ СВОЄЇ ОБІЗНАНОСТІ З ПРОБЛЕМОЮ

4.1. Ваше джерело інформації про державну підтримку

ЗМІ (газета, телевізор, інтернет)	☐
друзі (сусіди)	☐
працівники державних органів управління	☐
інше	☐

4.2. Дайте оцінку рівня своєї обізнаності з питання отримання державної підтримки

високий	☐
достатній	☐
низький	☐

4.3. Чи потрібні вам додаткові консультації з питання отримання інформації про державну підтримку галузі тваринництва

так	☐
ні	☐

4.4. Хто, на Вашу думку, має Вас інформувати про рішення уряду щодо підтримки виробників продукції тваринництва

сільські (селищні, міські) ради	☐
працівники сільськогосподарських управлінь	☐
я самостійно відшукаю інформацію, якщо це мене зацікавить	☐

Додаток Д

АНКЕТА

ОПИТУВАННЯ КЕРІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Просимо Вас, використовуючи свій професійний досвід, дати відповіді на запитання запропоновані в анкеті. Отримані результати будуть використані виключно в наукових цілях.

Конфіденційність отриманих результатів гарантується.

2. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПІДПРИЄМСТВО

1.1. Організаційно-правова форма господарства (СП, СФГ, ТОВ, АТ ін.) _____

1.2. З якого року працюєте _____

1.3. Загальна площа землі _____ га, в т.ч. с.-г. угідь _____

1.4. Зазначте частку галузі в загальній валовій продукції вашого господарства

рослинництво

тваринництво

інше (уточніть)

1.5. поголів'я:

у 2012 р.

у 2013 р.

ВРХ _____ голів _____ голів

у т.ч. корів _____ голів _____ голів

Свиней _____ голів _____ голів

Птиці _____ голів _____ голів

Інше (вказати) _____ голів _____ голів

1.6. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, послуг) _____ тис. грн. (2012 р.)

_____ тис. грн. (2013 р.)

1.7. Прибуток (+), збиток (-) _____ тис. грн. (2012 р.)

_____ тис. грн. (2013 р.)

1.8. Рентабельність, % _____ 2012р.

_____ 2013 р.

2. ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

2.1. Оцініть, будь ласка, рівень існуючої державної підтримки розвитку галузі тваринництва?

високий

достатній

низький

2.2 Чи отримували Ви бюджетні дотації на підтримку тваринництва

так

ні

намагався оформити, але отримав відмову

2.3. Заповніть, будь-ласка, таблицю, якщо Ви отримували бюджетні дотації на тваринництво в період з 2009 р. по 2014 р.

Рік одержання	Вид дотації	Сума, тис. грн.

2.4. Якщо Ви отримували бюджетні дотації, то чи були вони ефективними для Вашого підприємства?

так

ні

2.5. Чи задовольняють Вас конкурсні критерії оцінки підприємства на отримання державної підтримки

так

ні (аргументуйте)

будь-ласка, дайте відповідь на запитання анкети з іншої сторони

2.6. Визначте дотації галузі тваринництва у послідовності по мірі значущості для Вас (1 найменш значуща і т.д.)

- Дотування поголів'я
- Дотування одиниці виробленої продукції тваринництва
- Компенсація витрат на будівництво ферм
- Компенсація витрат на придбання основних засобів, а саме поголів'я, обладнання для ферм
- Ваш варіант:

2.7. У якому вигляді Ви бажаєте отримувати державну підтримку

- грошова форма
- пільги у кредитуванні або оподаткуванні
- інвестиційний, або інноваційний проект
- безкоштовні інформаційно-консультативні послуги
- ваш варіант

2.8. Чи відомий Вам факт корупції при отриманні державної допомоги ?

- так
- ні

2.9. Чи вважаєте Ви ефективною та справедливою податкову політику уряду стосовно виробників продукції тваринництва?

- так
- ні
- важко відповісти

2.10. Чи вважаєте Ви ефективною та справедливою кредитну політику уряду стосовно виробників продукції тваринництва?

- так
- ні
- важко відповісти

2.11. Чи користувались Ви кредитами протягом 2009-2014 рр.? Якщо «так», будь-ласка, заповніть таблицю

Рік одержання	Рік повернення	Призначення	Процентна ставка	Сума, тис. грн.	Чи була отримана державна компенсація

2.12. Чи є доступними кредити для Вас за нинішніх умов?

- так
- ні

2.132 Чи вважаєте Ви доцільним проведення сертифікації продукції тваринництва для здійснення зовнішньо-економічної діяльності (ЗЕД)

- так
- ні

2.14. Які дії держави можуть стимулювати Вас до сертифікації своєї продукції для ЗЕД

- надання консультаційно-інформаційної допомоги
- удосконалення нормативно-правового забезпечення
- часткова компенсація понесених витрат по сертифікації
- держава має не заважати

будь-ласка, дайте відповідь на запитання анкети з іншої сторони

3. ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

- 3.1. Чи вважаєте Ви, що тваринництво є перспективним напрямом розвитку в сільському господарстві?
- так
ні
- 3.2. Оцініть, будь ласка, стан тваринництва на Вашому підприємстві?
- перспективний
задовільний
проблемний
- 3.3. Який основний чинник визначає стан розвитку галузі тваринництва у Вашому підприємстві?
- бюджетна підтримка
фінансово-кредитне забезпечення
матеріально-технічне забезпечення
біологічні ресурси
досвідчені кадри
ваш варіант
- 3.4. Чи планує Ваше підприємство розширювати та збільшувати обсяги виробництва продукції тваринництва в найближчі роки?
- так
ні
важко відповісти
- 3.5. Чи готове Ваше підприємство розширювати та збільшувати обсяги виробництва продукції тваринництва за умови гарантування отримання бюджетної підтримки?
- так
ні
важко відповісти
- 3.6. Чи почали б Ви працювати, якщо б знали, що Вас чекає
- так
ні
важко відповісти
- 3.7. Чи хочете Ви, щоб виробництвом продукції тваринництва (фермерством) займались Ваші діти
- так
ні
важко відповісти

4. ОЦІНКА РІВНЯ СВОЄЇ ОБІЗНАНОСТІ З ПРОБЛЕМОЮ

- 4.1. Ваше джерело інформації про державну підтримку
- ЗМІ
друзі (колеги)
працівники державних органів управління
інше
- 4.2. Дайте оцінку рівня своєї обізнаності з питання отримання державної підтримки
- високий
достатній
низький
- 4.3. Чи потрібні вам додаткові консультації з питання отримання інформації про державну підтримку галузі тваринництва
- так
ні
- 4.5. Хто, на Вашу думку, має Вас інформувати про рішення уряду щодо підтримки виробників продукції тваринництва
- сільські (селищні, міські) ради
працівники сільськогосподарських управлінь
я самостійно відшукаю інформацію, якщо це мене зацікавить

Щиро дякуємо за участь в анкетуванні!

Додаток Е
Показники оцінки
рівня державного регулювання галузі тваринництва

Напрями	Шляхи вирішення	Показники результативності	Одиниця виміру
Адміністративно-правові			
Високий інституційно-правовий рівень	Приведення нормативної бази у відповідність до світових стандартів	Рівень адаптації технічного регулювання безпечності продукції до вимог ЄС і СОТ	%
	Підвищення стандартів виробництва	Кількість акредитованих лабораторій ветеринарної медицини	од.
Організаційно-інформаційні			
Розвиток інфраструктури	Створення системи логістики	Кількість забійних пунктів живої худоби та птиці та молочних цехів	од.
Високий моніторинго-інформаційний рівень	Розвиток комунікацій	Кількість заходів по проведенню ділового-консультативної роботи	од.
	Підвищення поінформованості	Обізнаність виробників у державній підтримці (потреба у консультаціях)	%
Фінансово-економічні			
Ефективність виробництва	Покращення фінансового становища підприємств	Рівень рентабельності	%
	Інтенсифікація виробництва	Продуктивність тварин	кг/в рік
		Продуктивність праці	грн./прац
Стабілізація виробництва	Підвищення конкурентоспроможності	Витрати енергетичних ресурсів на 1 т виробленої продукції,	кВт
	Розвиток міжгалузевих зв'язків	Диспаритет цін на продукцію тваринництва та промислової продукції	%
	Збільшення темпів виробництва та розвиток системи збуту	Обсяги виробництва валової продукції	грн
		Частка експорту продукції тваринництва у загальному с.-г. експорті	%
Інвестиційно-інноваційний розвиток	Доступність кредитування	Обсяг отриманих кредитів АПК	грн
	Стимулювання наукового забезпечення інноваційного розвитку	Питома вага бюджетних коштів у фінансуванні науково-технічних робіт	%
Соціально-екологічні			
Соціальний захист	Зайнятість населення	Кількість працюючих в галузі	од.
	Зростання добробуту	Середньомісячна заробітна плата працівників галузі тваринництва	грн
	Забезпечення суспільних потреб	Виробництво м'яса, молока на 1 ос.	т/ос
Покращення якості продукції	Екологічна безпека	Частка органічної продукції у загальному обсязі валової продукції тваринництва	%.

Джерело: власні дослідження.

Додаток Ж
АНКЕТА ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ
З ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Просимо Вас, використовуючи свій професійний досвід, дати відповіді на запитання, запропоновані в анкеті. Отримані результати будуть використані виключно в наукових цілях.

Конфіденційність отриманих результатів гарантується.

1. Науковий ступінь, вчене звання _____

2. Як ви оцінюєте сучасний рівень державного регулювання

Високий	☐
Достатній	☐
Низький	☐

3. Проранжуйте в порядку важливості (від 1 до 4 (найважливіший)) методи державного регулювання, які забезпечують умови для ефективного розвитку галузі тваринництва

Адміністративно-правові	☐
Організаційно-інформаційні	☐
Фінансово-економічні	☐
Соціально-екологічні	☐

4. Які напрями державного регулювання потребують першочергової уваги для адаптації ОСГ до світових стандартів виробництва продукції тваринництва

Інституційно-правові	☐
Моніторинго-інформаційні	☐
Інвестиційно-інноваційні	☐
Інше (уточніть) _____	

5. Визначте, на Вашу думку, період адаптації галузі тваринництва до світових стандартів виробництва сільськогосподарської продукції

Від 1 до 3 років	☐
Від 3 до 5 років	☐
Понад 5 років	☐

6. Визначте найефективніші канали отримання інформації суб'єктами господарювання щодо державної політики у розвитку галузі тваринництва

Оприлюднення в засобах масової інформації	☐
Розповсюдження інформаційних брошур	☐
Проведення брифінгів та прес-конференцій	☐
Телефонного інформування та опитування через Консультаційні центри	☐
Проведення нарад з представниками громадськості	☐

Щиро дякуємо за участь в анкетуванні!

Додаток 3

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта впливовості методів державного регулювання на процеси розвитку галузі тваринництва

Метод	Адміністративно-правові	Організаційно-інформаційні	Фінансово-економічні	Соціально-екологічні
Респондент	Кількість балів			
1	1	2	4	3
2	2	3	4	1
3	3	1	4	2
4	4	3	2	1
5	1	3	2	4
6	4	1	3	2
7	2	4	3	1
8	3	1	2	4
9	2	3	1	4
10	4	2	3	1
11	1	3	2	4
12	4	2	3	1
13	3	1	4	2
14	3	1	4	2
15	3	2	1	4
16	4	2	3	1
17	4	2	3	1
18	2	3	4	1
19	2	3	4	1
Фактично набрано	52	42	56	40
Максимально можливо	76	76	76	76
Коефіцієнт впливовості	0,68	0,55	0,74	0,53

Джерело: власні дослідження.

Додаток К

1. Вплив середньореалізаційної ціни на обсяги виробництва у сільськогосподарських підприємствах за 2012-2013 рр.

Області	Зміна середньої ціни реалізації ВРХ грн за т	Зміна Поголівя ВРХ, тис. гол.	Зміна середньої ціни реалізації худоби та птиці, грн за т	Зміна вирошування худоби, тис. т	Зміна середньої ціни реалізації ВРХ грн за т	Зміна реалізації на забій ВРХ, тис. т	Зміна ціни реалізації молока, грн за т	Приріст виробництва молока, тис. т
Вінницька	-2541	-3,5	808	135,6	-2541	1,4	572	3,9
Волинська	-838	-4,0	-351	11,0	-838	2,6	836	-6,1
Дніпропетровська	983	-0,4	-740	-2,5	983	0,4	696	8,9
Донецька	-1678	-8,8	470	-0,8	-1678	-1,5	659	-8,7
Житомирська	-1887	-8,4	-2496	0,3	-1887	2,7	784	-1,6
Закарпатська	-1549	-0,7	-335	0,5	-1549	0,1	-251	-0,5
Запорізька	-2651	-1,9	-462	2,4	-2651	0,2	482	-0,2
Івано-Франківська	-1832	1,2	-779	-1,4	-1832	1,6	575	1,3
Київська	-2242	-6,0	-502	14,1	-2242	1,5	529	4,1
Кіровоградська	-2099	-1,0	-862	1,1	-2099	0,7	720	2,2
Луганська	-2607	-1,9	-1087	1,2	-2607	0,6	423	-0,4
Львівська	-2017	-2,5	-558	9,9	-2017	1,1	484	0,7
Миколаївська	-1732	-0,6	-547	0,1	-1732	0,2	800	2,7
Одеська	619	-1,5	437	3,2	619	-0,3	346	-2,6
Полтавська	-2946	-2,6	252	20,0	-2946	2,1	828	17,2
Рівненська	-2599	-2,3	-984	3,3	-2599	0,8	754	2,1
Сумська	-1830	-3,0	-828	2,2	-1830	0,9	773	2,8
Тернопільська	-2694	-0,5	-772	8,1	-2694	1,3	754	4,3
Харківська	-2072	0,8	251	18,4	-2072	1,4	617	11,5
Херсонська	-1772	0,1	-576	7,6	-1772	-0,5	874	2,1
Хмельницька	-1452	-6,1	-1208	7,2	-1452	1,0	875	4,4
Черкаська	-1716	-4,3	-980	-1,0	-1716	2,0	721	11,8
Чернівецька	-1726	-0,7	561	-2,8	-1726	-0,4	720	-2,1
Чернігівська	-1597	-6,6	-1241	2,4	-1597	2,6	758	-5,1

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики [85, с. 18; 151, с. 333, 334; 180, с. 46, 98, 120, 157].

Продовження додатку К
**2. Вплив середньореалізаційної ціни
на обсяги виробництва в ОСГ за 2012-2013 рр.**

	Зміна середньої ціни ВРХ грн за т	Приріст поголів'я ВРХ, тис. гол.	Зміна ціни на худобу, грн за т	Приріст вирощування худоби, тис. т	Зміна середньої ціни ВРХ грн за т	Приріст реалізація на забій ВРХ, тис. т	Зміна середньої ціни молока, грн за т	Приріст виробництва молока, тис. т
Вінницька	-2541	-17,1	-834	-3,2	-2541	3,3	327	5,6
Волинська	-838	0,7	-10	3,2	-838	0,2	661	6,6
Дніпропетровська	983	-1,1	-2004	1,6	983	6,9	1064	-4,3
Донецька	-1678	-0,1	-3320	3,5	-1678	0,9	470	0,6
Житомирська	-1887	-7,5	-665	-0,1	-1887	-0,9	246	4,3
Закарпатська	-1549	0,9	-176	1,1	-1549	0	222	9,7
Запорізька	-2651	2,8	960	3,6	-2651	0,2	529	7,6
Івано-Франківська	-1832	-4,6	-1550	0,2	-1832	0,6	382	2,9
Київська	-2242	-2,3	2980	-5,4	-2242	4,4	533	-4,5
Кіровоградська	-2099	-0,3	648	-9,3	-2099	1,7	198	10,6
Луганська	-2607	-3,1	1263	1,0	-2607	2,3	-233	-2,1
Львівська	-2017	-7,6	391	-0,5	-2017	3,3	693	-2
Миколаївська	-1732	4,8	-709	1,8	-1732	0,5	595	0,6
Одеська	619	9,2	816	0,3	619	1,8	324	7
Полтавська	-2946	-4,8	-1342	2,7	-2946	2,9	237	-10
Рівненська	-2599	2,3	-3449	4,9	-2599	0,3	-67	8,7
Сумська	-1830	-1,2	-3380	-0,1	-1830	0,7	407	-2,8
Тернопільська	-2694	-10,2	-1788	1,5	-2694	3,2	333	22
Харківська	-2072	1,9	310	2,7	-2072	3,3	730	11,9
Херсонська	-1772	2,7	-220	-2,3	-1772	0,3	590	-3,8
Хмельницька	-1452	-5	-1555	0,4	-1452	3,7	614	-7,6
Черкаська	-1716	0,8	-1305	-2,1	-1716	1,4	38	1,4
Чернівецька	-1726	-2,6	-417	1,6	-1726	1,1	-104	1,6
Чернігівська	-1597	-1,4	-671	-1,2	-1597	0,7	-9	6,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики
[85, с. 18; 151, с. 338; 180, с. 48, 100, 121, 159].

Продовження додатку К

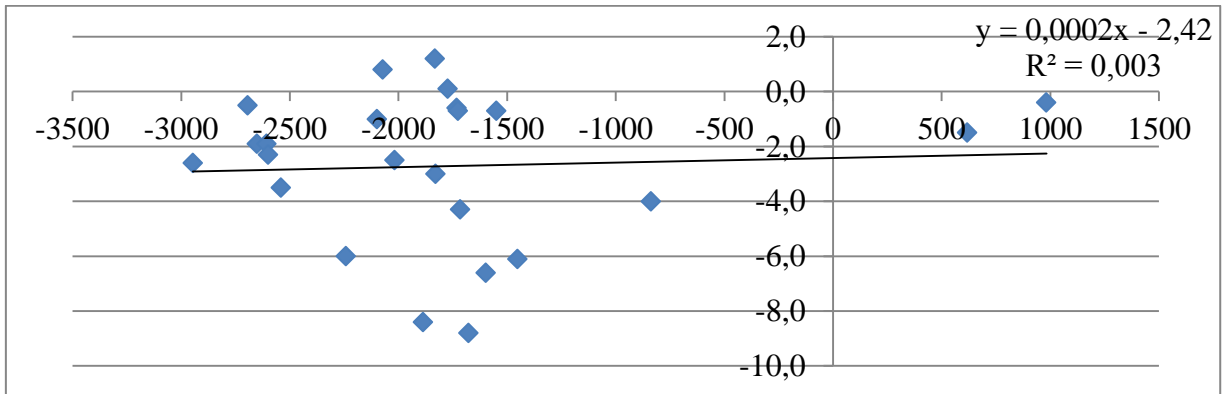

Рис. 1. Вплив ціни на поголів'я ВРХ у с.-г. підприємствах

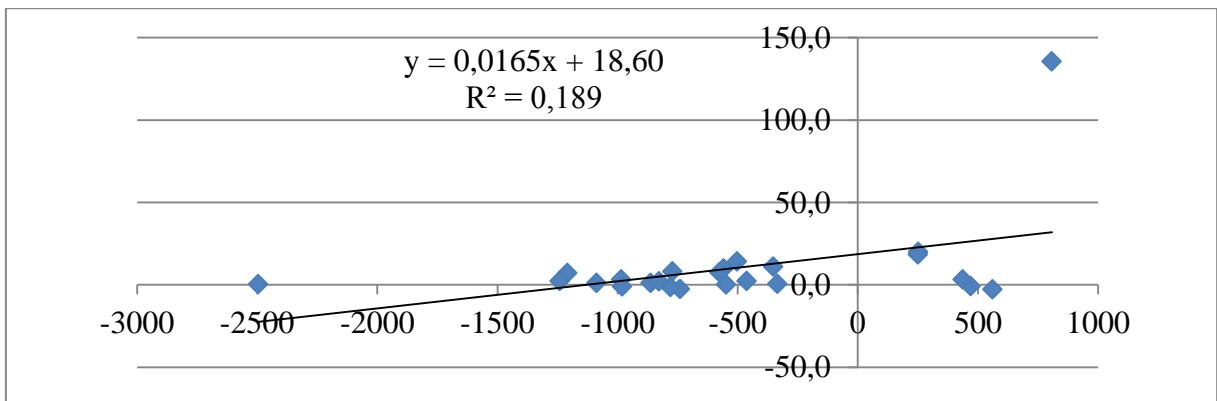

Рис. 2. Вплив ціни на вирощування худоби та птиці в с.-г. підприємствах

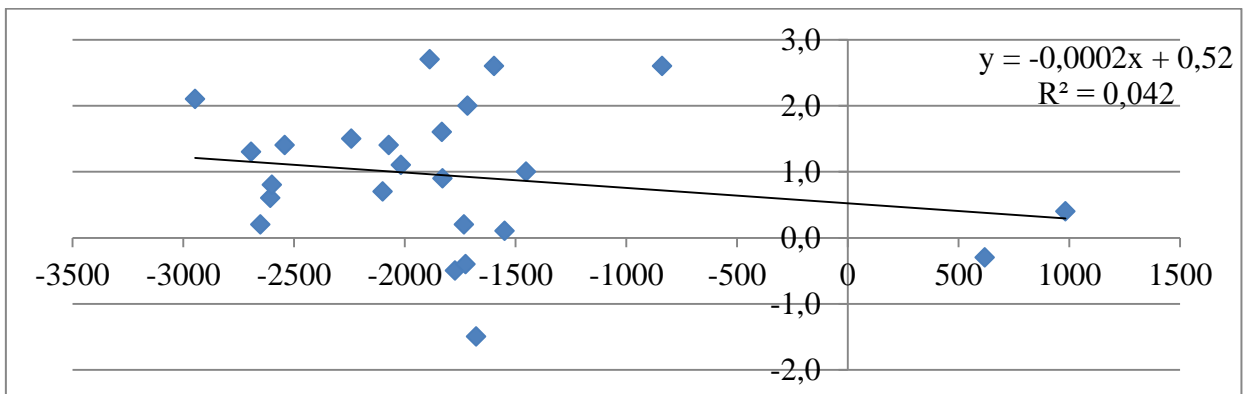

Рис. 3. Вплив ціни на обсяги реалізації на забій ВРХ у с.-г. підприємствах

Продовження додатку К

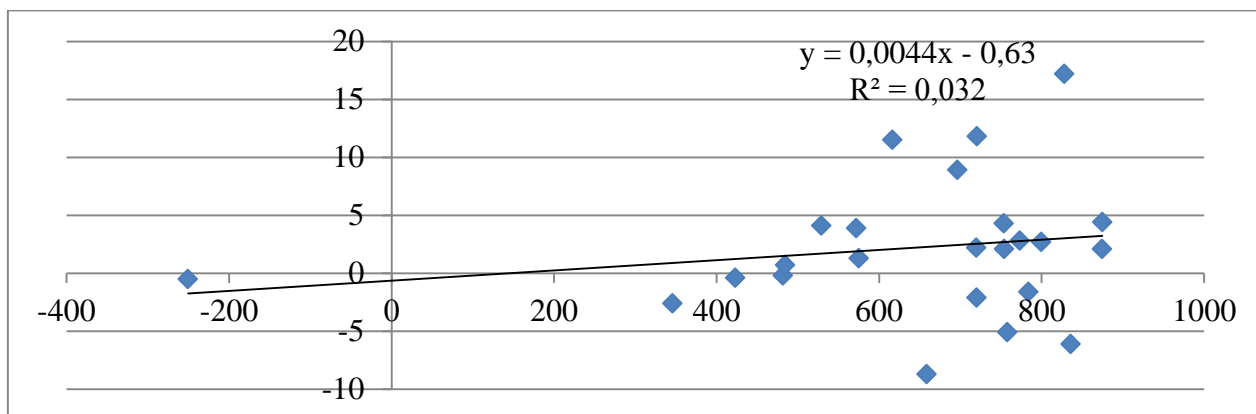

Рис. 4. Вплив ціни на обсяги виробництва молока в с.-г. підприємствах

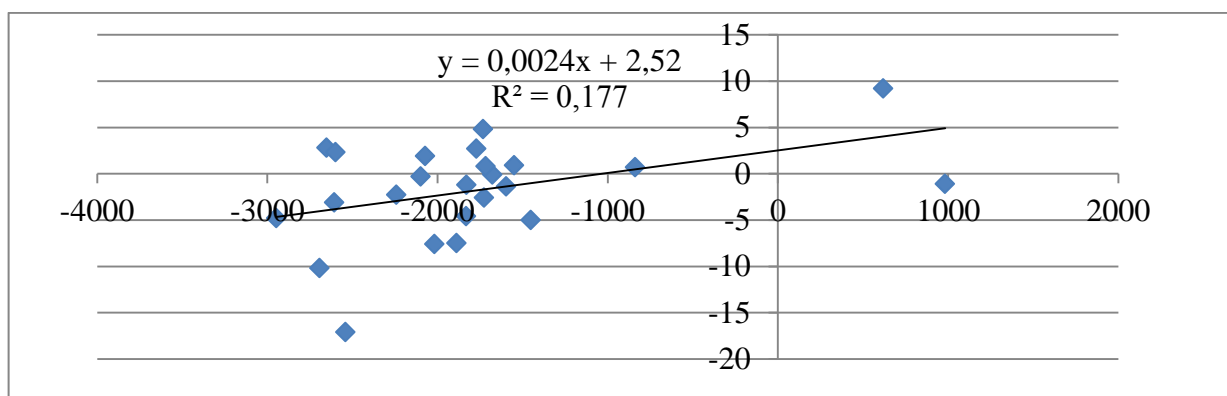

Рис. 5. Вплив ціни на поголів'я ВРХ в ОСГ

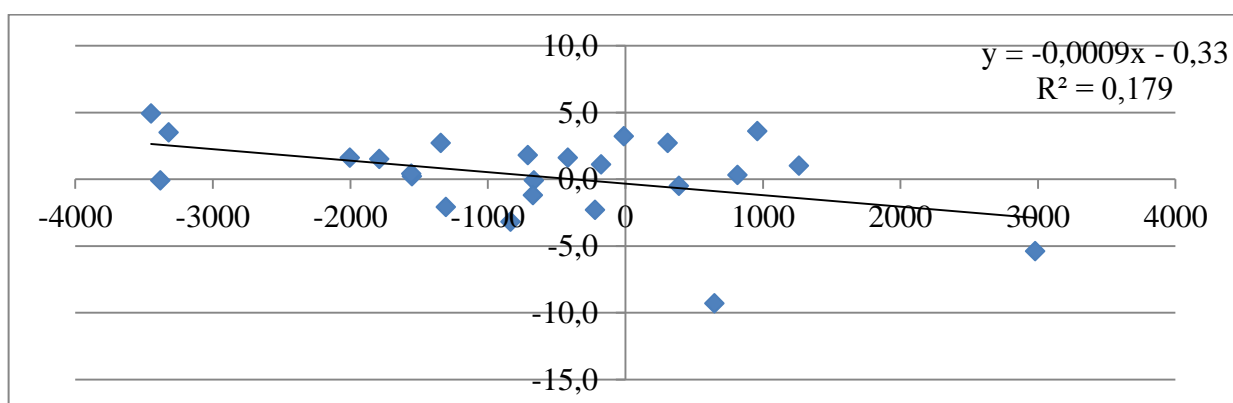

Рис. 6. Вплив ціни на вирощування худоби та птиці в ОСГ

Продовження додатку К

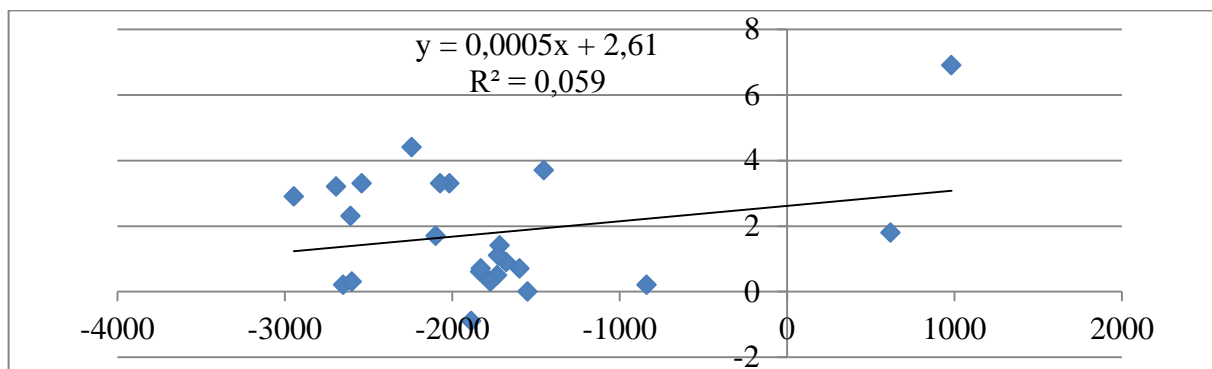

Рис. 7. Вплив ціни на обсяги реалізації на забій ВРХ в ОСГ

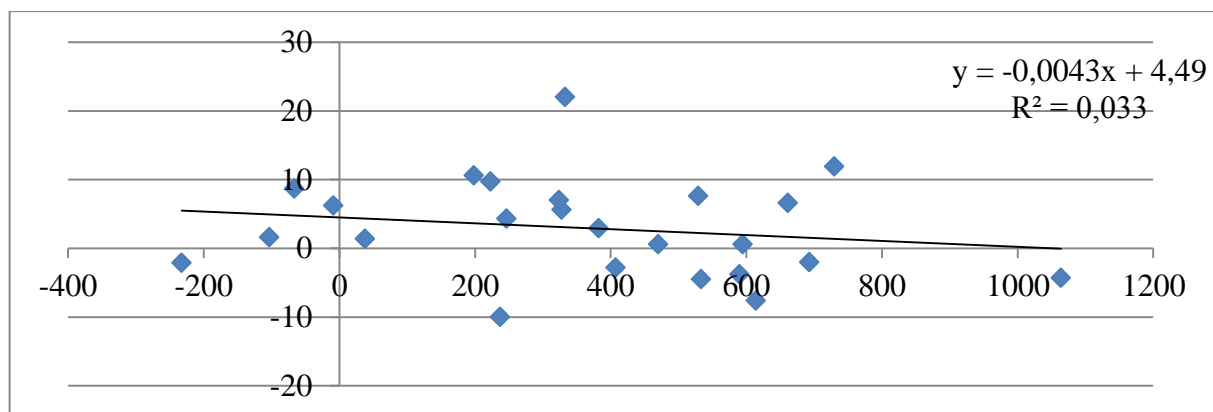

Рис. 8. Вплив ціни на обсяги виробництва молока в ОСГ

Додаток Л

Вихідні дані для багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних ознак на виробництво м'яса всіх видів у с.-г. підприємствах

Роки	Прямі дотації, тис грн/100 га с.-г. угідь	Непряма підтримка, тис. грн/100 га с.-г. угідь	Бюджетне фінансування інновацій, тис грн/100 га с.-г. угідь	Інвестиції в біологічні активи тваринництва, тис грн/100 га с.-г. угідь	Обсяги виданих кредитів АПК, тис грн/100 га с.-г. угідь	Виробництво м'яса (у забійній вазі), тис. т.
	X1	X2	X3	X4	X5	Y
2005	140,7	184,1	85,9	275,9	4702,3	588,1
2006	156,2	185,3	103,6	333,0	5787,5	736,5
2007	385,2	210,7	132,1	415,4	6601,3	918,8
2008	504,6	362,5	179,9	442,9	9088,2	979,5
2009	60,5	232,9	169,6	467,6	3074,6	1034,2
2010	52,6	327,4	205,2	512,9	4566,7	1134,4
2011	20,8	279,6	200,8	549,5	5651,8	1215,3
2012	90,2	510,1	232,5	574,8	5923,1	1271,2
2013	36,5	575,7	221,9	651,7	6375,3	1441,3

Розрахункові значення парних коефіцієнтів кореляції

	X1	X2	X3	X4	X5	Y
X1	1					
X2	-0,1978	1				
X3	-0,3107	0,8291	1			
X4	-0,3885	0,8424	0,9530	1		
X5	0,7462	0,3228	0,1244	0,0897	1	
Y	-0,3806	0,8378	0,9534	0,9998	0,0947	1

Параметри багатофакторної кореляційно-регресійної моделі

Показник	Інвестиції в біологічні активи тваринництва, тис грн/100 га с.-г. угідь	Бюджетне фінансування інновацій, тис грн/100 га с.-г. угідь	Непряма підтримка, тис. грн/100 га с.-г. угідь	Вільний член
a _i =	2,2563	0,0577	-0,0305	-23,5047
μ(a _i)=	0,0698	0,1526	0,0316	11,3323
R ² =	0,9996	6,7390	#Н/Д	#Н/Д
F розр=	4172,23	5	#Н/Д	#Н/Д
F табл=	5,41			

Джерело: власні дослідження

Додаток М

Вихідні дані для багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних ознак на виробництво молока у с.-г. підприємствах

Роки	Прямі дотації, тис грн/100 га с.-г. угідь	Непряма підтримка, тис. грн/100 га с.-г. угідь	Бюджетне фінансування інновацій, тис грн/100 га с.-г. угідь	Інвестиції в біологічні активи тваринництва, тис грн/100 га с.-г угідь	Обсяги виданих кредитів АПК, тис грн/100 га с.-г. угідь	Виробництво молока, тис. т
	X1	X2	X3	X4	X5	Y
2005	2,4	164,4	85,9	275,9	4702,3	2582,5
2006	3,0	179,5	103,6	333,0	5787,5	2454,0
2007	25,9	212,3	132,1	415,4	6601,3	2178,0
2008	20,6	323,4	179,9	442,9	9088,2	2089,9
2009	21,7	187,5	169,6	467,6	3074,6	2236,0
2010	27,4	222,1	205,2	512,9	4566,7	2216,6
2011	0,4	54,3	200,8	549,5	5651,8	2245,9
2012	102,9	311,8	232,5	574,8	5923,1	2535,3
2013	41,8	499,4	221,9	651,7	6375,3	2582,5

Розрахункові значення парних коефіцієнтів кореляції

	X1	X2	X3	X4	X5	Y
X1	1					
X2	0,5447	1				
X3	0,6344	0,4537	1			
X4	0,5640	0,5144	0,9530	1		
X5	0,0985	0,4108	0,1244	0,0897	1	
Y	0,3005	0,3142	-0,0841	0,0275	-0,2384	1

Параметри багатофакторної кореляційно-регресійної моделі

Показник	Непряма підтримка, тис. грн/100 га с.-г. угідь	Прямі дотації, тис грн/100 га с.-г. угідь	Вільний член
ai=	0,3245	1,1148	2238,5686
$\mu(ai)$ =	0,6912	2,7652	155,6157
R2=	0,1225	206,6631	#Н/Д
F розр=	0,4188	6	#Н/Д
F табл=	5,41		

Джерело: власні дослідження

Додаток Н

Фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт України, млн. грн

Види економічної діяльності	Джерела фінансування					
	Всього	бюджетні кошти	власні кошти	В т.ч.		інші джерела
				Підприємства України	іноземні організації	
2009 рік						
Сільське господарство	483,3	375,1	69,6	18,1	2,8	17,7
Усього по галузям	7822,2	3429,2	629,4	1870,8	1743,4	149,4
% с.-г. у загальному фінансуванні	6,2	10,9	11,1	1,0	0,2	11,8
2010 рік						
Сільське господарство	548,1	453,9	67,3	19,0	2,3	5,6
Усього по галузям	8995,9	3730,1	872,0	1961,2	2315,9	116,8
% с.-г. у загальному фінансуванні	6,1	12,2	7,7	1,0	0,1	4,8
2011 рік						
Сільське господарство	564,0	444,0	88,6	23,4	3,2	4,8
Усього по галузям	9591,3	3885,0	841,8	2285,9	2478,1	100,6
% с.-г. у загальному фінансуванні	5,9	11,4	10,5	1,0	0,1	4,8
2012 рік						
Сільське господарство	647,0	514,3	95,8	31,3	1,4	4,2
Усього по галузям	10558,5	4774,6	1121,3	2458,4	2045,0	159,3
% с.-г. у загальному фінансуванні	6,1	10,8	8,5	1,3	0,1	2,7
2013 рік						
Сільське господарство	636,1	490,8	103,3	36,5	2,4	3,2
Усього по галузям	11161,1	4826,8	1466,6	2306,6	2411,5	149,6
% с.-г. у загальному фінансуванні	5,7	10,2	7,0	1,6	0,1	2,1
Зміна відносно 2009 р.						
Сільське господарство	152,8	115,7	33,7	18,3	-0,5	-14,5
Усього по галузям	3338,9	1397,6	837,2	435,7	668,1	0,2

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [86-88, с. 84, 93-94].

Додаток П

Потенційна готовність власників особистих селянських господарств до збільшення виробництва продукції тваринництва

Відповіді респондентів	Середнє поголів'я на 1 господарство		Кількість респондентів	% респондентів	
	Свині	ВРХ			
Основне джерело доходу від реалізації продукції тваринництва	15	20	23	28,0	-
Неосновне джерело доходу від реалізації продукції тваринництва	3	3	59	72,0	100,0
в т.ч. готові збільшувати виробництво	6	3	10	12,2	16,9
вважають тваринництво перспективним напрямом на майбутнє	3	3	23	28,1	39,0
не готові до укрупнення за будь-яких умов	3	4	26	31,7	44,1
Всього	7	8	82	100,0	X

Джерело: власні дослідження.

**ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ФОНД
ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ
ЖИТОМИРСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

тел/факс (0412) 47-44-53

10014 м. Житомир, майдан С.П.Корольова 3/14.
рахунок 35212001005552 МФО 811039
УДКСУ у м. Житомир код ЄДРПОУ 13562604,

«20» травень 2015 року № 06/73

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних
робіт на здобуття вченого ступеня

Довідка про впровадження

результатів дисертаційного дослідження

Сус Лесі Валеріївни

на тему:

Формування механізму державного регулювання галузі тваринництва

Житомирське відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств підтверджує, що розглянуто та прийнято до уваги пропозиції дисертантки Сус Л.В. по активізації напрямів консультативно-інформаційної роботи з фермерськими господарствами щодо підвищення якості продукції тваринництва з метою збільшення експортного потенціалу регіону. Пропозиції щодо пріоритетних напрямів бюджетної підтримки, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності продукції тваринництва прийняті до впровадження при визначенні розміру потреби у коштах для бюджетної підтримки фермерських господарств Житомирської області.

Директор
ЖВ Укрдержфонду підтримки
Фермерських господарств

Власенко О.М.

УКРАЇНА

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

Департамент агропромислового розвитку

10014, м. Житомир, майдан С.П.Корольова, 3/14, тел. 47 47 50

Фір 13.05.2015 ЛМД/Ф

У спеціалізовану вчену раду
По захисту дисертаційних робіт
На здобуття вченого ступеня

Довідка про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Сус Лесі Валеріївни

на тему: Формування механізму державного регулювання галузі тваринництва

Департамент агропромислового розвитку Житомирської обласної державної адміністрації підтверджує практичне значення наукових розробок Сус Л.В. щодо системного підходу при державних регулятивних діях та методичні засади удосконалення діючого механізму у напрямі активізації сучасного інструментарію державного регулювання.

Висновки та пропозиції дисертантки використовуються при розробці системи заходів щодо стимулювання нарощування обсягів виробництва продукції тваринництва та прийнято до уваги запропоновані пропозиції щодо формування напрямів фінансового забезпечення молочного та м'ясного напрямку виробництва, які будуть прийняті до впровадження при розробці Програми розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2016-2020 роки.

В.о. директора
департаменту

Бабич Л.Ф.

ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Україна
10008, м. Житомир
бульвар Старий, 7
тел. (0412) 37-49-31
факс: (0412) 22-14-02
e-mail: ecos@znau.edu.ua

ZHYTOMYR NATIONAL
AGROECOLOGICAL UNIVERSITY

7, Stary Blvd,
10008, Zhytomyr,
Ukraine
phone: +380 (412) 37-49-31
fax: +380 (412) 22-14-02
e-mail: ecos@znau.edu.ua

*Вих. № 817
від 04.06.2015р.*

У спеціалізовану вчену раду
по захисту дисертаційних робіт
на здобуття вченого ступеня

Довідка про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Сус Лесі Валеріївни

Житомирський національний агроекологічний університет засвідчує, що методичні та науково-практичні розробки дисертаційного дослідження Сус Л.В. з проблеми формування механізму державного регулювання галузі тваринництва використовуються в навчальному процесі для студентів ОКР «Спеціаліст» та «Магістр» спеціальності «Фінанси і кредит» денної форми навчання. Зокрема, у навчальних дисциплінах:

- «Бюджетна система» при вивченні теми «Видатки бюджету на економічну діяльність держави».
- «Бюджетний менеджмент» при вивченні наступних тем: а) Організація виконання видаткової частини бюджету. Методи та види бюджетного фінансування; б) Регулювання міжбюджетних потоків.

В.о. ректора ЖНАЕУ

Скидан О.В.

000731